
بلوچ جنین آدمانی لبرائی ءِ چا گردی کرد

پولکار
صبیحہ علی بلوچ

بلوچی اکیڈمی کوئٹہ
عدالت روڈ، کوئٹہ

(c) All rights are reserved.

اے کتاب ۽ درائیں حق گوں بلوچی اکیڈمی ۽ انت۔
بید۽ اکیڈمی ۽ رضاء کس ایشی ۽ مواداں چھاپ کت نہ کنت۔

بلوچ جنین آدمانی لبزائچی ۽ چاگردی کرد

(پٹ ۽ پول)

صیچہ علی بلوچ

2020

ISBN # 978-969-680-096-5

نہاد: =/200 کلدار

بلوچی اکیڈمی ۽ اے کتاب میراث پرنٹنگ پریس کراچی ۽ چھاپ کنائیننگ ۽ شنگ کتگ۔

نامدات

ندر پہ منی مکھیں مات نور جہان، آرپیں پت علی محمد بلوچ ء
منی مہروانیں گوہار پروفیسر ڈاکٹر زینت ثناء ء نام ء کہ
ایشاں منی وانگ ء زانگ ء پڑء جوانی ء دلگوش دات
ء من ء اے جاہ ء سرکتگ۔

منت واری

بلوچ چاگردے زالبول ء ارزشت ء بستار ء ہر کس سرپد انت کہ آئی ء وڑے
 ناں وڑے ء دود ء ربیدگی سانکلاں کیز کنگ بوتگ۔ اے وڑیں جاواں چہ در روگ
 ء وت ء رامٹارینگ ء من وتی مات ء پت ء لکھ منت واراں کہ آہاں من ء وانینت ء
 اے جاگہ ء سرکت۔ ادبی پولکاری (Literary Research) چنائی ء یک
 مزنیں کارے کہ ہمک مردے کت نہ کنت، بلئے منی وش سختی انت کہ من ء گام پہ
 گام ء رہشونانی کمک گون بوتگ ء من وتی اے کار ء راپہ و ہد سرجم کتگ۔

اے کار ء سرجم کنگ ء من ء بازیں مردمانی راہشونی ء کمک گون بوتگ
 کہ من آوانی منت واراں۔ کلاں ساری من وتی لوگواجہ نزر بلوچ ء منت واراں کہ آئی
 ء منی باز دست کمکی کتگ۔ دومی من عبدالشکور زاہد ء بالاچ حمید نور ء ہم منت واراں
 کہ آہاں کتابانی در جنگ ء نبشتہ کنگ ء ابید پولکاری ء بابت ء بازیں چیزے من ء
 سر ء سوج کتگ۔ من وتی مسترین گوہار پروفیسر ڈاکٹر زینت ثناء منت واراں کہ آئی
 وتی سرجمیں لائبریری منی دست ء داتگ ء مناباز سوج ء سرے کتگ۔

منی زہگ عبدالمعز، نور نزر، مارخ جان، کستریں عمر جان ء منت واراں
 کہ پولکاری ء وہاں من ایشاناں ہج و ہد نہ داتگ بلئے ایشاں باز صبر ء اوپار کتگ۔

ہما جنین آدمانی منت ۽ گراں کہ آہاں وتی و ہد پہ منی پولکاری ۽ سرجم کنگ ۽
 داگ، خیر بی بی، فاطمہ، ماسی عائشہ، مہناز، یاسمین گشکوری ۽ منت واراں ایشاں
 ابیدمن اے واجہانی ہم منت واراں، ڈاکٹر عبدایچی دیپال، مسعود احمد دیپال، امیر
 بخش بگٹی، یونس نجک، بشیر احمد، دوست محمد، اورنگ زیب، ساجد بلوچ، ابراہیم
 بلوچ، جان محمد ۽ ای ڈی او صادق عمرانی، طارق کھوسہ، ڈاکٹر شاہ محمد مری ۽ منت
 واراں کہ آئی ۽ وتی دست گٹیں و ہد ۽ پمن نذر کتگ۔

منی پولکاری ۽ سپروائیزر پروفیسر غلام نبی ساجد بزدار ۽ منت واراں کہ
 آئی ۽ مناہر و ہد ۽ رہشونی ۽ سرسوج کتگ۔ گڈی ۽ من بلوچی اکیڈمی کونٹہ ۽ منت
 واراں کہ منی پٹ ۽ پولی کار ۽ چھاپ کنگ ۽ ڈبہ اش وتی کوپگاں زرتگ۔ بلوچی
 اکیڈمی ۽ کتابے چھاپ وت شرپے گپے ۽ اے کتاب ۽ چھاپ کنگ ۽ پہ اکیڈمی
 ۽ درائیں اگدہ دارانی گوں دل ۽ جہلانکی ۽ منت واراں۔

لٹ

تا کدیم

سرگال

اولی در

10 بلوچ چا گردء زالبول ء ارزشت ، بستار ء آئی ء کرد

10 1- زالبول

22 2- بلوچ زالبول آئی ء رنگ ء دژوشم (خدوخال)

30 3- بلوچ زالبول کسب ء هنر ء چا گردی جیڑه

36 4- بلوچ زالبول وانگ ء زانگ

41 5- بلوچ زالبول لتیب ء گوازی

دومی در

53 بلوچ جنین آدمانی لیزانگی کرد

53 6- رابعه خضداری

57 7- بانل دشتیاری

65 8- گوهر ملک

69 9- بانک ڈاکٹر زینت ثناء بلوچ

- 75 - 10 - صبیحہ کریم
- 78 - 11 - زاہدہ رئیس تاج
- 79 - 12 - عین عین دشتی
- 82 - 13 - عندلیب گجلی
- 84 - 14 - رخشندہ تاج
- 88 - 15 - مہلب نصیر
- 92 - 16 - ڈاکٹر سٹی پرواز
- 93 - 17 - زینل کلانچی
- 96 - 18 - عقیلہ سحر
- 98 - 19 - شریفہ شزار
- 99 - 20 - شاہینہ شاہین
- سبھی در
- 109 بلوچ راجد پتر، جنین آدمانی مہرانکی کارست
- 110 - 21 - مہناز
- 114 - 22 - حانی
- 120 - 23 - گراں ناز (بیرگ)

124	24- مہر وک
127	25- ماہ گنج
130	26- گرانا ز (لہ)
134	27- شیرین
140	28- سمو بلی
144	29- بانک سیمک
148	30- سد گنج (سدو)
	چارمی در
157	بلوچ زالبول گیدی شاعری، بتل وگالوار
157	31- ہالو
159	32- لولی (لیلو)
162	33- سوت
166	34- سپت
168	35- موتک
171	36- زہیروک
176	37- بتل وگالوار

پنجی در

- 190 بلوچ جنین آدم ماں دودء ر بیدگی آدینکء
- 191 38 ودیگی (پیدائش)
- 193 39۔ سانگ ء سانگ بندی
- 195 40۔ سورء آروس
- 197 41۔ کلمانٹ (ستی)
- 198 42۔ خون بہا (ونی)
- 201 43۔ جنورام
- ششمی در
- 208 44۔ آسر
- 210 45۔ کتابیات

بلوچ چا گردے زالبول ء ارزشت ، بستار ء آئی ء کرد

زالبول (جنین آدم):

زالبول (جنین آدم) کہ دنیا ء آبادی ء کساس نیم بہر زانگ بیت ء بنی آدم ء بزاہدار ء شررنگیں ہمراہ ء ہم سفر انت بلتے مردیناں مدام اے ذات وتی دست چیر ء غلام ء لیبوک زانتگ۔ چیزے راجانی تہا زالبول ء بستار ء ارزشت جناورانی وڑ انت۔ آیوک ء یک کاردار ء وتی جنسی واہشتانی پیلوئی ء حاطر کارمرز بیت۔ بلتے چیزے راجاں زالبول ء ارزشت ء بستار سک باز انت ء بازیں جاہاں زالبول ء بستار چہ مردین آدم ء ہم زیات انت۔ زالبول ء بابت ء واجہ سید شرافت حسین شفقت وتی کتاب ”عورت، مذہب اور حکومت“ ء نبشتہ کنت کہ

”عورت دنیا کہ سب سے قدیم اختلافی موضوع ہے۔ بائبل کی حوا اور یونانی میتھالوجی کی پیٹورا سے آج تک بہت سے تہذیبوں، معاشروں، مذاہب اور اقوام نے جنم لیا اور ناپید ہو گئے لیکن ہر عہد میں مصلحین مفکرین مبلغین اور ناقدین نے عورت کے عنوان سخن یا تختہ مشق ضرور بنایا۔۔۔ جمورابی کے کتبے موسوی الواح اشوک کی لاٹھ، اجنتا کے غار بڈھا کے اشٹ مارگ منو کے پنچ تنتر، تاو کا فلسفہ، مانی کی منطق،

زرشت کی اوستا، کنفیوش کا نظریہ، مسیح کی گوہی، جالینوس،
 فیثاغورث، سینا، بطلیموس، اقلیدس، بزرجمهر، لقمان، سقراط،
 بقراط، ارسطو، افلاطون سینا، رومی و رازی کی حکمت، خیام
 جامی، سعدی، فرینکلین، ریپٹون، کولرج، مکسلے، ویلٹ، ملٹن
 ہومر، ہیوگو، بائرن، ہاکسٹر، رسکن، والٹر، سٹنیلے، آرتھر، مور،
 ایمرسن، شیکسپیر، دانٹے، تلسی، خسرو، میر، غالب، جوش، فیض کا
 شعر و ادب اس عورت کی ایک ایک ادا کو خراج تحسین پیش
 کرتا ہے“ (۱)

زالبول دپتری تا کاں مردینانی غلام ء محتاج بوتگ۔ جنین ء راہچبر گوں
 مردیناں برابری نہ رستگ داں مرچی ء اے جاوراں گیش بدلی نہ یتنگ۔ آنگت
 ء لاچار ء مجبور انت۔ بلے نوں جاورمٹ بوتگ ء انت۔ جنین آدم ء زوالی ء مستریں
 سوب ہے بوتگ کہ آئی ء حق منگ نہ بوتگ انت۔ اے چاگرد ء کوہن ء قدیمیں
 دودانی دیوال پہ زالبول ء دور دیگ بہ بنت، معاشی حوالہ ء ہم زالبول ء مردین ء را
 یک پیم ء چارگ بہ بیت، اے جیڑہ وت گیشوار بیت۔ (۲)

جنین آدمانی دپتر گوں بنی آدم ء جند ء وجود ء بندوک انت۔ دنیا ء اولی
 مہذبیں راجانی تہا یونانی زانگ بنت۔ یونانی روایت ء حساب ء دنیا ء اولی زالبول
 پنڈورا (Pandora) بوتگ۔ پنڈورا یک یونانی لبزے کہ الیشی بزانت انت
 ”ہر چیز ء دنیوک“ بلے کارمرزی حساب ء اے لبزیک جوانیں معنایے نہ دار
 ایت ء الیشی ء بزانت ہروڑیں حرابی ء سلی دنیوک بیت۔

ہے کسہ ء مطابق ء یک دیوتا یے بوتگ، پرومی تھیس (PAROMETHEUS) کہ آئی ء آزمان ء چہ آس دُڑاتگ ء پھ زمین ء نندوکیں مردماں دیم داتگ۔ دیوتا آئی مستریں بادشاہ زیوس (ZEUS) ء اے گپ وش نہ بوتگ۔ آزمینی مردمانی اے نعمت ء پیچ گرگ ء یک زالبولے جوڑ کنت کہ آئی نام پنڈورا انت۔ دنیا ء اے اولی زالبول ء را یک پیتی یے (صندوق) گون انت کہ آئی ء را (Pandora Box) گو شگ بیت۔ انچو گوش انت کہ یک روچے ”پنڈورا“ ء ہے پیتی پیچ کرتگ کہ ایشی ء ہروڑیں حرابی ء سیلی مان بوتگ انت۔ اے درائیں حرابی زمین ء شنگ ء تالان بوتگ انت ء پدا ہچبر اے حرابی ء سل کاری چہ زمین در نہ شتاں۔ (۳)

زالبولانی بابت ء ہر راج ء وتی لیکہ بوتگ انت ”قرآن مجید ء سورۃ نساء بنداتی آیات ء ردء خداوند کریم ء گوشگ، ”مردماں! چہ وتی رب ء بہ ترسے کہ آئی ء شمارا چہ یک جانے ء ودی کرتگ ء چہ ہے بالاد ء دو مردم جوڑ کنگ بوتگ ء پدا ہے دویناناں چہ بازیں مرد ء جنین دنیا ء ودی کنگ بوتگ انت۔“ بائیل ء نبشتہ انت کہ چہ حاک ء انسان (آدم) جوڑ کنگ بوتگ۔ خدا ء حکم داتگ کہ یک دڑ چکے کہ آئی ء بر ء مہ ورات۔ دگہ ہروڑیں دڑ چکانی براں بہ ورات بلتے یک دڑ چکے کہ نیک ء بد نیگ انت آئی ء مہ ورے، بلتے شیطان ء آیاں رد دنت ء ہما دڑ چک ء بر ء اے ورا انت کہ مکن کنگ بوتگ ات ہمیشا خدا ایشاں زمین ء دور دنت۔ (۴) ہے زالبول کہ چہ آدم ء پہلو ء ودی بیت، بی بی حوا گوشگ بیت۔ اے لیکہ ء اسلام ء ابید عیسائی مذہب ء ہم منگ بیت۔ جنین آدمانی ارزشت چہ

مردین کم آئی ۽ بالاد ۽ کد ۽ کاٹ ہم چہ مردین کم انت۔ اے بابت ۽ فرانس ۽
نہشتہ کار ”سیمون دی بووا“ وتی کتاب ”عورت“ ۽ نہشتہ کنت کہ

”جنسی خصوصیات کے علاہ عورت میں مختلف ثانوی جنسی
خاصے بھی ہوتے ہیں جو بنیادی خصوصیات کے ہارمونی عمل
کے نتیجے میں زیادہ کم براہ راست پیدا ہوتے ہیں۔ اوسطاً
عورت مرد سے قد میں چھوٹی اور وزن میں ہلکی ہوتی ہے اس کا
ڈھانچہ زیادہ نازک ہے اور وضع حمل اور بچہ جننے کے
وظائف ادا کرنے کی ضرورت کے تحت پیڑ و چوڑا ہے۔ اس
کے واصلی ٹشوز (جو دوسرے ٹشوز اور اعضا کو جوڑتے ہیں)
چربی جمع کرتے ہیں۔ اس لئے عورتوں کے خدو خال مرد کی
نسبت زیادہ قوسی ہوتے ہیں شکل صورت میں عضلاتی طاقت
کافی کم ہے مرد کی طاقت کا دو تہائی۔ پھیپھڑے اور سانس کی
نالی چھوٹی ہونے کی وجہ وہ کم تنفسی استعداد رکھتی ہے۔ زرخہ
مقابلتاً چھوٹا ہے اور نسوانی آواز بلند ہوتی ہے خون کی کثافت
اضائی (Specific Gravity) عورت میں کم ہے اور
ہمیبو گلوبن بھی۔ چنانچہ عورتیں زیادہ صحت مند ہیں اور انہیں
مردوں کے مقابلہ میں خون کی کمی (انیمیا) کا خطرہ زیادہ ہے
ان کی نبض زیادہ تیز ہے قنا نظام (Vascular
System) کم مستحکم ہے اور اسی لئے ان کا رنگ بہت
جلد سرخ ہو جاتا ہے“ (۵)

جنین آدمانی ڈیل ۽ بالاداگاں چہ مردین ۽ کمزور ۽ ناتوان تر انت بلتے چہ
 مردین ۽ بالاداء بزاہ دار ۽ جلوہ ناک تر انت۔ اگاں زالبول مہ بوتیں گڈارا جہ پتر ۽
 کہ مردین چون و دی بوتگ ات؟ ہے لیکہ فوگس گین ۽ اے پیم بیان کتگ کہ

”اب کم از کم اس کو تسلیم کر لیا گیا ہے کہ جب مرد کارہائے
 نمایاں سرانجام دے رہا تھا، یعنی اداروں کی تعمیر کر رہا تھا،
 تہذیب و ثقافت اور اشیاء پیدا کر رہا تھا لوگوں پر حکومت
 کر رہا تھا، اور ان سرگرمیوں میں مصروف تھا تو اس وقت
 عورتیں بھی کچھ نہ کچھ ضرور کر رہی تھیں یعنی زیادہ سے زیادہ
 مرد پیدا کر رہی تھیں کہ تاکہ تاریخی تشکیل میں اور زیادہ
 مرد پیدا ہوں۔“ (۶)

دنیا ۽ ہر راج زالبول ۽ ہستی ۽ بستار ۽ من ایت۔ چیزے پہ شری ۽ چیزے پہ
 حرابی، بلتے یک گپے منتگین انت کہ حوا اولی زالبول انت۔ عبرانی زبان ۽ آدم ۽
 بزانت ”حاک“ انت ۽ ”حوا“ ۽ برانت ”حیات ۽ زندگی“ انت۔ زالبول ۽ حاطر ادراستاں
 سر حوا بزانت لہز یہودی آل چہ توریت ۽ زرتگ ۽ کارمرز کتگ۔ ہر چون کہ اے عہد
 ”اموی عہد“ بزانت زالبول ۽ بستار بلاس بوتگ ۽ ”ابوی راج“ بزانت مردینانی راج
 وتی زوران بوتگ بلتے پدا ہم زندگی ۽ لہز پہ زالبولاں کارمرز کتگ بوتگ۔ یہودیاں چہ
 پیسر سومیری راج ۽ یک دیوی یے کہ آئی ۽ نام ننتی (NINTI) بوتگ۔ ایشی ۽ معنا
 ”پہلونک ۽ زالبول“ انت۔ یات بہ بیت کہ بانیبیل ۽ تلمود ۽ رد ۽ حواچہ حضرت آدم ۽
 راستیں پہلونک ۽ و دی بوتگ۔ (۷)

راجہ پتر ء اولی یکجاء منظمیں جنگجو جنین آدم بوتگ انت۔ اے باز ترسنا کیں
 (Barbarian) بوتگ انت۔ قبل مسیح ء یک راجے کہ نامے ”ستین“ ات۔
 ایشانی زالبول باز بہادر ء دلیر بوتگ انت۔ ہیو کرٹیس ء رد ء اے ہند ء زالبول
 دانکہ سہ چار ڈرٹمن نہ کُشتگ آروس اش نہ کرتگ۔ ہندو میتھالوجی ء رد ء دنیا ء جوڑ
 کنوک یک ناچی نیں زالبولے ”پرا“ بوتگ کہ آئی ء را ”شکتی دیوی“ اش ہم
 گوشتگ۔ (۸)

ہندو مذہب ء زالبول ء بستار دیوی نیگ انت کہ آئی ء سجدگ کنگ
 بیت ء آئی ء رازور، طاقت ء وش حالی ء ضامن زانگ بیت۔ دومی نیگ ء آئی ء
 رازندگیں جاہ ء آس ء دور دیگ ء سوچگ ہم بیت۔ راجپوتانی حکمرانانی ء ”ستی“ ء
 رسم ء رواج باز محکم بوتگ۔ ۲۲ء وہدے مارواڑ ء راجہ اجیت سنگھ بیران بیت
 گڈا آئی ء ہمرانی ء آئی ء ۶۴ لوگی ستی کنگ بنت۔ بوندی ء راجہ بورہ سنگھ ء مرگ ء
 پڈا آئی ء ہمرانی ۸۴ لوگی سوچگ بوت انت۔ اے وڑیں درور ء مثال ہم رس ایت
 کہ ۷۰۰ بگرتاں ۴۰۰ لوگ بانگ بادشاہ آئی ہمرانی ء سوچگ بوتگ انت۔
 ہندوستان ء سکھاں ستی کنگ ء ہلاپ کرتگ، بلتے رند ء آہاں ہم ہے دودزرتگ ء
 رنجیت سنگھ ء بیرانی ء پڈا آئی ء چار جنین ء ہپت داشتہ ستی کنگ بوتان۔ (۹)

سکھاں ابید مراٹھہ آل ء اے دگ لہتیں راجانی تھا ہم ہے دود بوتگ۔
 زالبولانی عجیبین کسہ یے جاہے دنیا ء حاکم انت ء جاہے ایر دست انت، جاہے
 آئی ء راعزت ء شہرپ دیگ بیت ء جاہے آئی ء را بے پردگ، بے ننگ کنگ
 بیت۔ یونان ء ریاست ”سپارٹا“ ء قانوندی حساب ء زالبولے ء بالغ بوتگ ء داں

سرجم ء بڑ ہنگ کنگ بیت ء آہانی جان سلامتی ء بالادی ردوم ء حاطر برہنگیں
گوازی دیگ بوتگ۔

یونانی تہذیب ء کہبگ (طوائف) جنوزام ء ناچوئیں زالبولاناں باز
ارزشت دیگ بوتگ۔ آہانی سے قسم بوتگ انت۔ پورنائی (Pornai) مطربہ،
ہٹائی رائی (Hitairai) گڈی طبقہ کہ سک باز نامداریں کہبگانی بوتگ کہ
گوں ایشاں سیالی ہم شرپ ء عزت ء گپ بوتگ۔ یونانی تہذیب ء زالبول ء
ارزانی ء رسگ ء سوب ء میزان میزان ء زالبول ء ارزشت ء بستارہم بوہان
بوتگ ء نوں آئی ء عزت ء شرپ پیش ء وڑانہ انت۔ چیزے وہاں پدیونانی
حاکماں زالبول ء راکم شرپ کنگ ہم بندات کرت۔ (۱۰)

ہے رنگ ء بازیں ہند ء راجانی تہا زالبول زوراک ء طاقتور بوتگ
انت بلتے پدا ایشانی بستار ء ارزشت کم بوہان بوتگ۔ چین ء ہبہ سدء (۱۷۰۰)
چہ گیش سرداراں ۵۵ ریاستاں ۵۱۲ قبل مسیح ء حوانان، شان سی، شان تنگ، نینسی،
چن ء دگہ ہوار بوتگ انت۔ اے حکمرانی وہدء بزاں ۵۱۲ قبل مسیح ء چینی تہذیب ء
پہ زالبولاں عزت ء شرپ وتی عروج ء بوتگ۔ چاوانگ منش ء کنفیوش ء ابید حلوہ
لاوتسی ء ہم چینی چاگرد ء بازیں برابری ء جوانی آورتگ۔ کوہنیں چین ء زالبول ء
مردیناں یک وڑیں حق بوتگ انت۔ یکیں وہدء چین ء حاکم مردین ء جنین آدم
بوتگ انت۔ (۱۱)

چین ء تاں مزنیں مدتے ء زالبول ء ہے ارزشت ء بستار برجاہ بوتگ
ات۔ بلتے وہدے ”ہوانگ ہو“ ء ہار ء سیلاب بوت گڈا اے بستار ء ارزشت برجاہ

نہ بوت بلتے چدورند زالبول ء ماہیگ بہا کنو کے ء معنا یک ات۔ فیوڈل نظام ء
 پدزالبول ء بستار چٹ بلاس بوت ء زمینداراں غلام ء کنیز ء نظام ء را دیما
 آورت۔ اگاں جوانیں مہمانے آہانی گورا آتک گڈا آہاں وتی مہمانانی وشنودی ء
 حاطرا وتی غلام ء کنیز حلا کرکرت انت۔ اے دور ء زالبول ء را پچ بستار ء حیثیت
 نیست ات۔ (۱۲)

ہے وڑا جاپان ء کوہننن زمانگ ء زالبول ء را عزت ء شرپ دیگ
 بوتگ۔ شاہی زمانگ ء شش بانگیں شہزادیاں حکمرانی کرتگ۔ بلتے ۲۱ء ۱۷ء پد
 وہدے جاگیردارانی نظام بوت گڈا زالبول ء ارزشت ء بستار بلاس بوت۔ آہانی
 سراظلم ء زیادتی کنگ بوت۔ اگاں یکے ء زہگ جنکے بوت ء آئی ء را بچکیں چک
 نہ بوت گڈا، آئی ء وتی وارث جنک ء جوڑ نہ کرت بلکیں دگرے ء بچکیں چک
 زرت ء وتی مال ء ملک ء وارث جوڑ کرت۔ (۱۳) راجد پتر نویس ڈاکٹر
 مبارک علی وتی کتاب ”تاریخ اور تحقیق“ ء اے بابت ء نبشتہ کنت کہ

”عورت کی حیثیت کو اس طرح بھی سمجھا جاسکتا ہے کہ قدیم
 مصر کی دیوی ہاتور (Hathor) ایک طرف تو زرخیزی،
 خوش حالی اور زندگی کی علامت تھی تو دوسری طرف تباہی
 و بربادی کی۔ یہی دوہرا پن عورت کے کردار میں دکھایا جاتا
 ہے۔ اگر عورت روایات کی پابندی کرے تو اچھی عورت ہے
 اگر ان سے انحراف کرے تو بری۔۔۔ جب شاہی خاندان
 میں عورت کی حیثیت کا جائزہ لیا جاتا ہے۔ تو یہ دیکھا جاتا ہے

کہ جب بادشاہ دیوی دیوتاؤں کا نمائندہ تھا تو کیا بادشاہ کی ماں بہن اور بیٹی بھی اس نمائندگی میں شریک تھیں؟ اس کا اندازہ اس سے ہوتا ہے کہ روحانی تعلق کی علامت کے طور پر ملکہ گدہ اور کوبرا کا ماسک پہنتی تھی بعد میں عقاب کے پر گائے کے سینگ اور سورج کی کرنوں والی قرض یہ تمام علامت دیوی و دیوتاؤں کی تھیں جو الہامی قوتوں کو ظاہر کرتے ہوئے ملکہ کو عام انسانوں سے بلند کرتی تھیں۔“

(۱۴)

زالبول ہر دور ء زمانگ ء یاو زوراک ء حاکم ء وش حالی ء سیری ء
چیدگ بوتگ یا کہ ایر دست ء کمزور بوتگ ء زور اورانی چیر دست بوتگ۔ زالبول
ء بابت ء ہر یکے ء وتی حیال ء لیکہ در شانتگ انت اے تک ء چیزے شر ء چیزے
حراب بلئے حراب کاریانی نبشتہ کنوک ایوک ء مردین نہ بوتگ انت بلکیں جنین
آدماں ہم اے پیسیں سل کاریانی بابت ء وتی حیال در شانتگ انت چوکہ بانک
سیون، دی بووانبشتہ کنت کہ

”عورت دوسرے عورتوں کو جلانے کی خاطر تیار ہوتی ہے
اور اس قسم کا حسد درحقیقت کامیابی کا ایک واضح نشان ہے
لیکن یہ واحد مقصود نہیں عورت رقیبانہ یا مداحانہ منظوری
حاصل کر کے اپنے حسن، اپنی شائستگی اور ذوق کی قطعی توثیق
حاصل کرنے کی کوشش کرتی ہے۔۔۔ اپنے آپ کی

تو شیق۔ وہ خود کو ہست میں لانے کے لئے اپنا آب، دکھاتی ہے“ (۱۵)

ہرزالبولے چہ دومی ء ضد ء حسد دارایت ء وتارا دومی زالبول ء شرتر ء
بڑا ہدازرانت۔ چونائی ء ہر مردم ء واہشت ء جہد ہے بیت کہ آچہ دومی ء جوان تر
ء شرتر بہ بیت۔ اے ارمان چہ مردین ء گیش زالبولے ء دل ء جاہ جنت۔ آیک
جتائیں تے دارایت ء ہر چیز ء وتی جتائیں نگاہے ء چارایت ء سیل کنت۔ آئی ء
دل یک کارے ء یا گپے کہ نہ من ایت گڈا دومی ء گپ ء گوش نہ دارایت ء وتی
دل نیگاں کنت۔ اے بابت ء واجہ اشفاق احمد ء ”سفر در سفر“ ء نبشتہ کتگ کہ

”آپ عورت کے ساتھ کتنی بھی عقل و دانش کی بات کریں
کیسے بھی دلائل کیوں نہ دیں اگر اس کی مرضی نہیں ہے تو وہ
اس منطق کو کبھی نہیں سمجھے گی اس کے ذہن کے اندر اپنی
منطق کا ایک ڈرائینگ روم ہوتا ہے جسے اس نے اپنی مرضی
سے سجایا ہوتا ہے اور وہ اسے پورا کرنے کے لئے باہر کی
روشنی کی محتاج نہیں ہوتی۔“ (۱۶)

چونائی ء زالبول و شبو، رژنائی، ایمنی، امیت، رنگ ء نور ء جلوہ ء نام
انت بلئے ہے زالبول فساد، دژمنی، ضد ء حسد، جاہلی ء ناسرپدی، بدبختی ء شومی ء
چیدگ ہم گوشگ بیت۔ راجد پتر نویساں زالبولانی بابت ء دائم ء دوئیں تہر نبشتہ
کنان نبشتہ کتگ کہ

” قدیم ترین باضابطہ قوانین میں اب تک دریافت ہونے والی تختیوں اور آثار کے مطابق پہلا باضابطہ قانون عراق کے بادشاہ ارمنو ۹۲۶ قبل مسیح اور دوسرا موریوں کی سلطنت اٹوننا کی بادشاہت میں رائج کیا تھا اور تیسرا حمورابی کا باضابطہ قانون آج بھی لوور (پیرس) کے عجائب گھر میں موجود ہے۔ تاریخ کے ان تینوں قدیم ترین قوانین میں عورتوں کے حقوق کے تحفظ کے لئے وہی کچھ موجود ہے۔۔ جو آج کے عہد میں جدید ترین قوانین میں موجود ہے یا جن حقوق کا آج کی ترقی یافتہ عورت مطالبہ کر رہی ہے“۔ (۱۷)

زالبول چہ قدیم زمانگ ء یک انچیں سفرے ء رهاگ انت کہ اے راہ سرظاہر ء پلانی ایرگچ ء وشبو ء رنگانی هواری ء جنزان انت بلئے ہمے زالبول اے پر لذتیں رنگ ء نورانی دنیا ء یک انچیں بستارے دارایت کہ آئی ء حق ء راستیں بستار دیگ نہ بوتگ۔ مردین ء انگت ء وتی زوراکی درشان ء دود ء رابرجاہ داشتگ۔ جاہے آئی ء راچہ وانگ ء زانگ، لیب ء گوازی ء مہ کن کتگ جاہ یے آئی ء راچہ وتی دود ء ربیدگانی زیسلاں بندیک کتگ۔ ہمے حاطر ء لبزانکی پڑ ء جنین کم انت۔ ہمے حاطر ء جنیناں شعر ء آزمانک ء اے دگہ پہناتاں کار نہ کرتگ۔ شرگداری ء سکین ہم گندگ نہ بیت کس ء جہد نہ کتگ کہ ادب ء تهرانی تہا جنین ء درنگازی بہ بیت ء چے رنگ ء پیشدارگ بہ بیت۔ (۱۸)

لبزانک ء ابیدگہ باز جاہاں زالبول چہ وتی بنکی لوٹ ء آجوئی ء زبہر کنگ بوتگ۔ جاہے رسم ء رواجانی سوب ء ء جاہے دین ء مذہب ء نام ء اے

چہ ہرچی ء زہر کنگ بوتگ انت۔ ہے وڑا بنی آدم ء زند ء متاع ہر دو بینانی یکجائی
 انت پرچکہ دو بینانی یکجائی ء یک چاگردے سرجم بیت ء زندمان دیماشت
 کنت۔ (۱۹) زالبول ء بستار ء نہ منگ وتی جاہ ء بلتے قدرت ء ہم گوں زالبول ء
 بازیں جاہاں شرنہ کرتگ ء آئی ء بستار ء حیثیت ء کم کنگ ء چو مردیناں وتی کرد
 پیش داشتگ چو کہ دنیا ء گیشتر راجانی شاہ ء بادشاہ مردین بوتگ انت ء سری منسابی
 واجہ ہم ہے مردین بوتگ انت اے و دنیا ء نظام بوتگ بلتے مذہبی حوالگ ہم بہ
 چاران کہ یک لکھ بیست ء چار ہزار (۱،۲۴۰۰۰) پیغمبرانی تہا یک زلبوالے نہ
 بوتگ، درست مردین بوتگ انت۔ (۲۰)

اسلامی مذہب ء یک نیمگے زالبول ء بستار ء ارزشت باز بلند ء بالا انت
 آئی ء عزت ء احترام سک باز انت بلتے دومی نیمگ ء آئی ء رامردین ء میراث
 لیکگ بیت ء آئی ء ہر وڑا مستر ء حاکم مردین ء کنگ بیت۔ اے بابت ء قرآن
 شریف ء بازیں آیات است انت یک آیتے ء تفسیر ء ”حافظ ابن کثیر“ اے وڑا
 بیان کنت کہ
 رجانک۔

”حق تعالیٰ سجانہ فرماتے ہیں مرد عورتوں پر حاکم ہیں۔ یعنی
 مرد عورت پر نگران ہے، اس کا رئیس ہے، اس کا بڑا ہے،
 اس کا حاکم ہے اور جب عورت کچی اختیار کرے تو اس کا
 مودب ہے اس سبب سے کہ اللہ تعالیٰ نے بعض پر فضیلت
 دی ہے یعنی اس وجہ سے کہ مرد عورتوں سے افضل ہیں اور مرد

عورت سے بہتر ہیں۔“ (۲۱)

ایوک ء اسلام نہ بلکیں درائیں مذہب ء دین آل زالبول ء حد گیشینگ
 بوتگ انت بلتے نون دنیا دیماشنگ ء دنیا ء دیمروئی ء زالبول ء کرد ہر وڑا منگ ء
 قبول کنگ بیت ء آئی ء بستار منگ بوتگ ء انت۔

بلوچ زالبول ء آئی ء رنگ ء دروشم :

جنین آدم دنیا ء زیب داریں سوگات زانگ بیت۔ اسلام ء چه سرعربانی
 دور ء زالبول ء بستار ء ارزشت باز کم بوتگ ء مردماں وتی جنکیں چک وت کشنگ ء
 قبر کرتگ انت بلتے بلوچ راج ء چه قدیمیں زمانگ ء وتی زالبولاناں شریں ء
 جوانیں بستارے داتگ۔ ” بلوچ راج کہ آوانی یک پر ارزشتیں ء جتائیں راج
 دپترے است انت۔ اے راج ء دود ء ربیدگ وڑ ء پیم چه درستیں راجاں جتا انت۔
 اے راج ء مستریں مال ء مدی ایشی ء عزت انت، آوانی زہم جنی ء بیر گیری ء ابید
 وتی پہ جنین آدمانی ننگ ء ناموس ء سردیگ راجد پتری بہر انت۔ (۵۷)

بلوچ پہ زالبولانی ننگ ء عزت ء پہازی ء سک باز مشہور ء نامدار انت۔
 بلوچ زالبول بلوچی ربیدگ ء زندگیں مثال انت۔ آئی ء تہج ء پوشاک، آئی ء سہت ء
 زیور، لوگ ء سینگار، پردہ داری، مہمان داری، میار جلی ایشاں ابید وتی لوگ ء کار ء
 کمک ء گوں مردیناں ہم دست انت۔ پسانی چارینگ بہ بیت کہ کشت ء کشاری،
 آپ ء کشنگ بہ بیت کہ دار ء چنگ بلوچ زالبول اے وڑیں کاراں مدام وت ء راپد
 ء نہ دارایت۔ بلوچ جنین آدمانی پوشاک دنیا ء ڈولدار تریں پوشاکاں چه یکے زانگ
 بیت۔ جنین آدمانی گدانی جوڑ کنگ ء باز ہید ریچی کنگ بیت۔ بلوچ جنین آدمانی
 پوشاک ء مستریں سپت ایش انت یکے چه دور ء بہ گندایت آزانٹ کہ اے ”بلوچے“
 بزاں بلوچ جنین آدم ء پوشاک بلوچ قوم ء چیدگاں چه یکے۔ (۵۸)

اے پچانی دوچک ۽ جنین آدم یکے دومی ۽ مدت ۽ کمک ۽ کن انت بزان
 اشری کن انت۔ لوگ گونڈینے بہ بیت یا مزنیں یے آئی ۽ چار ۽ دلگوش ۽ ذمہ واری
 ہما لوگ بانک ۽ سر ۽ بیت۔ یک لوگے جنین ۽ شاہوکاری ۽ نابودی ہر دکاں پدر
 کنت۔ لوگ ۽ صاف کنگ جنین ۽ دست ۽ انت جنین گوں کمے حب ۽ زانت ۽
 وتی لوگ پلگارات ۽ ڈولدار کنت۔ (۵۹) بلوچ زالبول ۽ عزت ۽ شرپ آئی ۽ کرد
 چاگرد ۽ گوں جوانیں چمے ۽ چارگ بیت۔ بلوچ وتی زالبولاناں سک باز عزت ۽
 شرپ دنت۔ اے بابت ۽ عزیز بگٹی نبشتہ کنت کہ

”عورت کی قدر و منزلت کا مشاہدہ اس حقیقت سے کیا جاسکتا
 ہے کہ بلوچوں کے دو قبائل یا گروہوں کے درمیان خون ریز
 لڑائی ہو رہی ہو اور کسی بھی طور اس کا سلسلہ ختم نہیں ہونے پا
 رہا تو ایسے موقع پر صرف قرآن یا عورت کے درمیان
 آجانے سے یہ خون ریزی بند ہو جاتی ہے۔ عورت اگر
 دوران لڑائی درمیان میں آجائے تو اسی وقت لڑائی روک دی
 جاتی ہے۔“ (۶۰)

بلوچ زالبول نہ ایوک ۽ جنگ ۽ مڑائی ۽ بلاس کت کنت بلکیں لوگی گونڈ
 گونڈیں جیڑہاں ہم زالبول بلاس کنت۔ بلوچ چاگرد ۽ اگاں یک راہے ۽ زالبول
 آہگ ۽ بیت گڈا مردین آراہ ۽ یلہ دینت ۽ دومی کش ۽ روانت۔ اے زالبول ۽
 عزت ۽ شرپ انت۔ (۶۱) بلوچ زالبول ۽ پیچ ۽ پوشاکانی نامداری ۽ سوب پردہ
 انت۔ آئی ۽ بز اہداری ہے اندیکی ۽ پردہ داری ۽ انت۔ بلوچ زالبول وتی سہت ۽

سیگار ۽ ہم خیال ۽ کنت۔ بلوچ زالبول ۽ رنگ ۽ گوناپ، آئی ۽ براہداری داب ۽
 منگ، شرنازیں کنگ، لب ۽ رخسار قابل ۽ توسیپ انت۔ بلوچ زالبول ۽ شرنگی
 ۽ توسیپ ۽ ستاہ بلوچی شعرانی تہا ہم است انت چو کہ

جان ۽ گلابی پیرہن

زر بخت ۽ کاشی گل بدن

سہریں لبان مثل ۽ سمن

مینتہ سمین ۽ جان ۽ تن (۶۲)

اے شعر ۽ شاعر بزاں جام درک وتی دوستدار ۽ توسیپ کنان ۽ گوش
 ایت کہ آئی ۽ سہریں لنت چوسمین ۽ وڑا ڈولدار ۽ سہر انت۔ آئی ۽ بالاد چو گلاب ۽
 پل ۽ نازرک انت۔ دگہ جاہ یے ملا قاسم چوش گال کار ایت کہ
 من دوچار کپتاں گوں ہمار چمیں مہوشے
 گوں وتی ملک ۽ ہمسراں لال پیاپین ۽ شیشمے
 کبگی لڈانیں کرام کنان انت کش مان کشے
 منی خیالانی باطن ۽ کپتگ بش بشے (۶۳)

بلوچ شاعران ہر وہد ۽ زالبول ۽ منگ ۽ رواجانی تعریف ۽ توسیپ اگاں
 کرتگ گڈا گوں کبگ ۽ آئی ۽ را دیم پہ دیم کرتگ۔ پرچا کہ کبگ ۽ رواج ۽
 لڈگ چہ درائیں مرگاں وش ترانت ۽ آئی ۽ رواج ۽ کرامانی یک جتا نیں ندار گے
 است انت۔ چوشکہ آدم حقانی زالبول ۽ رواجانی توسیپ ۽ کنت ۽ گوشیت

مود کنلیں چم کجلیں لٹ سہر دنان چو ٹلیں
رک مملیں دپ شکلیں دوست کڑامگانی شانتلے

لڈی چو کبگ ء نگوری ملی چو سید ء کوہسری
گڈء بہاران ء چریدوست سروک ء راستیں شاپے (۶۴)

انچو کہ شاعراں وتی دوستارانی توسیپ کنان ء آہانی لڈگ ء رواجانان
گوں کبگ ء شبین داتگ - ہے وڑا بلوچ زالبول ء بالاد ء ڈیل ء گوناپ کشی ء
بارگیں سیرین ء توسیپ ء چوش گوش ایت کہ

پن یے شرانت چو تنگوئیں دیماں

دار ہما انت چو بارغین سریناں

تڑنداں چو آمٹر داتغیں تیغاں (۶۵)

زالبول ء ڈیل ء بارگیں سیرین آئی ء بالادی دروشم ء وش رنگی ء نشان
ء دنت - بلوچ زالبول ء دگہ یک بز اہداریں چیدگے آئی ء چم انت کہ شاعراں
وتی شعراں آئی ء چمانی تعریف گوں قدحیں چم، کیف ء خماریں چماں کرتگ -
چوشکہ عطا شاد وتی لچہ ء گوش ایت کہ

منی بانک اے تئی قدحیں چمانی خمار

تئی خون رنگیں ”منابس“

اے انارکانی انار

چون من ء داغ دینت !! گارکن انت

چومہ ساڑائیں وت ء“

اے شعر ء عطا شاد یک انجیں بانکے ء تعریف ء توسیپ ء کنگ ء انت
 کہ آئی ء چم چو شراب ء سرور بخشش انت ء خمار کن انت ء آئی ء انارکانی رنگ چو
 سُہریں انار دانگ ء انت آگوش ایت کہ تئی چارگ من ء داغ دنت پرچا کہ تو
 انچو شرنگ ء۔ بلوچی شاعری ء بلوچ زالبول ء شررنگی ء ڈولداری ء تعریف ء
 توسیپانی تہا آئی ء بالاد ء لقاہ ء رنگ ء دژوشم شریں وڑے ء ودی کنگ بوتگ۔
 بلوچ زالبول ء رنگ ء دژوشم ء ستاہ ء آئی ء خماریں چم، کبگی لڈگ ء بارگیں سیرین ء
 چیدگ پدر کنگ نہ بوتگ بلکیں آئی ء ہر کہیب ء داب آئی ء ہر عضا ء توسیپ ء
 ستاہ، آئی ء رنگ ء دژوشم ء گوناپ کشی کنگ بوتگ۔ ہے رنگ یلیں دیوانگ شے
 مریدوتی وابانی بانک حانی ء توسیپ اے وڑا کنت کہ

مسک شنزریں چہ بمبویں بیکاں

سنبل ء نوک رودیں گوراں و شبو

کنت کہیبے پہ ریدگیں چماں

ہردم ء رسینت گور ء درنمان

چھی یے کچی کجل ء سیاہ انت

لنٹ بے مسواک ء گل ء سہر انت (۶۶)

شے مرید ء حانی ء شررنگی ء براہ داری ء توسیپ ء کنان ء گوش ایت کہ
 حانی ء لنٹ بے مسواک ء پن ء سہر انت۔ آئی ء بمبویں بیکاں چہ مسک ء و شبو
 کیت، آئی ء چم بے کجبل ء سیاہ ء خمار انت۔ ہر چون کہ بلوچ زالبول ء رنگ ء

دروشم ۽ توسیپ ۽ ستا شعرانی اندر ۽ کنگ بوتگ بلتے بلوچ زالبول ۽ اصل رنگ ۽
 دروشم آئی ۽ غیرت ۽ ننگ انت، آئی ۽ پردہ داری انت آئی ۽ شیرزالی ۽ مزن جگری
 انت بلوچ زالبول ۽ لُج ۽ میار ۽ بابت ملا قاسم گوش ایت کہ

جن مزن لجن ہمانیت ہنچیں کردار نہ کنت

پُر ادب نشنگ پہ لوگ ۽ سیل بازار نہ کنت

طوطی گویا کیں زبان ۽ من دپ ۽ ہار نہ کنت

غیر جودا کسی دیما سچ ۽ تیمار نہ کنت

وت گوہارانی شگاناں پر وت ۽ اوپار نہ کنت

قائمیں ہزان دیواناں گر ۽ دار نہ کنت

تنگہیں برات وپتا ناغم زد ۽ خوار نہ کنت

سمنیں جود ۽ وتیگ ۽ موٹ ۽ شمسار نہ کنت

صاحبی ایمان ۽ لُج ۽ من پُراں گار نہ کنت (۶۷)

اے شعر ۽ یک مزن لجن بلوچ زالبول ۽ کرد ۽ بابت ۽ جوانی ۽ زانگ

بیت کہ ملا قاسم وتی شعر ۽ اندر ۽ گوش ایت کہ ادب داریں جنین وتی لوگ ۽

نند ایت ۽ بازار ۽ تر ۽ گرد نہ کنت آئی ۽ توار مزن نہ بیت۔ آغیر محر میں مردین ۽ دیما

سیدگار نہ کنت، آوتی برات ۽ پت ۽ غم زدگ ۽ وتی وجود ۽ شرمسار نہ کنت۔ وتی لُج

۽ ننگ ۽ پاسداری ۽ کنت۔ ایش انت بلوچ زالبول کہ آئی ۽ توسیپ ۽ ستا ۽ آئی ۽

رنگ ۽ دروشم ہم ہمیش انت بلوچ زالبول وتی لُج ۽ ننگ ۽ پاسپانی ۽ مشہور انت۔

اے بابت ء بی بی مہناز وتی بے گناہی ء وتی لُج ء ننگ ء حاطرا گہگیری کنت ء
 اے گوشتیت کہ من بے میار اون ء منی سرا بے نہیں بہتام جنگ بوتگ ء دز وگ
 بندگ بوتگ۔ اے بابت ء مہناز وتی بے گناہی ء ظاہر کنگ ء حاطر ء گہگیری
 کنت ء گوش ایت کہ

من ہما انجیراں پتن تاکیں
 برز پما کوبانی سرا رستاں
 سر منی ہچ گوات ء نہ چنڈینتگ
 بشامی ہوراں بٹ نہ مسینتگ (۶۸)

پتن تاکیں انجیراںچو کہ محکم انت ء زیب دار انت ء کہ ہچ گوات آئی ء
 چنڈینت نہ کنت۔ ہے وڑا بلوچ زالبول وتی لُج ء میار ء بابت ء نامدار انت،
 نامداریں شاعر مست توکلی ہم وتی وابانی بانک سمو ء بابت ء گوش ایت

سمو یہ سہر پلے انارانی
 سمو یہ ڈیوائے تہارانی
 یا جڑی بوٹی یے رغمانی
 سمو یہ انجیری مزن تاخیں (۶۹)

اے شعر ء آئی ء حسن ء لقاہ ء توسیپ ء آئی ء لُج ء میار ء بابت ء ہم
 گوشگ بوتگ انت۔ ہے لُج ء میار بلوچ زالبول ء اصل رنگ ء دروشم انت۔

انجیر ء مزن تا کی آئی ء ننگ ء غیرت لُج ء میار ء شبین انت۔ بلوچ زالبول ء دژوشم
 ماس ء بہ بیت کہ گوہار ء یاجن ء بہ بیت کہ جنین چک ء ہر وڑا براہ دار ء لُج ء
 ساٹوک انت۔ ماسے ء دنیا ء جوانیں چیز آئی بیچ انت، آدنیا شریں چیز ء پہ وتی بیچ
 ء گچین کنت یک بلوچ ماسے پہ وتی زہگ ء مال ء زڑ نہ لوٹ ایت۔ بادشاہی
 ء بان ء بادگیر نہ لوٹ ایت آگوش ایت کہ آئی بیچ زحم جنے بہ بیت گڈا آئی مراد
 حاصل بنت۔ آوتی گوانزگی زہگ ء چولولی دنت کہ

قرباناں پہ ہما روچانی
 منی بچی رُدایت بور سوار بیت
 گوں پنجاہ نر مزاریں بیلاں
 شنکین ات بداں پسیداں
 من گوں صد جن ء ہلک نیگاں
 توصیف ء کناں بچی ئے (۷۰)

یک بلوچ ماسے کہ وتی بیچ ء رالولی دیان ء ہمے پنت ء دنت کہ تو مزن
 بے یک بور سوارے بے، گوں وتی بدواہاں چومزار ء مرٹے ء جنگ کنتے گڈا
 من ہماروچ ء گوں وتی ہمساہگ ء سیالاں تئی مرگ ء توسیپ ء کناں۔ ہمے وڑا
 یک گوہارے پہ وتی گنگلیں برات ء ہمے وڑیں واہگ ء ارمان دار ایت۔ بلوچ
 زالبول ء کرد آئی ء واہگ ء واہشت آئی ء رنگ ء دژوشم ء پدر کنت۔ رنگ ء
 گوناپ ء ابید بلوچ زالبول ء واہگ ء واہشتانی ہم شر رنگی ء براہداری گندگ ء
 کیت ء آئی ء اے چیدگ آئی ء راچہ دنیا ء درائیں زالبولاں جتا کنت۔

بلوچ چا گردے زالبولے ۽ کسب ۽ ہنر:

زالبول ۽ مردین یک گاڑی یے دوپرگ انت۔ دنیا ۽ سفر ۽ ہر دوینیاں
 ہوار بونگ ۽ دیم ۽ روگی انت۔ اگاں یک پرگے مہ بیت گڈا اے سفر بندات نہ
 بیت ۽ زندمان ۽ درائیں رنگ ۽ لذت بے تام بنت۔ راجد پتر ۽ تاکاں انچو کہ مرد ۽
 بستار ۽ ارزشت پدر کنگ بوتگ ہے ۽ وڑا جنین آدم ۽ بستار ۽ ارزشت ہم منگ
 بوتگ۔ مردین ۽ ہواری ۽ زالبول ۽ آئی ۽ مک ۽ وتی لوگ ۽ آسراتی ۽ حاطرا ہر و ہد ۽
 کار ۽ کسبے زرتگ ۽ ہمگرنچ بوتگ۔ دنیا ۽ درائیں راجانی وڑا بلوچ راج ہم ہے
 حیاں ۽ دارایت کہ وتی لوگ واجہ ۽ مک کنگ بہ بیت۔ اگاں زالبول ۽ آروس نہ
 کرتگ ۽ آجنین زہگ انت گڈا آلوت ایت کہ وتی بزات ۽ پت ۽ ذر کمکی ۽ بہ
 کنت۔ بلوچ چہ کوہننین و ہد ۽ زمانگ ۽ وتی دود ۽ ربیدگانی سوب ۽ سک نامدار
 انت۔ آئی ۽ دود ۽ ربیدگانی ساٹوک ۽ بز اہدار کنوک انچو کہ مردین انت ہے وڑا
 زالبول انت۔ (۷۲)

بنی آدم وتی ہر زلورت ۽ پیلو ۽ دست ۽ پاد جنت ۽ شریں وڑے ۽ وتی
 زلورتانی پیلو کنگ ۽ حاطر اگاں مردم دست ۽ پاد بہ جنت گڈا آ کسب گوشگ
 بیت۔ مردین پہ لوگ ۽ وش حالی ۽ کار کنت، ہے وڑا زالبول ہم وتی زلورتان ابید
 باز براوتی لوگ واجہ ۽ ہم کار بیت۔ ہر یک راجے ۽ وتی وڑیں کسب ۽ ہنر بنت
 بلئے ایشانی زلورت گیشتر یک انت۔ ہے لاپ ۽ دوزہ ۽ سارت کنگ ۽ بنی آدم
 ہزار مشکل ۽ جنجال سگ ایت ۽ برداشت کنت۔ بلوچ چا گردے انچو کہ مردین کار ۽
 کسب کنت ہے وڑا زالبول ہم۔ اگاں آواندگے، سرکاری نوکری کنت اگاں نہ
 وانندگے گڈا وتی لوگ ۽ کاراں ابید دار ۽ چنگ، آپ ۽ آرگ، گد ۽ شودگ ۽ کار ۽

ہم وت کنت۔ اے بابت ء پروفیسر عزیز محمد بگٹی وتی کتاب ”بلوچستان ادب ثقافت اور سماج“ ء نبشتہ کنت کہ

”بلوچ معاشرے میں فی الواقعی مرد اور عورت کے دو پہلو ہیں بلکہ یہ اصول پاکستان کے تمام دیہی علاقوں میں موجود ہے۔ بلوچوں میں نظام حیات کو چلانے کے سلسلے میں مرد اور عورت یکساں کردار ادا کرتے ہیں۔ اس ضمن میں برقعے یا پردے کو بہت بڑی رکاوٹ قرار دیا جاتا ہے۔ بلوچوں میں برقعہ قطعی طور مروج نہیں۔ گھریلو کام مثلاً جلانے کے لئے لکڑی لانا، چکی سے آٹا پیسنا تو وہ کرتی ہی ہے۔ اسکے علاوہ گھر سے باہر بھی مرد کے ساتھ کام کرتی ہے مثلاً فصل کی کٹائی کے وقت کھیتوں میں مرد کے ساتھ کام کرتی ہے آج کی مہذب عورت بھی تو روزگار طلب کرتی ہے جبکہ بلوچ عورت پہلے ہی اس حق سے بہرہ مند ہے وہاں حقوق و فرائض کے تصور کے سلسلے میں مرد و عورت کے مابین کوئی اختلاف نہیں دونوں ساتھ ساتھ چلتے ہیں بلوچ عورت گھر کی چار دیواری کی قید بھی نہیں ہے۔ بلکہ عام بلوچوں میں تو چار دیواری کا تصور بھی نہیں ہے۔ وہ جھونپڑی نما گدان یا کڑی کے نیچے زندگی گزارتے ہیں اگر کسی مرد کی غیر موجودگی میں کوئی شخص مہمان بن کر آجائے تو گھر میں موجود بزرگ عورت مہمان کے ساتھ حال احوال کی رسم پوری کرنے کے ساتھ اس کی مکمل مہمان داری کا فریضہ انجام دیتی ہے۔“ (۷۳)

بلوچ زالبول یکیں وهدء وتی لوگ ء ذمه واریاں پیلوکنت ء لوگ ء چه ڈن
 ء کار چوکہ آپ ء آرگ، دار ء چنگ، پسانی چارینگ، پے پس ء دلوتان کاہ ء کدیم ء
 چنگ ء آرگ، ڈگاراں کارکنگ، رون ء لاب کنگ، اے درائیں کاراں بلوچ
 زالبول گوں مردیناں ہوارکن انت۔ بانک فریدہ وتی کتاب ء نبشتہ کنت کہ

”گھر یا کیریئر میں سے ایک کے انتخاب کا غلط تصور اب
 دھندلا پڑتا جا رہا ہے۔ یہ تصور جو اپنی ذات سے نبرد آزما تنگ
 ذہن مردوں اور خواتین نے مسلط کیا تھا غلط ثابت ہو چکا
 ہے۔ ان گنت عورتیں ایسی ہیں جو نہ صرف پیشہ ورانہ طور پر
 بہت زیادہ کام یاب ہیں بلکہ انہوں نے کام اور اپنی گھریلو
 زندگی کو بھی متوازن رکھا ہے خواتین کے کردار اور امیج کے
 بارے میں مفروضات اب الٹ گئے ہیں۔“ (۷۴)

بلوچ چاگرد ء زالبول لوگ بانکی ء اے دگہ کسبی کاراں یکجاہ پیلوکنگ ء
 انت۔ نہ ایوک ء کوچک ء کلگ آں بلکیں شہرانی تہا ہم زالبول بازیں سرکاری
 منصبانی سراکارکنگ ء انت ء وتی لوگ واجہ، وتی پت ء براتانی کمک ء ساڑی
 انت۔ ”رند قبیلہ ء زالبول لاب ء (پٹی) کرپاس ء چنگ ء کار ء کن انت پیچ دوچ
 انت، کرپاس کشگ ء وهد ء ہم ڈگاران کارکنت انت۔ آپ کار انت کور ء رو
 انت۔ پیچ شود انت، بڑ ء پساں (مال) چارین انت ء جوپاگ ء کمک کنت۔
 اگاں کسے ء مردین بیروزگار بوت گڈ اجنین زیات کارکنت، سندھ ء سیبی ء کش ء کر
 ء زالبول چه اے دگہ ہندانی زالبولاں گیشتر ڈگاران کارکن انت ء مال چارین
 انت پرچا کہ اے ہنداں کشت کشاری زیات بیت۔ (۷۵)

بلوچ زالبول ء کسبی کارانی تہا مستریں ء جوان تریں کار آئی ء ”دوچگری“
 انت۔ اے وہدء بلوچ چا گردء چشیں جاہ ء دیارے نیست کہ اودء جنین آدم
 دوچگری نہ کن۔ انت اگاں یک لوگی یے پہ زر دگرانی پیچ ء نہ دوچ ایت گڈاوتی
 جندء واستہ یاوتی گوہار ء نشارے ء حاطر الم دوچ ایت۔ مروچگیں زمانگ ء ہر ہند
 ء جاہ ء بلوچ زالبول وانندگ انت بلئے ہے وانندگیں زالبول ہم وتی حالیگیں وہدء
 پیچ دوچنت، پرچا کہ بلوچ چا گردء زالبول ء پجآر آئی ء دوچی این پیچ انت۔ بلوچ
 دوچ ء ارزشت ایوک ء بلوچ چا گردء منگ نہ بیت بلکیں سچہیں دنیا ء منگ بیت۔
 چیزے سال ء پیسر یک میان استمانی پوشاکی نمائشے ماں امریکہ ء بوتگ ات کہ
 آئی ء توک ء بلوچی دوچ اول نمبر ء اتلگ۔ چریشی ء ابید یک رندے چہ امریکہ ء
 یک انگریزیں جنینے اتلگ ات۔ وہدے آئی ء منے بلوچی پوشاک دیستاں گڈا
 آئی ء بلوچی دوچ سک دوست بوتان۔ توصیف نئے کت ء گوشتے کہ چہ اے دوچ
 ء دگہ کسی دوچ ڈولدار ء براہ دار نہ انت۔ (۷۶)

بلوچ زالبول اگاں وتی اے پیچ ء پوشاکانی کار ء کسب ء گوں دنیا ء میان
 استمانی مارکیٹ ء ہمائی ء بہ کنت گڈا نہ ایوک ء بلوچانی پیچ ء پوشاک کہ ”بلوچ
 راج ء دودمانی چیدگ ء نشان انت، دیروی کنت بلکیں بلوچ زالبول ء مالی کمک
 ء آئی ء زلورتاں ہم پیلو کنت۔

دوچگری ء کار اگاں جوانیں وڑے ء دیما برگ بہ بیت ء ایشی ء حاطر ابرزی
 تک ء چست ء ایر کنگ بہ بیت، اے کسبی کارے ء جہت سک باز دیروی کنت۔
 دوچگری ء ابید منے کوچگ ء کلگانی زالبول پیش ء کار ء ہم کن انت۔ آپات گوپ
 انت، تگرد ء سادسند ء اے دگہ پیش ء چیزانی جوڑ کنگ ء زبر ء ماہر انت۔ اے

کاراں مردین ہم کن انت۔ اے چہ پیش ۽ جوڑ بوؤ کیں لہتیں اسبابانی نام اے وڑ
 انت، اوہند، چیلک، چپت، جب بند، کاپ، اشکیل، پرک، آسک، ترکل۔ ترکل
 ہما سواس انت کہ جنین آدمے پاد۽ کن انت کہ آئی پستی نیمگ ۽ بند پر نیست گچن
 چہ پیش ۽ سر ۽ گچن ہم جوڑ کن انت۔ بلوچ زالبول ہمیشی ۽ کمک ۽ آرتاں گچ انت۔
 ”لچ“ اے پہ اشترانی سرا سامان ۽ آرگ ۽ برگ ۽ حاطر ۽ کارمرز کنگ بیت ۽
 ”کچ“ پہ حرانی سرا سامان برگ ۽ آرگ ۽ حاطر ۽ کارمرز بیت۔ ہے رنگ ۽ ”کنڈ“
 انت اے پیش ۽ سرا جوڑ بیت اے نہ چو پگ بیت نہ ریسگ ۽ نہ گو پگ بیت،
 اے پیش ۽ سرا فنکاروتی ازم ۽ درشان کن انت۔ اے ہر وہد کوہانی تہا پٹو ۽ بووکانی ہما
 جاگہ ۽ کہ کوہ ۽ بن ۽ آپ کسانیں جاگہ ۽ جمع بیت کنڈ ۽ چہ کانی ۽ آپ پہ ورگ ۽ کار ۽
 کیت انت۔ (۷۷)

چرے اسباباں ابیدرو پگ، سپت، پرکوس، گواتو، ہم چہ پیش ۽ جوڑ کنگ
 بیت کہ اے دزست اگاں جوانیں وڑے ۽ بازار ۽ برگ بہ بنت ۽ ایشاناں مارکیٹ
 ۽ آرگ بہ بیت تاں یک جوانیں روزگارے بیت کنت۔ اے پیش ۽ چہ جوڑ
 بووکیں سامانانی سیالی گوں مئے ربیدگ ۽ انت۔ زالبول چوشکہ ربیدگ ۽ چاگرد ۽
 المیں بہرے ”ہر جاگہ کہ چاگرد بیت اود ۽ جینادم ۽ بونگ المی انت پرچکہ کہ ہج
 چاگرد ابید جینادم ۽ سرجم بوت نہ کنت۔ زالبول تری مات بہ بیت، گوہار بہ بیت
 یا کہ لوگ بانک، اے کلانی چاگرد ۽ وتی کردار ۽ بستارے است انت۔ (۷۸)
 چاگرد جنین ۽ مردین ۽ ہمرانی ۽ ہواری ۽ دیماروت ۽ ہر دو بینانی وتی چاگردی ۽ کسی
 دو دمانی ربیدگی ذمہ واری بنت۔ ہے وڑ ایشانی زندگوازینگ ۽ کار ۽ کسب المی انت۔
 اے ہم چارگی انت ”بلوچ راج ۽ سلامتی دیروٹی ہواری ۽ تپاکی ۽ یکے دو میگ ۽

برداشت کنگ ۽ راہ صاف ۽ پلگار در بیت ۽ پد منتگی ہم مجاں گار ۽ بیگواہ بیت۔
 بلوچ راج ہماوہد ۽ ترقی کنت و ہدے زالبول ۽ مردین ہور ۽ یکجاہ کار بہ کن انت۔
 اے پیم ۽ ایوک ۽ بلوچ زالبولانی ناں بلکیں سرجمیں بلوچستان ۽ دیروٹی بیت۔
 (۷۹)

پہ دیروٹی ۽ وانگ ۽ زانگ ۽ ہمرائی ۽ کسب ۽ ہنر ہم الی انت۔ انچو کہ
 مردین یک لوگے ۽ مالی جاورانی گہتری ۽ سُمر ۽ پُر کنت ہے وڑا زالبول ہم کار
 کنت ۽ اے دود بلوچ چاگرد ۽ دیرگیں دودے کہ زالبول وتی لوگواہ ۽ گوں ہور
 کار کنت۔ بلوچ زالبول ہچبر وتی لوگ ۽ بندی نہ بوتگ۔ آئی ۽ را آزاتی بوتگ کہ آ
 وتی وڑا کارے بہ کنت۔ آ کار آئی ۽ لوگ ۽ کرتگ، یاد ۽ آئی ۽ سراے زوردیگ
 نہ بوتگ کہ تو ایوک ۽ لوگ ۽ پاسپان ۽ ڈن ۽ دراتک نہ کنتے۔

بلوچ زالبول وتی چک ۽ چلانگانی وانینگ ۽ آہانی رودینگ ۽ ذمہ دار
 انت۔ لوگ ۽ پلگارگ ۽ ابید دار ۽ آپی کار ہم کنت۔ اگاں بلوچ زالبولے ذمہ
 واریانی گپ بہ بیت تاں اے گپ پد بیت کہ آیک سرجمیں انسانے۔

بلوچستان ۽ بازیں جاہے است کہ اوداں جنین آدمانی پہ وانگ ۽ لوگ ۽
 درآہگ بے عزتی یے لیکگ بیت۔ چنائی ۽ اولی بے عزتی ہمیش انت کہ جنیادم
 وتی نندگ ۽ پاد آیک گپ ۽ تران ۽ مہ زانت۔ آراوتی جند ۽ سر ۽ بھیسہ مہ بیت۔
 گپ ہمیش انت کہ مئے راج ۽ پد منتگی ۽ اولی بنیاد راج ۽ جنیادم ۽ سرا بھیسہ نہ
 کنگ انت۔ دومی ایش انت کہ مدام جنیناناں اے بہتام جنگ بیت کہ شماوتی
 راج ۽ رہبنداں یل کن ات۔ (۸۱)

انوگیں و ہدء اگاں بلوچ زالبول یک نیمگے وانیت تاں دومی نیمگے ء وتی لوگ ء کاراں ہم کنت ء وتی دود ء ربیدگانی پہازی ہم کنت - ” بلوچ زالبول ء گپ بہ بیت تاں آئی ء کسب ء ہنر نہ ایوک ء گوں وانگ ء زانگ ء بندوک انت نہ بلکیں آدگہ ہیل کاری سینٹرے ء ہنر ہیل بہ کنت - بلوچ زالبول بازیں چیز چہ وتی لوگ ء ہیل کنت ء یک شاہوکاریں زالبولے ء واستہ الی انت کہ آوتی لوگ ء گر ء دار پلگارگ ء سوارگ ء ابیدوتی چکانی حیا لداری ء ہم بہ کنت -

اے درستیں کاراں ابیدہما کہ ناواندگیں بلوچ زالبول انت گد ء پیچ دویچ انت آپ کارانت دارچن انت ء آئی ء عزت ء شرپ وتی لوگ ء جو انیں سرکاری یادگہ گلے ء کار بہ کنت آئی ء بستار ء گیش بیت ء ہے وڑا قوم دیروئی کنت -

(۸۲)

بلوچ زالبول، وانگ ء زانگ :

وانگ ء زانگ بنی آدم ء مستریں میراث انت - اگاں بنی آدم ء وت ء را پچہ آورتگ ء زانتگ گڈا اے ہے وانگ ء زانگ ء برکت انت - وانگ ہما میراث انت کہ پچرگار ء بیگواہ نہ بیت - اے میراث ء شوہازگ ء مردم وتی جند ء راشوہازات کنت - وانگ پہ بنی آدم ء انچوالم انت چو کہ یک دز چکے ء آپ - اے دور بیست ء یکمی کرن گوشگ بیت - اے دور ء وانگ ء زانگ، سانسے علم ء منطق ء را یک مزنیں اہمیتے است انت - پرچہ کہ یک راجے ء ترقی ء دیروئی ء تیوگیں دار ء مدار گوں وانگ ء زانگ ء انت - یک راجے ء سیاسی، معاشی، معاشرتی، اقتصادی، اخلاقی، ادبی ترقی ء دار و مدار گوں علم ء ہمگمزنچ انت - پرچا کہ وانگ ء

زانگ ہما سلاہ انت کہ آیک چا گردے ء تیوگیس حرابیاں چہ روٹگاں ول گوچ کت کنت۔ علم بنی آدم ء را یک شریں جوانیں ء خوبصورتیں زندے ء راہ ء پیش دارایت۔ علم ہماروشنائی انت کہ آئی ء ہیچ تہاری چیردات نہ کنت۔ (۸۳) علم ء زانت پہ ہر انسان ء الٰہی انت آمردین یے بیت یا کہ زالبولے۔ انچو کہ مردین وان انت باندیں زالبول ہم وت ء را ہے وڑا دیما بیا رانت پرچا کہ چا گرد چہ دوئیناں جوڑ بیت ء دوئینانی وانگ ء زانگ ہژدردی انت۔ زانتکارانی گوشگ انت کہ

”معاشرے میں عورت اور مرد دونوں کی اہمیت ہے۔ اس لحاظ سے معاشرے کو خوشحال بنانے کے لئے دونوں کو خوشحال بنانا ہوگا۔ دونوں کی اہمیت کو تسلیم کرنا ہوگا اور اس مقصد کے لئے دونوں اصناف کی تعلیم ضروری ہے۔ تعلیم ہی ایک ایسی قوت ہے جو کہ معاشرے میں خوشحالی اور کامیابی کی ضامن ہے۔ تعلیم نسوان کی ضرورت کا ایک اہم پہلو یہ بھی ہے کہ اعمال و افکار اور دیگر حقوق و فرائض میں عورت کو مساوی مرتبہ دیا گیا ہے۔ اور دونوں اپنے اعمال کے ذمہ دار ہیں۔“ (۸۴)

وانگ ء زانگ ء بابت ء یک وہدے مئے چا گردے ہنچو حیاں دارگ نہ بوتگ۔ اے جاور نہ ایوک ء بلوچ چا گردے بوتگ بلکیں پاکستان ء کش ء گور ء درائیں ہنداں ہے جاور حال بوتگ۔ بانک ”فاطمہ حسن“ وتی نبشتانکے ء اے

بابت ء نبشتہ کنت کہ

”تعلیم وہ شعبہ ہے جسے روایتی طور پر خواتین کے لئے قابل توجہ نہیں سمجھا گیا۔ برصغیر میں مسلمان لڑکیوں کا پہلا اسکول علی گڑھ میں ۱۹۰۶ میں قائم ہوا تھا۔ سرسید جیسے مصلح نے بھی لڑکیوں کی تعلیم پر توجہ دینے سے انکار کیا تھا۔ انگریزوں نے اپنی پالیسی میں مسلمان لڑکیوں کی تعلیم کو خطرناک قرار دیا تھا۔ چنانچہ پاکستان بننے سے پہلے صرف پنجاب وہ صوبہ تھا جہاں لڑکیوں کی تعلیم کا آغاز ہو چکا تھا۔ سندھ بلوچستان اور سرحد یہ تینوں صوبے آج بھی بے مقصد اور قابل اعتراض سمجھا جاتا ہے خصوصاً فیوڈل معاشرے میں تو عورت کیا مرد کا بھی تعلیم یافتہ ہونا پورے نظام کے لئے خطرہ بن سکتا ہے اس لئے بہتر یہی ہے کہ لڑکیوں کو جاہل اور بے زبان رکھا جائے۔“ (۸۵)

زالبولاناں چہ وانگ ء زانگ ء دور دارگ ء اے رواج تاں دیر ء نہ منت۔ میزان میزان ء درائیں چا گرداں اے گپ مارات کہ انچومردین ء وانگ المی انت ہے وڑا زالبول ء ہم۔ انوں پاکستان ء اے وڑیں ہند ء دگ باز کم انت کہ اود ء زالبولاناں وانگ ء مہ کن کنگ بیت۔ ہے وڑا انوں بلوچ چا گرد ء ہم ہر کس لوٹ ایت کہ منی چک تری بچکے بیت یا جنکے آہ وان ایت۔ ہامات کہ ناواندگے بیت آوتی چکاں بلکیں وانگ ء زانگ ء چہ دور بہ دار ایت بلتے واندگیں زالبول ہچمروتی زہگاں چہ وانگ ء زانگ ء دور نہ دار ایت۔

مارا اے گپ منگی انت کہ بلوچ قوم ء تعلیمی پد مننگی ء اولی سبب ہمیش
 انت کہ ہا ماتانی کونڈاں کہ وہدے زہگے ردوم زیرایت ء جوان بنت آ مات اگاں
 بے وانندہ ء بے زانت باں گڈا چے وڑ ء وانندگی ء حساب ء دیروئی بوت کنت۔
 گو سنگیں روچاں بے حال بہ کنیں بلئے ہے وہد مئے سر ء گوزگ ء انت اگاں اے
 وہد ء چہ مکم نہ زرت گڈا گیشتر تاوان ء بدحالی ء مارا تیار بوگی انت۔ (۸۶)
 پرچا کہ دنیا ء وڑا بلوچ ہم سر پد بوتگ کہ بے وانگ ء مردم ء مثال چودلوت ء انت
 آنہ وتی شر ء گندگ ء زانت نہ کہ چا گرد ء چست ء ایراں سر پد بیت نہ کہ آوتی لوگ
 ء مردمانی مالی مدت ء مکم ء کرت کنت۔ تعلیم ء ابید چچ قوم وتی سیاسی سماجی معاشی
 ء ایدگہ پڑاں نام پیدا کت نہ کنت۔

اے گپ ء ہچ شک نیست کہ بے وانندگیں ماتاں ہم انچیں چک
 پیدا کتگ کہ تاریخ ء دائم ء شری ء یات دارگ بنت۔ مرچگیں دور ء لوٹ ایش
 انت کہ ما بہ نندیں شری ء پہ گر بہ جنین۔ وتی روایتاں ہم الم ء بہ چاریں بلئے وہد ء زندہ
 لوٹاں ہم بہ ماریں۔ وتی ہے چا گرد ء یک نوانے در بہ گچ ایں کہ مئے جنین چک ہم
 تعلیم در بہ برانت۔ (۸۷)

دنیا ء لوٹ ء زلورت سک باز انت ء ہر مردم ء تہما ء واہگ آئی ء لوگ ء
 آئی ء چا گرد ء گوں بندوک بنت۔ اگاں آئی ء لوگ ء چا گرد ء جاور ہما وڑین انت کہ
 آئی ء را پہ علم ء زانت ء در برگ ء نئیل انت گڈا آوتی جند ء رابدل کنگ ء جہد ء بہ
 کنت ء ہما لوگ ء چا گرد ء یک بدلی یے بیاریت۔ مادنیائے چیزانی سرا بازیں
 زر خرچ کناں ”مئے زالبول وتی بچٹ ء یک بہرے پہ سہت ء زیور ء خرچ کنت۔
 چشیں جنین آدم است انت کہ آئی لوگ ء آمدنی کم انت بلئے پدا ہم پہ وتی سہت

ۛ زیور ۛ خاطر ۛ اے خیال ۛ گور نہ کنت کہ آئی گس ۛ ضرورت ۛ سامان است یا نیست، آوتی شوق ۛ گوں دلچسپی دار ایت۔ ہے سبب ۛ آ ۛ آئی گس واجہ ۛ نیام ۛ جنگ بیت بلئے آبدخت چونزانت کہ زالبولے ۛ اصل سہت آئی علم انت۔

(۸۸) علم ۛ زانت ۛ سہت ۛ زیور مردم ۛ نہ ایوک ۛ جند ۛ یک شتریں ۛ سر پدیں انسانے جوڑ کنت بلکیں آئی ۛ حاندان ۛ آئی ۛ لوگ ہم جوان ۛ سر پد بیت۔ اگاں یک مردینے وانندہ بہ بیت گڈا چاگرد ۛ یا لوگ ۛ یک مردے وانندہ جوڑ بیت بلئے اگاں یک زالبولے بہ وانیت ۛ علم در بہ بارت گڈا بزاں یک سر جمیں چاگردے وانندہ کت کنت۔ انچو کہ مردین ۛ وانگ ۛ زانگ المی انت ہے رنگ ۛ زالبول ۛ وانگ ۛ زانگ ہم اثر دری انت۔ وانندہ این زالبول زند ۛ درائیں تک ۛ پہناتاں جوانی ۛ کار کرت کنت بلئے ناوانندہ نہ کسی کارے شری ۛ سرا کرت کنت نا کہ آ لزانک ۛ پڑ ۛ اتک کنت۔ اے بابت ۛ بانک گوہر ملک گوش ایت کہ

”مئے راج ۛ جنکان ۛ وانینگ ۛ نیمگ ۛ ہنچو دلگوشے دیگ نہ بوتگ۔ بلکیں زالبولانی ماں اسکولاں وانینگ سکیں زنڈیں عیبے زانگ بوتگ بوت ۛ اگن راست بہ چارے تہ اسکول ۛ وانگ جاہ واوتی جاگہ ۛ لوگانی تہا ہم اچ ترس ۛ کس وتی جنکاناں نہ وانین ایت کہ من ۛ شگاں جن انت۔ گڑا تووت بہ گوش کہ اے وڑیں ناوانندگیں راج ۛ چاگرد ۛ کہ جنیادم چہ وتی ناوانندگی ۛ وتی ہچ نیک ۛ بد ۛ مہ زان انت آوتی ادب ۛ لزانک ۛ چے بہرے گپت کن انت۔“ (۸۹)

انچو کہ ناوانندگین زالبول لبرانک ۽ زبان ۽ بستار ۽ ارزشت ۽ سرپد ۽ پوه
 نہ بیت۔ ہے حساب ۽ آوتی لوگ ۽ چاگردی ذمہ داریاں ہم نہ زانت کہ یک
 چاگردے ۽ جوانی ۽ شری چے انت۔ آچے پیم وتی لوگ ۽ دیمپانی ۽ وتی زہگانی
 پاسپانی ۽ کرت کنت۔ اگاں تراپہ علم ۽ دربرگ ۽ چین ۽ ہم روگ کپت تو بہ رو،
 بزبان علم ۽ قدر ۽ عزت چنکس بازانت۔ یک کوا سے ۽ قول انت کہ علم مسلمان ۽
 گار بوتگیں مال ۽ مڈی انت چہ ہر جاگہ دست کپت بہ زورایت۔ درستیں جبرانی
 مقصد ہمیش انت کہ دنیا ۽ ہرچ کارے بہ بیت پہ آئی جہد ۽ کوشت الہی انت اگاں
 تو جہد بہ کنے ترا سوب مندی الم ۽ رس ایت۔ (۹۰)

بلوچ زالبول مروچگیں اے سائنس ۽ ٹیکنالوجی ۽ دور ۽ کہ دنیا ماہ ۽ استالاں
 سر بوتگ۔ وانگ ۽ زانگ ۽ پڑ ۽ آئی ۽ وت ۽ راچ وڑا پشت ۽ نہ داشنگ۔ یک
 وہدے بوتگ بلوچ چاگردے زالبول ۽ جنکانی وانگ گناہ نے زانگ بوتگ بلے
 نوں ہر بلوچ زالبول وانگ ۽ زانگ ۽ پڑ ۽ دیما اتنگ۔ اگاں بلوچ زالبول ۽ وتی
 وانگ ۽ زانگ ۽ ہے رد برجاہ بہ دارایت آروچ دور نہ انت کہ آدنیا ۽ اے دگہ
 راجانی مقابلہ ۽ کت کنت۔

بلوچ زالبول لیب ۽ گوازی:

انچو گوش انت کہ جوانیں ذہن ۽ سنجے ۽ خاطر اجان سلامتیں بالادے الہی
 انت۔ اگاں انسان ۽ جان سلامت بوت آجوانی ۽ فکر ۽ خیال کت کنت ۽ جوانیں
 کار ۽ کردے کرت کنت۔ پہ جان سلامتی ۽ لیب ۽ گوازی ۽ ورزش الہی انت۔

لیب ۽ گوازی دنیا ۽ درائیں راجانی یک انچیں بہرے کہ گوں آئی ۽ دود
 ۽ ربیدگاں بندوک انت۔ دنیا ۽ اے وہد ۽ گیشتر مردین لیب ۽ گوازی ۽ گوں ہم

گرنچ انت بلئے زالبول ہم اے گوازیں ہور ۽ ہوار انت۔ اے وہدء دنیا ۽
 درائیں مزنیں ۽ کسانیں لیب ۽ گوازیں زالبولانی یک جوانیں پجارے جوڑ بوتگ
 منے چاگرد ۽ انگت زالبول آحد ۽ سر نہ انت کہ دنیا ۽ زالبولانی وڑا ٹوہیں ۽ پچیں
 لیب ۽ گوازیں بہر زرت بہ کنت بلئے وتی ہندی لیب ۽ گوازی کہ است انت
 آوانی گوازی ۽ کن انت۔ اے لیب ۽ گوازیانی تہا کسانیں جنک بہر زور انت۔
 دگنیا ۽ ہر زندگیں قومے ۽ دود ۽ ریدگ (کلچر) بیت۔ ہے دود ۽ ریدگ ۽ ہما
 قوم ۽ زند ۽ پیداور بیت۔ ہے ڈول ۽ منے لیب ۽ گوازی منے کلچر ۽ بہر انت ۽ منے
 ثقافت ۽ پیش دارایت۔ (۹۱)

بلوچ چاگرد ۽ کہ زالبول مزن بیت گڈ اپرائی ۽ لیب گوازی یک عیب
 زے زانگ بیت بلے کسانیں جنک وتی ہندی لیب ۽ گوازیں کن انت۔
 چریشاں لہتیں انچین انت کہ ایوک جنک ۽ کن انت ۽ بازیناں بچک ۽ جنک
 دوئیں ہواری ۽ بہر زور انت۔ اے لیب ۽ گوازیانی لڑاے پیم انت۔
 دُتک ۽ نادک :

بلوچانی باز انچیں لیب است کہ آہاں تہنا جنک لیب کن انت کہ ایشاں
 جنینی لیب گوش انت ۽ منے ملک ۽ باز مشہور انت۔ دستیں جنینی لیبیاں دُتک
 ۽ نادک مشہور تر انت۔ صحب تابیگاہ کسانیں جنک پہ وتی دتکانی نادگ ۽ مشکول
 انت۔ دتکانی سور بیت جنک یکے دومی ۽ وتی دتکانی سور ۽ لوٹ انت۔ چاپ ۽ سوت
 بیت نان ۽ ورگ کنت۔ مرچی یکے ۽ دُتک ۽ سور انت گڈاں باندا دومی ۽ دُتک ۽
 سور انت۔ اے وتی دُتکاں چہ گد ۽ بند یک ۽ جوڑ کنت (۹۲) اے لیب بلوچستان
 ۽ درائیں ہند ۽ دمگال بیت۔

اے ہم یک جنینی لیبے کہ کسانیں جنک یکجا مچ بنت گوش انت کہ
 بیائے مروچی کڑکی کنیں۔ ہر کس وتی لوگ ء وردنی چیز کارایت۔ کسے آرت، کسے
 بزنج، کسے روگن، دیگ ءے، ہے درستیں چیزاں مچ کن انت ء چہ ہلک ء کے دور
 پہ وت ء کڈک جوڑ کن انت۔ وتی کڑکانی تہا نند انت ء ورگ جوڑ کن انت
 درست وتی ورگاں تیار کن انت۔ گڈا بلوچی رسم ء وڑ ء ہمسائیگانی تہ بانجی بہر کن
 انت۔ اے لیب بلوچانی مہمانداری ء ہمسایگ ء حیالداری ء ابید منے کسانیں
 جنکان ء وتی لوگ ء کارانی تجربہ ء دنت۔ بلوچانی درستیں لیب بلوچانی ثقافت ء پیش
 دار انت۔ بلوچ لیبانی سر ء باز خرچ نہ بیت درست گریبی لیب انت۔ مارا باید نہ
 انت کہ ماوتی جند ء لیباں بے حیال بہ کن ایں۔ (۹۳)

گُرکاں پس:

اے لیب ء گوں کوہ نندیں بلوچاں یک خاصیں سیادی یے است۔
 ہماہانی زند ء جہد ء ججالاں مارا نشان دنت کہ آوانی سکی ء سوری چون بنت۔ گدان
 ء نندوکیں بلوچانی مال ء مڈی ہے چاریں پس انت ء گرک آپسانی دشمن انت۔
 وفاداریں کچک، گدان ء پسانی پاسبان ء گرک ء دشمن انت۔ بلوچاں گوں کوہ،
 پس، گرک، شوانگ، شوانگ ء لٹ، کچک ء گدان۔۔۔۔۔ اے درستاں گوں سیادی
 کن انت۔ ہے وڑا اے لیب گوں زند ء نڑیکیں تعلق یے دارایت اے لیب ء
 گوٹڈیں بچک ء جنک ہوار لیب کن انت۔ یکے ء را کچک کنگ بیت یکے
 گدان ء نندایت، آبران مات انت، آدگہ درستیں بچک ء جنک وت ء پس کن

انت، شوانگ ہے ہماں بارت ء چار بیت۔ (۹۴) اے لیب ء بلوچ کوہ منندیں
 ء کوچگ نندو کیوں ہما مالدار ء بزگریں بلوچانی عکس پیشدارگ بیت۔

چیر بوہی :

اے گوازی ء براہوئی زبان ء چوچ گوش انت۔ اے لیب ء پہ خاصیں
 وہدے نہ بیت یک ہندے ء راہال کن انت۔ بچک ء جنک ہے ہال ء سمراند انت
 آدگہ درستیں چیر بنت ء شمشیاں یکے کوک دنت (کوک یک توارے کہ بچکے زور
 ء گوش ایت) نوں ہال ء سر ء نشنگیں بچک ہے چیریں بچکانی گرگ ء گرد انت ء
 پٹ انت۔ ہر کس کہ گرگ بیت گڈا ہما نشنگیں پدانند انت ہر کس کہ ہال ء سر ء رس
 ایت آ گوش ایت بالکی وش، بزاں ہال کت۔ اے لیب گیشتر شب ء بیت (۹۵)
 بلوچ چا گرد ء کسانیں بچک ء جنک ء لیب ء گوازی ء سراج وڈیں بندش ء مہ کن
 نیست انت۔

پنچی :

زمستانی سیاہ ء تہاریں گوہریں شپاں کہ گورتچ گوں دو دست ء کشگ ء
 بیت۔ کسانیں زہگ ماں وتی لوگاں آس ء سر ء نند انت وت ء را دو جا بہر کن
 انت، ہریک ڈل ء نیمگ ء یک کماشے بیت۔ ہما یک کسانیں چیزے زور ایت
 گیشتر انگشتری یے زور انت۔ کماش ہے انگشتری ء اچ وتی سنگتاں چیر وکائی یکے
 ء دست پنجگاں مشت کن انت۔ دو دستاں دیما شہار انت گوش انت کہ پونچ
 انت (۹۶) اے لیب ء المی نہ انت کہ ایوک ء جنک لیب بہ کن انت بلکیں
 بچک جنک یکجاہ لیب کن انت۔

سنگاں گوازی:

اے لیب ہم گونڈیں زہگانی لیبنے، پیش ۽ بلوچاں کسانى ۽ لیب کتگ ۽
 مزن کہ بوتگ انت۔ اے لیب ۽ دومردم مات بنت ۽ ہے مات آدگہ بچکاں بر
 انت دو جاگہ اش کن انت۔ ہر کس وتی ٹولی ۽ زورایت۔ ڈوریک ہالے بیت۔
 دومی نیمگ ۽ مات وتی دادکانی کٹ ۽ چیزے ایر کنت۔ آوتی دست ۽ درستانی کٹ
 ۽ بارت بلنے یکے ۽ کٹ ۽ ہما چیز ۽ ایر کنت۔ ہے وہد ۽ آوشیں آواز ۽ جنک ۽ نیمگ ۽
 کہ روت گوش ایت چیر دے جنے جانی تنک ۽ پیشانی، گڈا دومی نیمگ ۽ سروگ
 کیت ۽ چمیشاں یکے لوٹیت۔ اگہ دگرے سنگ در کپیت گڈا چمیشاں ہما کہ پشت
 پشت ۽ نشتہ پاد کیت ۽ دیمانندایت اگن چمانی کہ کٹ ۽ دراہت گڈا آہے سنگ
 ۽ زورایت ۽ وت وتی دادکانی کٹ ۽ ہما پیم دیان نئے کنت ۽ انجو گیشٹ۔
 (۹۷) اے لیباں ابید ہم بلوچ ۽ وتی ربیدگی ۽ ہندی لیب ۽ گوازی است انت کہ
 اے لتیب ۽ گوازیانی تہا زالبول کسان عمری ۽ بہر زورانت چوشکہ ”بنگڈی“ اے
 لیب ۽ مکران ۽ دمگ ۽ ”منگلیکی“ گوش انت۔ اے لیب ہم زالبولانی لیبنے۔

اے لیب ۽ حاطر بنگڈی بزاں منگلیک ۽ کسانیں کلراں زورانت ۽
 زمین ۽ سہرا ایشاناں تالان کن انت ۽ گوں لٹکلک ۽ ایشاناں ڈوک دیت۔ کوتلی یا
 پادان بچکی“ اے گوازی بچک ۽ جنک یکجاہ گوازی کن انت۔ ہندی ۽ ربیدگی
 گوازیوں ابید مروچاں مئے زالبول نوکیں دور ۽ گوازیوں گوں ہم ہمگرنچ انت
 چوش کہ اسکول ۽ کالجانی وانندہ این جنک ۽ زالبول، کرکٹ، فٹبال، بیڈمنٹن، ٹیبل
 ٹینس، والی بال ہم کن انت۔

انچو کہ بلوچ زالبول وانگ ء زانگ ء پڑ ء دیماشنگ ء دنیا ء مقابلہ ء
کنگ ء انت ۔ ہمے حساب ء لیب ء گوازی ء پڑ ء دیماروان انت ۔ پدا ہم پہ وہد
ء گوازینگ ء ورزش ء وانندگیں جنک وتی اسکول، کالج ء وانگجہ آں لیب ء گوازی
کن انت ۔

سرسون

- 1۔ شفقت، شرافت حسین سید، عورت مذہب اور حکومت، بزنس ایڈوائزر کراچی
تا کدیم۔ ۸، ۹
- 2۔ دی بووا، سیمون، عورت، فلشن ہاوس لاہور (ترجمہ یاسر جواد) ۱۹۹۹۔
تا کدیم۔ ۲۲-۲۳
- 3۔ شفقت، شرافت حسین سید، عورت مذہب اور حکومت، بزنس ایڈوائزر کراچی
تا کدیم۔ ۱۸-۱۷
- 4۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۶
- 5۔ دی بووا، سیمون، عورت، فلشن ہاوس لاہور (ترجمہ یاسر جواد) ۱۹۹۹،
تا کدیم۔ ۶۸-۶۹
- 6۔ علی، ڈاکٹر مبارک، تاریخ اور تحقیق، فلشن ہاوس لاہور (دوسرا ایڈیشن)
۲۰۰۵، تا کدیم۔ ۲۷۳
- 7۔ شفقت، شرافت حسین سید، عورت مذہب اور حکومت، بزنس ایڈوائزر کراچی
تا کدیم۔ ۱۷
- 8۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۲۰
- 9۔ علی، ڈاکٹر مبارک، تاریخ اور تحقیق، فلشن ہاوس لاہور (دوسرا ایڈیشن)
۲۰۰۵، تا کدیم۔ ۲۶۳

- 10- شفقت، شرافت حسین سید، عورت مذہب اور حکومت، بزنس ایڈوائزر کراچی
تا کدیم- ۲۳
- 11- پدا ہمیش تا کدیم- ۳۵
- 12- پدا ہمیش تا کدیم- ۳۵، ۳۶
- 13- پدا ہمیش تا کدیم- ۳۸
- 14- علی، ڈاکٹر مبارک، تاریخ اور تحقیق، فلشن ہاوس لاہور (دوسرا ایڈیشن)
۲۰۰۵ء، تا کدیم- ۲۶۹
- 15- دی بووا، سیمون، عورت، فلشن ہاوس لاہور (ترجمہ یاسر جواد) ۱۹۹۹ء-
تا کدیم- ۶۲۹
- 16- احمد، اشفاق، سفر در سفر، سال ندارد، تا کدیم- ۱۳۵
- 17- شفقت، شرافت حسین سید، عورت مذہب اور حکومت، بزنس ایڈوائزر کراچی
تا کدیم- ۲۲
- 18- ممتاز، اسماعیل، پتن تائیس انجیر (پیشگال) بلوچی ادبی جہد کار بحرین-
۲۰۱۲ء- تا کدیم- ۱۸
- 19- بگٹی، عزیز پروفیسر، بلوچستان ادب ثقافت اور سماج، سپینز پر نظر کوئٹہ-
۱۹۹۵ء- تا کدیم- ۸۲-۲۸۱
- 20- شفقت، شرافت حسین سید، عورت مذہب اور حکومت، بزنس ایڈوائزر کراچی
تا کدیم- ۲۱۸
- 21- پدا ہمیش تا کدیم- ۲۰-۲۱۹
- 22- پدا ہمیش تا کدیم- ۲۵
- 23- دی بووا، سیمون، عورت، فلشن ہاوس لاہور (ترجمہ یاسر جواد) ۱۹۹۹ء-
تا کدیم- ۱۰۵

24۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۰۵

25۔ علی، ڈاکٹر مبارک، تاریخ اور تحقیق، فلشن ہاوس لاہور (دوسرا ایڈیشن) ۲۰۰۵ء تا کدیم۔ ۲۵۹

26۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۲۶۹

27۔ شفقت، شرافت حسین سید، عورت مذہب اور حکومت، بزنس ایڈوائزر کراچی، تا کدیم۔ ۲۷

28۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۲۵

29۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۵۳

30۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۲۲۳

31۔ علی، ڈاکٹر مبارک، تاریخ اور تحقیق، فلشن ہاوس لاہور (دوسرا ایڈیشن) ۲۰۰۵ء تا کدیم۔ ۲۶۴

32۔ شفقت، شرافت حسین سید، عورت مذہب اور حکومت، بزنس ایڈوائزر کراچی، تا کدیم۔ ۱۴-۱۳

33۔ رحمن، خالد سلیم منصور، عورت خاندان اور ہمارا معاشرہ، انسٹیٹیوٹ آف پالستان اسٹڈیز اسلام آباد (طبع، دوم) ۲۰۰۸ء تا کدیم۔ ۵۹

34۔ تبسم، ملک غلام مصطفیٰ، ماں، نیشنل بک فاؤنڈیشن اسلام آباد۔ ۲۰۱۵ء تا کدیم۔ ۶۴

35۔ حامد، ڈاکٹر، ظفر محمود کرنل تعلیم، نسوان، نیشنل بک فاؤنڈیشن اسلام آباد۔ ۲۰۰۳ء تا کدیم۔ ۷۶

36۔ اختر، ڈاکٹر سلیم، یہ جو عورت ہے، ملتان انسٹیٹیوٹ آف پالسی، (ریسرچ اشاعت سوئم) ۲۰۱۱ء۔ پشتی ٹائٹل

37۔ فریدہ، داود، پاکستانی خواتین، سال ندارد، ۲۰۱۳ء تا کدیم۔ ۳

38۔ بخاری، شاہدہ، یہ پیارے لوگ، شاد پبلی کیشن کونٹہ، ۲۰۰۶ء تا کدیم۔

39- فریدہ، داود، پاکستانی خواتین، سال ندارد، ۲۰۱۳- تا کدیم- ۲

40- پدا ہمیش تا کدیم- ۵

41- پدا ہمیش تا کدیم- ۱۶۶

42- مری، شاہ محمد، عورتوں کی تحریک، سنگت اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۵- تا کدیم- ۱۱

43- فریدہ، داود، پاکستانی خواتین، سال ندارد، ۲۰۱۳- تا کدیم- ۱۲۹

44- پدا ہمیش تا کدیم- ۱۷۰

45- پدا ہمیش تا کدیم- ۱۷۴- ۱۷۳

46- بلوچ، حمیدہ، گندہ نند کوئٹہ- (رمس- ۲۰۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱، ۰، ۳۰ بیگاہ)

47- سدید، ڈاکٹر انور، بانو قدسہ (شخصیت اور فن) اکادمی ادبیات پاکستانی،

۲۰۰۸- تا کدیم- ۱۳- ۱۲

48- پراچہ، احمد، پاکستانی اردو ادب اور ایل قلم خواتین، نیشنل بک فاؤنڈیشن

اسلام آباد، ۲۰۰۰- تا کدیم- ۲۲۹

49- پدا ہمیش تا کدیم- ۲۱۲

50- پدا ہمیش تا کدیم- ۶۵

51- پدا ہمیش تا کدیم- ۴۱، ۴۲

52- پدا ہمیش تا کدیم- ۴۱

53- فریدہ، داود، پاکستانی خواتین، سال ندارد، ۲۰۱۳- تا کدیم- ۲۱۴

54- پدا ہمیش تا کدیم- ۲۱۵

55- پدا ہمیش تا کدیم- ۲۱۹- ۲۲۰

56- پدا ہمیش تا کدیم- ۱۴۳

- 57- داد، اے آر، پتن تائیس انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴۔ تا کدیم۔
۳۱۴-۳۱۵
- 58- داد، اے آر، پتن تائیس انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴۔ تا کدیم۔ ۳۴۸
- 59- داد، اے آر، پتن تائیس انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴۔ تا کدیم ۳۱۴
- 60- بگٹی، پروفیسر عزیز محمد، بلوچستان ادب ثقافت اور سماج، سپینز پنٹرر کوئٹہ، ۱۹۹۵،
تا کدیم۔ ۲۸۳
- 61- شاہوانی، ایثر قادر، بلوچی دودء ربیدگ، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۰، تا کدیم۔ ۵
- 62- بلوچ، بشیر، درچین، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ۔ دومی چھاپ ۲۰۰۶۔ تا کدیم ۵۵
- 63- بلوچ، بشیر، پہکیس اشرفی، بلوچستان پبلیکیشنز، دومی چھاپ۔ ۲۰۰۸۔
تا کدیم۔ ۳۲
- 64- شاد، عطا، گیشن شاعر، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، دومی چھاپ ۲۰۰۸۔ تا کدیم ۲۳
- 65- مری، مٹھا خان، توکلی مست، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ۔ ۲۰۱۲۔ تا کدیم۔ ۱۱۹
- 66- نصیر، گل خان، بلوچی عشقیہ شاعری، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۷۹۔
تا کدیم۔ ۲۱۰
- 67- بلوچ، بشیر، پہکیس اشرفی، بلوچستان پبلیکیشنز، دومی چھاپ۔ ۲۰۰۸۔
تا کدیم۔ ۷۶
- 68- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری، بلوچستان اکیڈمی تربت، ۲۰۱۴۔
تا کدیم۔ ۲۳۳
- 69- مری، مٹھا خان، توکلی مست، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۲۔ تا کدیم۔ ۱۰۲
- 70- شاہوانی، ایثر قادر، بلوچی دودء ربیدگ، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۰، تا کدیم۔ ۶۵
- 71- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۶۶
- 72- شاہوانی، ایثر قادر، بلوچی دودء ربیدگ، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۰، تا کدیم۔ ۲

- 73- بگٹی، پروفیسر عزیز محمد، بلوچستان ادب ثقافت اور سماج، سپینز پنٹر رکورڈنگ، ۱۹۹۵ء، تا کدیم۔ ۲۸۵
- 74- فریدہ، داؤد۔ پاکستانی خواتین، ۲۰۱۳ء۔ تا کدیم
- 75- رند، فاطمہ بلوچ، گند ۽ نند (انٹریو) جاہ سی۔ ۲۰۱۶ء، ۲، ۱۲۔ وہد ۽ پاس ۳۵:۱۲
- 76- داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بھرین، ۲۰۱۴ء، تا کدیم۔ ۲۳۰
- 77- مہر، رحیم، بلوچ ریبیدگی راہبند، بلوچی اکیڈمی کورس، ۲۰۱۵ء۔ تا کدیم۔ ۱۹
- 78- داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بھرین، ۲۰۱۴ء تا کدیم۔ ۲۸۳
- 79- داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بھرین، ۲۰۱۴ء، تا کدیم۔ ۲۸۸
- 80- رحمن، خالد سلیم، عورت خاندان اور ہمارا معاشرہ، نسٹی ٹیوٹ آف پالیسی اسٹڈیز، ۲۰۰۸ء تا کدیم۔ ۳۶
- 81- داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بھرین، ۲۰۱۴ء تا کدیم۔ ۲۱۲
- 82- رند فاطمہ بلوچ۔ گند ۽ نند (انٹریو) جاہ سی۔ ۲۰۱۶ء، ۲، ۱۲۔ وہد ۽ پاس ۳۵:۱۲
- 83- داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بھرین، ۲۰۱۴ء تا کدیم، ۲۲۱
- 84- خاور، ڈاکٹر ظفر، تعلیم نسواں، نیشنل بک فاؤنڈیشن اسلام آباد، ۲۰۰۳ء۔ تا کدیم۔ ۱۶
- 85- حسن، فاطمہ، بلوچ سماج میں عورت کا مقام (ایک مطالعہ) کتاب گھر کراچی، ۲۰۰۶ء تا کدیم۔ ۱۸۷
- 86- داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بھرین، ۲۰۱۴ء تا کدیم۔ ۳۲۲

- 87- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۳۲۶، ۳۲۷
- 88- داد، اے آر، پتن تا کیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴ تا کدیم۔ ۲۹۳
- 89- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۲۲
- 90- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۲۲۴
- 91- شاہوانی، اشیر قادر، بلوچی دود ء ریدگ، لوچی اکیڈمی کوئٹہ ۲۰۱۰، تا کدیم۔ ۱۲۴
- 92- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۳۶-۱۳۵
- 93- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۳۶
- 94- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۲۷
- 95- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۲۷
- 96- شاہوانی، اشیر قادر، بلوچی دود ء ریدگ، لوچی اکیڈمی کوئٹہ ۲۰۱۰، تا کدیم۔ ۱۳۴
- 97- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۳۰

بلوچ جنین آدمانی لبرانگی کرد

دنیا ۽ ہرچ کار ۽ زالبوال ۽ دست ہواری یے است انت۔ بید ۽ زالبول ۽ دنیا ناسرجم انت۔ دنیا ۽ درائیں زبان ۽ لبرانکاں زالبول ۽ کردے است انت کہ بے حال کنگ نہ بیت۔ بلوچی لبرانک ۽ ہم زالبولانی یک ٹوہیں لڑے است کہ شموشگ نہ بیت۔ ہے زالبول بلوچی زبان ۽ لبرانک ۽ آزمان ۽ ڈرپشنا کیں استال انت۔ ہمیشانی جلوہ ۽ بلوچی زبان ۽ لبرانک بزاہدار انت۔ ہے چوکیں استالاں چیزے ۽ بابت ۽ کسان کسانیں چمشانک دیگ بوتگ دانکہ زالبولانی لبرانگی کرد پدر بہ بیت۔

رابعہ خضداری:

بلوچستان ۽ زمین ۽ اگاں یک نیمگے زحم جن و پہلوان ودی کتگ گڈ ادومی نیمگ ۽ ہنچیں مزن زانتیں شاعر ۽ کواس پیدا کتگ کہ آہانی نام گرگ مئے واسطہ پھر انت۔ بلوچی ۽ ایوک ۽ جام، فاضل، ۽ مست وڑیں نام نہ انت بلکیں تاج بانو، جان ڈرکی ۽ نام ہم بلوچی لبرانک ۽ است انت۔ اے زمین ۽ ناطق مکرانی ۽ وش کشیں شاعر شے محمد درخشان، زیب مگسی، مرزا احمد علی ودی کتگ انت بلتے چہ درستان گیشتر ارزشت داریں نام کہ بلوچی ۽ اولی پاری کشیں شاعر انت بزاں رابعہ خضداری ودی کتگ۔ بانک ۽ دور سامانی دور ۽ ادب دوستیں بادشاہ نصر بن احمد سامانی ۽ دور ۽ سر شاعر رودکی ۽ دور ۽ باری ۽ گوں ہم سنگ انت۔ (۱)

”جو لوگ فارسی کا ذوق نہیں رکھتے وہ شاہدِ رابعہ کے نام سے بھی واقف نہ ہوں۔ لیکن فارسی سے دلچسپی رکھنے والوں کی طرف سے بھی فارسی کی اس قدیم و عظیم شاعرہ کو منظر عام پہ لانے کی کچھ زیادہ کوشش نہیں کی گئی۔ حالانکہ رابعہ فارسی کے قدیم ترین شعرا روڈکی، شہرِ ہلنجی، قفقیتی، اور رابوشکور وغیرہ کی ہمسفر ہے اور اس کا تعلق خاندانِ سامانیہ کے اس ممتاز دور سے ہے جو فارسی شعر و ادب کا اولین دور کہلاتا ہے۔ سامانیہ دور طاہر یہ اور صفویر کے خاتمہ پر ۳۹۰ سے شروع ہوتا ہے۔ اس میں نہ صرف بڑے بڑے علماء پیدا ہوئے بلکہ یہ بھی ہوا کہ ایرانی ادب اپنے قومی و ملکی مزاج سے پہلی بار ہم آہنگ ہوا۔ رابعہ اسی عہدے سے متعلق ہے۔“ (۲)

بانکِ فارسی شعرے پجارات کہ

”آہ اے بادِ شبِ گیری پیامِ من پہ دلبر بر
بگو آں ماہِ خواباں را کہ جانِ بادل برابر بر

بہ قہرِ زمنِ نگندی دل بریک دیدارِ مہر
چنال چو حیدرِ کرارِ درآں حصّٰ خیر بر

تو چوں ماہی و من ماہی ہی سوزم بتا بہ بر
عشقت نہ بس باشید جفا بفا بہنہادی بربر

اگر خواہی کہ خوبا نرا برومی خود ہجر آری
 یکی رخسار خوابانرا باداں خواباں برابر بہر
 مدار اے بنت کعر اندوہ کہ پاراز توخہ افاز
 رسن گرچہ و راز آبد گذر دار و بچہنر بر“ (۳)

”رابعہ نہ ایوک ء فارسی ء اولی نیں شعر پر بندو کیں جنیادم نہ انت بلکیں
 آہرا پاکستان ء ہندوستان ء اولی نیں شاعر گوشگ بیت۔ آئی تمایں زندو حیات
 چہ گم و اندوہاں پر چکار انت۔ بانک ء فارسی ادب چنکاس محکم انت اشی باروا ہنچو
 گوشگ بس انت کہ واجہ شبلی نعمانی سامانی بادشاہانی دور ء پمیشکا شر پدار گوش
 ایت کہ آوہدارابعہ ڈولیں گودی یے ء شعر پر بستگ۔

علی اکبر ء مشیر سلیمی ء لوظان ء رابعہ ء بابت ء گوشگ کہ آئی ء فارسی
 ادب ء ماڑی ء بنگیج ایر کتگ۔ آئی شعر شیر کن ء دل پسند انت پمیشکا جوان
 توسیپ کرز انت۔ آئی خیال نازک ء غزلاں روانی باز انت۔ (۴)

رابعہ خضداری ء فارسی شعرانی تہا درد ء اندوہ ء ابیدازمی پختگی ہم گندگ
 بیت۔ آئی ء شعرانی تہا عشق حقیقی ء عشق مجازی ہر دو گندگ بنت۔ آئی اے شعر ء
 دلگوش کن ات:

”مرا بعش ہی متحمل کنی بہ حیل
 چہ حجت آری پیش خدای غروجل

بہ عشقت اندر عاصی ہی نیارم شد
بدنیم اندر طاغی ہی شوم بممثل

نعیم بی تو نخواہم حجیم باتو رواست
کہ بی تو شکر زہر است باتو زہر عمل

بروی نیکو تکیہ مکن کہ تا یک چند
بہ سنبل اندر پہناں کنند نجم زحل

ہر آئینہ نہ دروغت آنچہ گفت حکیم
من تکبر یوماً فعبد غرجل “ (۵)

رابعہ فارسی زبانء مزن نامیں شاعرے بوتگ۔ آئی قدرت ۽ رنگ وتی
چماں دیستگ ۽ شعر پر بستگ پیشکا آئی ۽ شعرانی تہا قدرت ۽ درائیں رنگ ۽
ڈروشم گندگ بنت۔ رابعہ وہدے کسان بیت گڈ اخضدار ۽ باغانی تہا سہب ۽ وہدے
درکئیت تاں باغ ۽ وڑ وڑیں پلاں گندایت ۽ شعر گوش ایت۔ اے آئی ۽ شاعری
۽ بنداتی روچ ہمیش بنت۔ ہے باغ ۽ بکتاش ۽ رابعہ ۽ مہری زند ۽ بنگلج بیت۔ آوتی
مہرچہ ظالمیں دنیا ۽ چیر دینت بلئے اے جبر زیات دیراں چیر نہ بیت۔

”رابعہ کے عشق کی داستان پوشیدہ نہ رہ سکی۔ آتش عشق دونوں
کو اپنی لپٹ میں لے چکی تھی۔ بکتاش رابعہ کو پوجتا رابعہ

بکتاش کی پرستش کرتی اور اس کے عشق میں پرسوز اشعار کہتی۔ اب رابعہ دری زبان کی بہترین شاعرہ سمجھی جانے لگی تھی۔ اس کے عاشقانہ اشعار بلخ و بخارا تک پہنچ چکے تھے۔ استاد عصر رودکی ان کو رودکی نوا پر گاتا جو کہ آل سامان کے بادشاہوں کے دربار میں شوق سے سنے جاتے۔“ (۶)

دانکہ بلوچی ء فارسی زبان است ء قائم انت رابعہ خضداری ء نام لبزانک ء ابدمان انت۔ اے اوں دپتراں یا تلگیر بیت بلوچاناں یک انچیں گودی یے ہم بوتگ کہ فارسی شاعری یے متاثر کتگ۔

بائل دشتیاری :

وہدے نوکیں لبزانک ء گپ بیت گڈا مارا بازیں شاعر ء لبزانانی نام دیم ء کابنت۔ چمیشاں یکے بائل دشتیاری انت۔

”بائل دشتیاری ء بندری نام ”سیدہ ناز بی بی“ بوتگ۔ رند ء وتی قلمی نامے ”بائل دشتیاری“ ایر کرتگ۔ سید ہاشمی ء آئی ء راپہ مہر ”جی جی“ ء نام ء توار کرتگ۔ آوت گوش ایت کہ ”جی جی“ ء نام مناسید ء پر کرتگ ء نوں کسان ء مزن من ء جی جی گوش انت۔ (۴) بائل دشتیاری کدی ودی بوتگ انگت ء پہک نہ انت بلئے کساس ء اندازگ ء رد ء اے پیم نبشتہ انت کہ :

”بائل بلوچی زبان ء اولی غزل گوشیں شاعر واجہ ملنگ شاہ ہاشمی ء کستریں جنک انت۔ آئی ء گوشگ ء پد ء وتی کماش ء مرک ء روچان آ مات ء لاپ ء بوتگ۔ واجہ ملنگ شاہ ہاشمی ء مرک ء

سال ۱۳۴۵ ہجری ء نیامحی ء ماہ ء روچ بوتگ انت۔ اے

حساب ء آئی ودی روچ ہے سال ء بوتگ۔“ (۷)

بائل دشتیاری ء ودیگی یک ہنچیس وهدے ء بیت کہ پہ زالبولے ء وانگ
عیبے زانگ بیت۔ آئی ء راجازات دیگ نہ بیت کہ بہ روت بہ وان ایت بلے پدا
ہم بائل ء وانگ ء ہوشام آرام ء نیل ایت ء آدگہ راہ ء درشوہازایت۔ بندات ء آوتی
مات ”بی بی شہناز“ ء گورا قرآن مجید ء دگہ نیکراہی کتاباں دربارت۔ پدا آئی ء شیخ
سعدی ء کتاب ”گلستان سعدی“، ”شاہ جورسالو“، ”دیوان غالب“، ”کلام اقبال“ ء
دگہ بازیں کتاب وانیت۔ آزمانگ ء اے کتابانی وانگ پہ یک وانندہ یے ء المی
ات انت۔ (۸)

بائل دشتیاری ء دوسور کتگ ات ”اولی مردچہ بغداد ء آیوکیں جیلانی سید
ء مکلی ٹھٹھہ ء جاہمنند مخدوم مہرل شاہ ء بوتگ۔ اے جو دے چہ سے بچکیں زہگ
زین العابدین، امداد حسین، نادر شاہ ودی بنت۔ آئی گوں وتی لوگواجہ ء زندہ جاور
نہ گیگ کہ بنت ء گپ ہردوکانی جتائی ء سر بیت گڈا مستریں بیچ ء پت گوں
وت ء دارایت، بائل آدوئیں بچاں زورایت ء وتی مات ء گس ء روت۔ ادہ ہم آئی
ء وشیں روچ بحت ء نہ بیت پمیشکا وتی زہگاں چہ امداد حسین ء ترو دنت پرچکہ
گوں آئی ہردوزہگانی رودینگ گران بیت۔ آوتی گڈی زہگ نادر شاہ ء گوں
وت دارایت ء آئی ء پہ مرادے رودین ایت۔

آئی ء دومی سورملتان ء تاکار عبدالقادر کہ آئی قلمی نام ”اسرار عارفی“ ات
ہمائی ء گوں بوت۔ آلیاری بغدادی ء نول ء باڑہی لوگے ء جاہ منند بنت۔ ہمودا

حالتاک ”انجام حریت“ ء ہمگرنج بیت۔ اے سورء پد بانل ء رنج کمتر بنت گدا
الکاپی ء ساچستی سفرء دیم ء بارت۔ (۹)

بانل دشتیاری چار زبان ء سک بلدات چریشاں اردو، بلوچی، سندھی
ء فارسی ہوار ات انت۔ آئی لوگ ء گیشتر جدگالی ء گپ جت۔ بلوچی زبان
ء لبرانک ء اولی دوار جاہ کراچی بوتگ۔ کراچی نہ ایوک ء زبان وادب بلکیں بلوچ
بلوچی ء بلوچستان ء بابت ء ہر ڈاہ ء تحریک ء بندات ہم چہ کراچی بوتگ۔ پمیشکا
بانل ء پیمیں زبان دوستیں مردے ء چد ء مستریں دگہ سکینے بوت نہ کنت۔ آئی ء
ڈرستاں ساری وتی آریپیں پت سید ملنگ شاہ ہاشمی ء بلوچی پر بندانی وانگ بنا
کرت پدا اے دگہ شاعر و نت انت۔ (۱۰)

بلوچی نوکیں شاعری ء زالبولانی لڈ سک گوئڈ انت۔ سری زمانگ ء
بانل دشتیاری گوں وتی جتا نیں توارے ء بلوچی شاعری ء پڑ ء دیم ء کیت۔ شاعری
ء ابیدردانکی پڑ ء ہم آئی ء وتی مارشت ء حیال درشانتگ انت بلئے آئی بندری پڑ
شاعری انت۔ آئی ء دستونک آئی تہی مارشت ء جیڑگانی درشانی ء پدر کن انت۔
روایتی مذہب ء سیادی ء ابیدہم آئی شاعری ء مذہبی تنگ نظری ء اسلامی فکر ء حیال
ء بدل ء انسانی زند ء گواچنی واہگ ء مارشانی درشان گندگ بیت۔ (۱۱)

تئی یاتاں بہ سنداں چو دل ء چہ
چوشیں دل من بیاراں نوں کجا چہ

اے گرہیں ارس پیداک انت چہ چماں
گشٹے درآتنگ انت لہڑیں منجل ء چہ

مروچی بو انت مسک ء مہلبانی
اے کئے گوستگ نہ زاناں بیتگ ء چہ

شپاں بے واب ء روچاں بیقراروں
من بے ترانگ نہ اوں ہچبر ترا چہ

مہ بو حیران نہ انت نوکیں منی گم
من اے گم زرتنگ انت چہ گوانزگ ء چہ

پدا گوں قاصد ء دوچار کپتوں
دل اوں بال انت مروچی چہ گل ء چہ

مہ کند بانل ترا کندگ نہ ساچ ایت
تو گم زرتنگ گوں بازیں کندگ ء چہ (۱۲)

” بانل ۽ غزلانی تہا دگہ چیزے گندگ بیت آ ایش کہ بانل روایتی
 شعر ۽ نوکیں شعری تہراں ہمگر نچ کنگ ۽ جہد کنت۔ آ مہر و محبت ۽ آس ۽ ہم
 مارایت ایشی ۽ ہوارزند ۽ نوکیں تک ۽ پہناتانی چولاں سر ۽ چیرانت۔ اے چولانی تہا
 آ شاد کامی ۽ وشیانی رنگ ۽ دژ و شم ۽ گندایت۔ کدی زند ۽ ماتکوہیں جنجال ۽ اڑانداں
 گندایت ۽ کدی مہرانی شہدیں کوراں چارایت۔ آیوک ۽ روایتی مہر ۽ منوگر نہ
 انت بلکیں ہر دور ۽ انسان ۽ لگت مالی و استحصالی ۽ چہ در آتکگیں رنج ۽ ملوری آں دیم
 ۽ کارایت بزاں چہ بانل ۽ غزلاں مہر ۽ شبو مارگ بیت ۽ زند مان ۽ خون چکیں
 گوناپ گوں آہ ۽ افارگاں گندگ بیت۔ (۱۳)

منی حال ۽ مہ کن جست ۽ منی دوست

گماں گرانین ۽ دل دُرشت ۽ منی دوست

بہار ۽ موسم ۽ لگ ۽ لوار انت

چمن اوستانی گیمرتگ منی دوست

اے شوین دل کجا چہ بود کاریت

جگر گوں کندگاں سپت ۽ منی دوست (۱۴)

بانل دشتیاری ۽ گوزا ” قوم دوستی“ ۽ ” وطن دوستی“ ۽ جذبہ ہم گندگ
 بنت بلتے آئی ۽ گورا قومی تحریکانی بنزہ عوام انت۔ آئی ۽ بلوچستان ۽ قبائلیت

پرستی ۽ دڙو شم پدر کنت کہ آمدام بلوچستان ۽ پوریا گر ۽ بزگیں دہکانی شزاری ۽
 ماریت ۽ آیانی جاوراں بدل کنگ ۽ واہگ ۽ جزبہ ۽ سہرا کنت۔ آزانت کہ
 پوریا گرانی بہروبانگ کنگ ۽ مستریں سبب ہما قبائلی نواب، خان ۽ سرداران
 کہ آیاں دیروئی ۽ نیل ایت۔ مدام ہے کوشست کن انت کہ اس ۽ قوت بہرو
 بانگ بہ بیت۔ (۱۵) ہے جاوراں بانل اے وڈا درشان کنت کہ

”گندگیاں من قدرت ۽ رنگ ۽

جاگہے موتک ۽ جاگہے پنگ ۽

واہے واجہ کہ لوگ ۽ وت سوچیت

اوہے بڑاتانی وت ماں وت جنگ ۽ (۱۶)

بانل دشتیاری ۽ وتی زندہ ۽ بازیں چست ۽ ایردیستگ۔ آئی ۽ زندہ ۽ گم ۽
 اندوہ ۽ وشی درانیں چیزدیستگ انت۔ زندہ ۽ چکاس ۽ بازیں رنگ آئی ۽ شاعری ۽
 گندگ بنت۔ آئی ۽ راوانگ ۽ نبشتہ کنگ ۽ سکین لوگ ۽ رستگ پمیشکا آئی ۽ را
 شاعری ۽ سراپتوئیں دزری یے بوتگ آئی ۽ اے شعر ۽ دلگوش کن ات،

مرچی پاہاراں دلیگاں پدا درشان کن آں

ہمدلیں دوستاں پدا گوں وت ۽ ہمزان کن آں

مشکلانی تہا من پرچا دل ۽ گران کن آں

مشکل ۽ گوں من وتی مشکل ۽ آسان کن آں

شر تگے ترندیں خیالانی تہ ۽ پیداک انت!
 پد۽ ٹپیکیں درداں گوں پردیں دل ۽ درمان کن آن

وشنییکانی بزیں ناشریں دیوان ۽ تہ ۽
 کچلیں تزن ۽ پہ تئی حاطر ۽ تنگان کن آن

دژمنے کہ پہ منی زند ۽ اگاں دگران انت
 من وتی زند ۽ دیاں دژمن ۽ وشان کن آن

کئے گوشتیت بانل ۽ یک گالے پدا پر بستگ
 حونگی ارساں من شعراں وتی ریچاں کن آن (۱۷)

بلوچی زبان ۽ بانلیں گودی ۽ وتی دل ۽ پابارانی درشانی ۽ جوانیں پڑے
 گچین کتگ ات۔ ہمیشکا آئی ۽ ہمک شعر وانوک ۽ وتی نیمگ ۽ دلگوش کنت۔
 اے آئی شعری ازم ۽ سر پدی ۽ ابیدلبرانی زانت ۽ مانزمان انت چوش کہ بانل ۽
 اے شعر ۽ دلگوش کن ات۔

مروچی دلپدیں حالے سر بیت
 پدا دل پرشت ۽ پروشیں چیر ۽ سر بیت

دنیگا آزگ انت شویں دل ۽ ٹپ
 اناگت آپ مئے کوہیں جگر بیت

پردد آل دور شُت انت درگالیں شاعر
دل ء اے دور ء چنچو اسر بیت

بہ روت کرنے نہ روت ترانگ دل ء چہ
گلیں یاتاں چتور دل بے جبر بیت

گمان گوں سہب بیت درداں گوں بریگاہ
مرادانی بزیں دیوان بر بیت

کدی بیت بانل ء ارمان پورو
کہ کبرئے گوں تئی کبرء گور پہ گور بیت (۱۸)

بانل دشتیاری ء شاعری ء ابید کالم ہم نبشتگ - بیات چیزے گپ بانل
دشتیاری ء کالم ”بلوکپوت“ سراجنین - ”بلوکپوت“ پانزدہ روچی زمانہ کراچی ء دسمبر
۱۹۶۸ ء بگردانکہ مئی ۱۹۷۰ ء شنگ بوتگ ات - بلوچی ء لہتیں نگدکاراں ایشی ء را
رپوتاژ گوشنگ بلئے اے گپ انگت ء پہک نہ انت - اے کالم ء بلوچ چاگردء
جینادمانی تب و نفسیات ء بابت ء سرپدی رستگ - ”بلوکپوت“ ء کردار باز جوانیں
رنگے ء پیش دارگ بوتگ انت - (۱۹)

”بلوکپوت“ ء بانل دشتیاری اولی براں بلوچ زالبولانی جیڑہ ء جبالانی
بابت ء نبشتہ کنت - آئی ء کالم پہ بلوچ زالبولان یک سکین ء مستاگے ات، آدیما بیا
انت - بانل دشتیاری ء را دگہ بازیں کارے کنگی ات بلئے ہر کس ء روچے نہ

روچے اے زندمان یلہ دائیگی انت۔ پنج شمسے روچ ۱۲ نومبر ۱۹۹۲ بریگاہ ۶ ہپست ۶
 نیم ۶ اے گودی پہ مدامی چچ ماں گسر بوت۔ کراچی ۶ ”میوہ شاہ قبرستان“ کہ ہمیشی ۶
 دل بند ۶ بلوچی زبان ۶ اولی دستونک گویشیں شاعر واجہ ملنگ شاہ ہاشمی، بلوچی زبان ۶
 مزن نامیں جہد کار سید ہاشمی ۶ بلوچ قوم ۶ شہید صبا دشتیاری واب انت۔ ہے جاہ ۶
 ”سیدہ ناز بی بی“ بزاں بانل دشتیاری ہم پہ دائی واب انت۔ آئی ۶ ادیرہ ۶ سر ۶
 نبشتگیں لبزاں بہ گندات

”سیدہ ناز بی بی (بانل دشتیاری) بنت سید

ملنگ شاہ ہاشمی وفات ۲۱ جمادی الاول ۱۴۱۳ ہ

مطابق ۱۲ نومبر ۱۹۹۲ ۶ بزور جمعرات -“

ترکگ ۶ انت دل ۶ ترا میل اوں بانل مرچی

زروکیں زر، زہیریں زند ۶ قصو ۶ بیاراں (۲۰)

گوہر ملک :

بلوچی زبان ۶ لبزانک ۶ باز نامداریں لبزانت ۶ کو اس گوستگ انت
 کہ ایشاں وتی زند پہ بلوچی زبان ۶ لبزانک ۶ ندر کتگ انت۔ آمروچی اے دنیا
 ۶ نیست انت بلتے آبانی نام ۶ تو ار راجد پتر ۶ تا کاں مدامی زندگ ۶ نمیران انت۔
 ہے نمیرانیں ناماں چہ یک نامے میر گل خان نصیر ۶ جنک گوہر ملک بیگ انت
 کہ نوکیں بلوچی شاعری ۶ جنین آدمانی سری لڑھوار انت۔ میر گل خان نصیر ۶ جنک
 بانک گوہر ملک ۶ وتی کماش ۶ ساہگ ۶ بلوچی زبان در برت ۶ پہ بلوچی زبان ۶
 لبزانک ۶ یک جوانیں نامے ایر کرت۔ بانک گوہر ملک ۶ بابت ۶ یوسف عزیز

”گوہر ملک بلوچی زبان کے ملک اشعرا ادیب، دانشور، اور نامور سیاستدان میر گل خان نصیر کی بڑی بیٹی تھیں۔ وہ ۱۹۳۸ میں پیدا ہوئیں۔ عمر کے ابتدائی ایک دو سالوں کے دوران پولیو کے مہلک مرض کا ان پر شدید حملہ ہوا جس کی وجہ سے وہ جسمانی طور پر معذور ہو گئی تھیں لیکن فکری اور دماغی لحاظ سے وہ انتہائی مضبوط تھیں۔ انہوں نے اسکول یا درس گاہ سے تو کوئی باقاعدہ اور ضابطہ تعلیم حاصل نہیں کی البتہ ان کے والد صاحب نے ان کو گھر میں پڑھایا۔ مگر گوہر ملک نے اپنی جسمانی معذوری کو کسی طور پر خاطر میں نہ لاتے ہوئے محنت اور شوق علم کی بدولت اپنی معلومات اور علم میں مزید اضافہ کرنے کی بھرپور کوشش کی اور اس مقصد کے لئے انہوں نے اپنے والد محترم کی ذاتی لائبریری سے خوب استفادہ کیا چونکہ خدا نے انہیں فہم و فراست اور بے انتہا ذہنی صلاحیتوں سے نوازا تھا اور انہوں نے اس کا بھرپور فائدہ اٹھایا۔ گوہر ملک نے ایک ایسے دور اور ایسے معاشرے میں جنم لیا جہاں پر بچیوں کے تعلیم دلانے کو انتہائی معیوب اور گناہ سمجھا جاتا تھا۔“ (۲۱)

اردو لہزنک ۽ بارو ۽ ۽ ۽ گوشتگ بیت کہ آئی باز دیروئی کرتگ۔ آئی ۽
 نبشتہ کنوک ۽ وانوک درائیں دنیا ۽ تالان انت۔ دنیا ۽ بازیں ملکاں مراگاہ ۽ شعری
 دیوان جمینگ بنت۔ بے حساب کتاب، روتاک ۽ ماہتاک شنگ چھاپ
 بوٹگ ۽ انت۔ دومی نیمگ ۽ مابلوچی لہزنک ۽ چاریں گڈا ۽ ۽ پدربیت کہ آئی ۽
 نوکی دیروئی کنگ ۽ انت۔ بلوچی لہزنک ۽ زالبولانی نیمگ ۽ چماں شانک دئیں
 گڈا آہانی کساس باز کم انت۔ شاعری بہ بیت کہ ردانک لہتے نام دیم ۽ کائینت۔
 چمے ناماں یکے بانک گوہر ملک بیگ انت۔ آئی ۽ بے مٹیں تخلیقات بلوچی
 لہزنک ۽ مڈی زانگ بنت۔ (۲۲)

بانک گوہر ملک ۽ وتی تخلیقی سفر گوں ”ظالم سردار“ ۽ رجانک ۽ کرتگ
 ات۔ اے آزمانک ن م راشد ۽ کتاب ۽ زورگ بوٹگ ات۔ ۽ رجانک
 ماہتاک بلوچی کراچی ۽ چھاپ بوٹگ ات۔ ایشی ۽ رند آئی ۽ خلیل جبران ۽
 بازیں چیزے رجانک کرت۔ بنداتی زمانگ ۽ بلوچ نبشتہ کاراں ڈنی زبانانی
 آزمانک رجانک کرتگ ۽ چھاپ کنائینگ انت۔ ۽ پیم ۽ بانک ۽ ہم ۽ ۽
 رپک زرت ۽ دیم ۽ اتک۔ وہد ۽ ہمرائی ۽ آئی وتی تخلیق کرتگیں آزمانک دیم ۽
 آورت انت ۽ وتارا بلوچی آزمانکارانی سرپ ۽ آورت ۽ سرکت۔

آئی ۽ آزمانک بلوچ چاگرد ۽ آدینک گوشتگ بنت۔ آئی گوں شیواری ۽
 آزمانک تخلیق کت انت ۽ بلوچی لہزنک ۽ دیروئی ۽ وتی کرد پیلوکت۔ آئی
 ۽ آزمانک ۽ ایندگہ تخلیقانی تھا یک انجیں سادگی یے سماہیت کہ وانوک ۽
 مارایت کہ آوت ۽ ۽ تخلیق ۽ بہرے۔

بانک گوہر ملک آزمائے ازم و تکنیک و شری و پوہ و سرپدات۔ آئی
 جوانیں و خوبصورتیں پلاٹ، زبان، بیان، کردار و منظر کشی و قیامت و ات
 انت۔ آئی و آزمائے ایندگہ نبشتانک بامقصد و دلچسپ ات انت۔ ہمے سبب
 انت کہ آسہ ایندگہ آزمائے کار و نبشتہ کاران جتات۔ آئی و آزمائے بلوچی لبرانک و
 شاہکاریں تخلیقاتاں شمارکنگ بنت۔ (۲۲) آئی و قیامت آزمائے بلوچ چاگرد و
 بلوچ زالبول و نفسیاتی زندمان و اڈ و جخال پیش داشتگ انت۔

آیک دور ہمیں زانوگریں و صبر داریں زالبولے بوتگ۔ گوہر و آریپین
 پت واجہ گل خان نصیر و تمر دیں و دور چاریں مردے ات۔ آئی و بازیں سکی و
 سوری و ابید ہم و قیامت زبگ و کٹم حوصلہ داتگ ات انت۔ آئی و قیامت زہگاناں بازیں
 ندی لے نبشتگ و آوانی دلبری کتگ چو کہ اے ندی و بہ چار ات
 ”کراچی ۲۵ دسمبر ۶۴“

منی شریں جنک ملک جان، سلامت بات لے!

تئی کا گد اچ نوشکے و من و سر بوت۔ خدا شمارا جوڑ و سلامت بہ کنت۔
 سوٹ و پارسل ہم زری رست، مہربانی دور وچ بیت دو صد کلدار اکرم جان و نام و پشما
 دیم داتگوں تا کہ شمعے روچک و گذران بہ بیت۔ دیم خدا رازق انت بلکیں درے
 پیچ بہ کنت۔ میر غوث بخش و گوں یک ٹائیم پیس گھڑی لے پشما رشیدہ و داتگوں
 اُمیت انت کہ چہ روچک و ساری شمعے دست و رسید۔ تئی ماس و جاگ کہ اداپہ
 دوچک و آورتگ انت تنگا تیار نہ انت ہر دینکہ تیار بوت دیم اش دیان! تسلی بہ کن
 ات و تارا ہچبر گمگین مہ کن انت۔“ (۲۴)

اے ندی واجہ گل خان نصیر ءوتی گودیں جنک گوہر ملک ء پہ نبشتہ یے
 کرتگ۔ اے محکمیں بلوچ زالبول ء زند ء آسر پہ جوانزالی ء گوازیٹنگ۔ ۲۸ فروری
 ء شپ ء اے دنیا ء پہ دائمی رخصت بیت بلے آئی ء نبشتگیں مدی دائم ء بلوچی لبرزانک
 ء بہر بنت۔

ڈاکٹر زینت ثنا :

بلوچی زبان ء ادب بہ بیت یا وانگ ء زانگ ء پڑ ء ڈاکٹر زینت ثنا ء نام
 بلوچ راج ء نمیر انیں نامے زانگ بیت۔ بلوچ وانندگیں زالبولانی لڈ ء درستان
 برزترین ناماں شمارکنگ بیت۔

پروفیسر ڈاکٹر زینت ثنا ۱۱ فروری ۱۹۵۱ء سبھی ء چاکر خان روڈ ء ودی
 بوتگ۔ بانک ء آرپیں پت ء نام علی محمد بلوچ انت۔ بانک ء تعلق چہ بلوچانی ناییں
 ٹک ناروئی ء انت۔ ناروئی ٹک ء بابت ء میر گل خان نصیر ءوتی کتاب ”بلوچستان
 کی کہانی شاعروں کی زبانی“ ء نبشتہ کنت کہ

”مورخوں نے ناروئی کے لفظی معنی میدانی علاقوں کے رہنے
 والے لوگ بتلائے ہیں۔ یہ لوگ زابلستان۔۔۔ سیستان گرم
 سیل اور ماشکیل کے میدانی علاقوں اور وادیوں میں مرور ایام
 سے آباد چلے آ رہے ہیں۔ ایشیا کی قدیم تاریخ میں سطح مرتفع
 اور ایران میں جن بلوچوں کا ذکر ملتا ہے، وہ یہی ناروئی بلوچ
 ہیں۔ جن کی جنگ جوئی اور جفا کشی کی داستانوں سے تاریخ
 ایران و سیستان کے صفحات رنگیں ہیں۔ شاہنامہ کا عظیم پہلوان

رستم بن زال جن کے متعلق فردوسی کہتا ہے کہ

منش کردام رستم داستان

و گر نہ یلے بود درسیتان

جوسیتان کے اسی ناروئی طائفہ کے مامسنی قبیلہ کا ایک فرد تھا۔“ (۲۶)

بانک زینت ہے ناروئی ٹک ء یک انچیں گودی یے کہ بلوچ زالبولانی

حاطراپہ وانگ ء زانگ ء یک انچیں درور ء مثالے کہ راجد پتر ء تاکانی اولی سرپ

ء نبشته انت بانک زینت ثناء ہما شہر ء گوں سیادی دارایت کہ آشہر بلوچانی نایں

سروک چا کرخان رند ء ریاست بوتگ۔

بانک زینت ثنا یک انچیں و ہدے ء ودی بوتگ ات کہ بلوچ

زالبولانی وانگ ء زانگ یک عیبے ات۔ بلوچ زالبولاں پہ وانگ ء زانگ ء در ء

دروازگ بندات انت۔ اگن بلوچ راجد پتر ء بہ چار ایں گڑاں زانگ بیت کہ بلوچ

جنیں آدم پہ وتی زبان ء سک بازار انوبر بوتگ انت ء مروچی کہ بلوچی زبان ساپ

ء پلگار انت ایشی ء زالبولانی جہد ہوار انت۔ (۲۵)

اے بابت ء بانک زینت ء جند گوش ایت کہ ”سیبی بندات ء یک

دودمانی ہندے بوتگ بلئے سردار ء حاکمانی زوراکی ء اے شہر ء انگریزانی روگ ء

بنا بوتان ء بلوچ زالبولانی وانگ ء ہچ تصور پشت نہ کپت۔ من کسان اتان گڈامنی

پت ء وتی ٹرانفسر سیسی ء چہ مستونگ ء کرت دانکہ آمارا براں وتی چکان بہ انینت۔

اے وڑا مامستونگ ء وتی وانگ ء بندات کت۔ چہ مستونگ گورنمنٹ مڈل

اسکول ء بنداتی وانگ دربرت۔ آزمانگ ء بچک ء جنک یکجاہ وانگ ء ات انت

من تاں چارمی کلاس ۽ ۽ سکول ۽ ونت، پدامنی پت ۽ ٹرانسفر دوبارگ سیبی بوت
گڈامن وتی پرائمری سیبی ۽ سرجم کرت ۽ پدا نوشکی ۽ شتاں۔ تان ہفت جماعت نوشکی
۽ دربت۔ پدامنی پت ۽ ٹرانسفر کوئٹہ ۽ کہ بوت گڈامن میٹرک، ریلوے گرلز ہائی
سکول ۽ سرجم کت۔“ (۲۶) دیمترا وانگ ۽ واستہ بازیں اڑ ۽ جبال بانک ۽
دیمپان بوتگ انت۔ اے بابت ۽ بانک ۽ گوٹنگ انت کہ

”من وتی براس ۽ گہارانی تہامستریں بوتگ اوں پہ وانگ
۽ زانگ ۽ منی ۽ منی گہارانی جبال باز بوتگ انت۔ یکے و
بلوچیں زالبول ۽ وانگ ۽ دومی مالی اڑو جبال۔ پدا اے
چاگرد ۽ مردمانی گپ ۽ شگان اے درائیں جبال منی ۽ منی
خاندان ۽ سرا بوتگ انت بلتے من اے جبلالانی ہیچ پرواہ نہ
کرتگ۔ پرچا کہ منی ماس ۽ پت ۽ کمک گوں من گوں
بوتگ انت۔ مئے مالی جاور نزور بوتگ انت۔ ہزار جبلالانی
دیمپانی ۽ پد من ایف اے چہ گورنمنٹ گرلز کالج سائنس کوئٹہ
کینٹ ۽ چہ کرت۔ منی حب ۽ واہگ ات کہ من میٹرک ۽ چہ
پد ایف ایس سی بہ کنان۔ پرچا کہ من ۽ سائنس ۽ وانگ ۽
شوق ات ۽ منی واہشت ات کہ من یک سائنٹسٹے بہ باں
بلتے مالی جبلالانی سوب ۽ منی پت ۽ من ۽ گوشت کہ تو ایف
اے بہ کن گڈامن ایف اے کرت۔ منی ودی بوتگ ۽ رمس
۱۱ فروری انت ۱۱ فروری نامداریں سائنسدان تھامس
ایڈیسن ”بجلی ۽ موجد“ بوتگ۔“ (۲۸)

بی اے پاس کنگ ء پد آئی بینک ء نوکری کت۔ پدا اے نوکری یلہ کت ء
 لہتیں وہد ء سببی ء اسکول ٹیچر بوت۔ آئی اے نوکری ہم یلہ دات ء سوشل ورک
 ڈیپارٹمنٹ ء داخلہ یے زرت۔ آوہد ء ایوک ء یک بلوچیں زالبولے یونیورسٹی ء
 وانگ ء ات پمیشکا آئی ء سرافا ترنگ کنگ بوت۔ آئی ء وانگ یلہ دات۔ اے
 واکیا کساس ۱۹۸۴ ء گپ انت کہ یونیورسٹی ء بلوچیں زالبولاناں وانگے نیشٹ۔ بی
 ایس او ء باسکاں آئی ء رابازیں بیہار دات بلتے آئی بیہارانی پرواہ نہ کرت ء سوشل
 ورک ء کلاس گپت۔ بیگاہ ء اسٹڈی سینٹر ء آئی بلوچی فاضل ء کلاس ہم گپت۔ (۲۹)
 آوہد ء بلوچستان یونیورسٹی ء یکیں بلوچ گودی ات کہ وانگ ء زانگ ء سفر ء رها دگ
 ات۔ مروچی اگاں بلوچستان یونیورسٹی ء سدانی حساب ء زالبول علم دربرگ ء انت
 ایشانی اولی راہشون بانک زینت ات۔

بلوچی زبان ء لہزانک بہ بیت یا وانگ ء زانگ ء پڑ بانک ء خدمت انچو
 باز انت کہ آہانی نبشتہ کنگ ء روچ شپ بنت۔ بانک اولی بلوچ زالبول انت کہ
 آئی ء ماسٹر ڈگری گپتگ ات، اولی بلوچ زالبول انت کہ ایم فل ء پدا پی ایچ ڈی
 یے کرتگ ات۔ وہدے کریم دشتی ء اولی سال روچ ماں کنجھتی تربت ء دارگ بوت گدا
 یکیں زالبول بانک ات کہ آئی ء اے دیوان ء وتی نبشتانک ونت۔ (۳۰) بلوچی
 لہزانک ء سفر انگت برجاہ انت بازیں نوکیں زالبولیں قلمکارانی نام دیما آئیگ ء
 انت کہ پہ بلوچی زبان ء لہزانک ء یک شریرں گپے۔ جنینانی ساچستانی انگت ء
 چندیں کتاب چھاپ بوتگ کہ چریشاں گوہر ملک ء آزمائکانی اردو رجانکے ء نگد ء
 سرازینت ثناء تھیسر۔ (ایم فل)، رخشندہ تاج ء بلوچی آزمائکانی کتاب، عندلیب
 گجکی ء دو آزمائکانی کتاب چھاپ بوتگ انت۔ ایشی ء ابید زاہد رئیس راجی ء اردو
 شعرانی دپتر، سمی پرواز ء اردو لہجہانی کتابے ہم چھاپ بوتگ۔ (۳۱)

بانک زینت شناہء بازیں ایواڑء دادہم گپتگ چوکہ تغمہ امتیاز، سول ایواڑ، بلوچی لبرانک ء پڑ ء ۲۰۱۳ ء گپتگ۔ اے نیشنل ایواڑ دگہ ہج بلوچیں زالبول ء را دیگ نہ بوتگ۔ اے وہدء آولی بلوچ گودی انت کہ تغمہ امتیاز دیگ بوتگ۔ ایشی ء ابید مست توکلی ایواڑ آئی ء راوانگ ء زانگ ء جہت ء ۲۰۰۸ ء دیگ بوتگ، ستارہ امتیاز، ایواڑ، میلنیم لائف ٹائم ایواڑ اسلام آباد ۲۰۰۷ آئی ء را دیگ بوتگ۔ اسٹار آف یونیورسٹی پرفارمنس آف ایکسیلنس ایواڑ ہجے سال ء بزاں ۲۰۰۷ ء آئی ء را دیگ بوتگ۔ ایشاں ابید برٹش کونسل ایواڑ پاکستان ستمبر ۲۰۰۵ ء دیگ بوتگ ء سکیسر۔ اسٹوری آف بلوچستان DSP.PPSO نیمگ ء جون ۲۰۰۶ ء دیگ بوتگ۔ ریڈیو ڈرامہ ء سراسر ۲۰۰۳ ء PCI .UNFP ء نیمگ ء ایواڑ دیگ بوتگ بسٹ کمپنیر ء ایواڑ چہ ادارہ ثقافت کوٹہ ء نیمگ ء دیگ بوتگ ء ولید فاؤنڈیشن کوٹہ ء نیمگ ء بلوچستان یونیورسٹی ء اولی زالبول ء ایواڑ ہم آئی ء دیگ بوتگ۔ دو رند ء بلوچستان یونیورسٹی ء گولڈن اسپورٹ ایواڑ ۲۰۰۲ ء ء ۲۰۰۵ دیگ بوتگ۔ (۳۴) بلوچانی تہا اولی زالبول انت کہ اینکس داد ء ایواڑے گپتگ۔ اے داد ء دہشت آئی ء لائق ء سنج ء نشانی انت ء پہ بلوچ زالبولے ء حاطر اینکس ایواڑ ء گرگ یک ٹوہیں گے۔

بانک زینت اولی زالبول انت کہ ۱۹۹۲ ء بلوچی اکیڈمی کوٹہ ء باسک نامینگ بوتگ ات۔ آئی ء یک کتابے کہ آئی ایم فل تھیسز انت پنام ”بلوچی ادب میں تنقید نگاری“ چہ بلوچی اکیڈمی کوٹہ ء نیمگ ء دورند ء چھاپ ء شنگ بوتگ۔ آئی ء دگہ کتاباں چہ ”بلوچی فوک ادب“ حانی ء شے مرید ء اردور جانک ء ”بلوچی شاعری ء اوزان“ ہم چھاپگ ء جریدگ انت۔ آبلوچی اکیڈمی کوٹہ ء جوائینٹ سیکرٹری ء

ایگزیکٹو کمیٹی ء باسک ہم بوتگ - اے و ہد ء آئی ء بازیں نبشتانکے ء چیزے لچہ ہم
 است انت کہ چھاپ نہ بوتگ انت - آئی ء پرویز مشرف ء کتاب ہم بلوچی رجبانک
 کرتگ - ایشی ء ابید بگٹی سرکار ء دور ء ٹیکسٹ بک بورڈ ء بلوچی قاعدہ اول داں سوئم ء
 کتاب ہم ہمائی ء رد ء بند داتگ انت -

بلوچستان یونیورسٹی ء جینڈر ڈیپارٹمنٹ ء ایجوکیشن ڈیپارٹمنٹ ء B.A
 سلیبس ہمائی ء رد ء بند داتگ انت - ۱۹۹۳ ء پاکستان اسٹڈیز ڈیپارٹمنٹ ء و ہدے
 بلوچی براہوئی ء پشتو ڈیپارٹمنٹ جتا جتا جوڑ کنگ بوتان اے جہد ء ہم بانک ء
 دست مان بوتگ - مروچی بلوچی ڈیپارٹمنٹ جتا یک بستارے دارایت ایشی ء
 مستریں دست ہواری زینت ثناء بوتگ - (۳۶)

آئی ء بازیں در ملکانی تروتاب کتگ چوکہ انڈیا، سری لنکا، ایران ء ملیشیا
 سفر کرتگ - ۲۰۰۶ سنگت اکیڈمی ء نیمگ ء انڈیا ء یک سیمنارے ء شنگ ات -
 آسیمنارے سرحال Pen for peace قلم برائے امن ات - (۳۷) و ہدے
 بانک ء بلوچی ء ماسٹر کرت، پدا ۱۹۸۷ ء بلوچی ء لکچرار بوت - ہے و ہداں پاکستان
 اسٹڈی ڈیپارٹمنٹ جوڑ بوتگ ات گڈ ۱۹۹۵ بگرتاں ۲۰۰۵ ء آئی بلوچی ڈیپارٹمنٹ
 ء چیئر پرسن ہم بوتگ - ہے وڑا آچہ بلوچی ڈیپارٹمنٹ ء ۲۰۰۸ تاں ۲۰۱۱ کارے
 کت ء پدا جینڈر ڈیپارٹمنٹ ء چیئر پرسن نامینگ بوت کہ تاں انوں ہم ہے منصب
 ء کار ء انت - اے و ہد ء ڈین فیکلٹی آف لٹریچر اینڈ لینگویجز ء منصب ء ہم کار کنگ ء
 انت - (۳۸)

بانک بلوچی زبان ء لبرانک ء یک مزین نامے ء بانک ء کار ء خدمت
 پہ بلوچ راج ء دائم مان انت -

ہر دے بلوچی نوکیں شاعری ۽ بلوچ زالبولانی گپ بیت گڈا بانک
 صبیحہ ۽ نام الم ۽ گون کنگ بیت۔ بانک گوادر ڈسٹرکٹ ۽ تحصیل اور ماڑہ ۽ جاہ
 مندانٹ۔ بانک صبیحہ کریم بلوچی زبان ۽ جوانیں شاعرے۔ آئی ۽ بلوچی زبان ۽
 ابیداردو ۽ ہم شعر گوشتگ بلتے آئی ۽ اصل پچار بلوچی شاعری انت۔

منی بخت ۽ سچک استیں سچان بیت

نباں تئی قول کہ ڈیل ۽ رجان بیت

دل ۽ مئے آس دئے انگاراں قہر ۽

نباں من مومے انچیں آپ بیاں بیت

تو درد ۽ دور ابیتکی چے نہ داتگ

غم ۽ پل ہم منی زرد ۽ سرپان بیت

نہ لوٹاں من جہان ۽ رحمی چنڈے

حدا انت پرمن ۽ وت مہربان بیت

کماٹگ ارس ۽ بارے پہ وت ۽ من

کہ رڑنے پدر ۽ درستیں جہان بیت

حیالاں بستگیں بادگیر ۽ گپ انت

صبیحہ واہگ ۽ چو شاہگان بیت (۴۱)

صبیحہ کریم ء شعرائی تہا آئی ء اندری مارشانی درنگازی ء ابید زالبولانی
زند ء نگیگیں جاورانی ہم شونداری گندگ بیت۔ صبیحہ ء شاعری ء رنج ء غم ء ابید
گلگ ء نامحرمی ء ہمرائی ء محکمیں بلوچ زالبولے ء چیدگ ہم گندگ بیت۔ آئی ء
شاعری وتی وهد ء زمانگ ء عکس ء جوانی ء نشان دنت۔ آبلوچی ء انوگیں دور ء
شاعری ء لوٹ ء واہگاں سر پدانت۔ آئی شاعری وطن دوستی ء سررتج ء بلوچستان ء
دیروئی ء لوٹوک انت۔

صبیحہ کریم ء دستورکاں ابید آئی ء لپہانی تہا از می پختگی ء لبزانی جوانیں رد ء
بندے گندگ بیت۔ آیوک ء لبز جوڑ نہ کنت بلکیں زندگیں سر حالان شعر جوڑ کنت
آئی ء لپہ ”گسر“ ء چیزے بند بچارات :

گسر

سر بہ کنت کسے مارا منے جند ء گور ء

ما کہ چہ وت گسر بوتگیں

چنخو بے حاجتیں

چنخو بیگانگیں

مادر آمد بیانیں گشتے چہ وت ء

اے مارشت!

کدی مارا تگ تو

کہ مئے چم ۽ ارس گلگل انت
مئے و ابانی ہنکین ۽ ہجگیں گل ۽ آسمی پل

ابیتک انت

زرانت ۽ ززر انت

۽ ابیتکی ۽ گریونت

چہ زر ۽ زر خرید کرتگ انت

گناہ ۽ کجام زر خرید کرتگ انت

گناہ ۽ کجام گوات ۽ سرکش اتگ

سر بہ کنت کسے مارا مئے جند ۽ گور ۽

ما کہ چہ وت گسر بوتگیں (۴۳)

صبحہ ۽ اے لچہ ۽ وتی جند ۽ درگیجگ ۽ شوہازگ گپ کتگ بلے دومی

نیمگ ۽ اے لچہ ۽ آوتی راج ۽ ٹوپینگ ۽ انت کہ وت ۽ رابزان ات۔ صبحہ یک

وانندگیں زالبولے ۽ اے وہد ۽ اسکول ۽ استادے ۽ جہت ۽ وانینگ ۽ انت۔ آئی ۽

شاعری ۽ ابید بازیں نبشتا نک ۽ آزمانک ہم نبشتہ کرتگ۔ آئی ۽ آزمانک ۽ نبشتہ

بازیں تا کبند ۽ ماہتا کاں چھاپ بوتگ انت۔

آئی ۽ نبشتا نکانی تہازند ۽ بودنا کی، حاطرا چے کنگ لوٹیت، بلوچ راج ۽

جیٹگ، شریں گپتار، اُمیت ۽ خدا، باز نامدار انت۔ آئی ۽ آزمانکانی تہامہر ۽ بیپار،

بے مہری، کسانیں گس ۽ مزینیں مردم ۽ واب، باز جوانیں آزمانک انت ہے وڑا
بانک ۽ بلوچی زبان ۽ مزن نامیں شاعر واجہ عطا شاد ۽ شاعری ۽ سراہم یک نگدی
نبشتانکے نبشتہ کرتگ۔ بانک صبیحہ کریم بلوچی زبان ۽ لبرانک ۽ اے سفر انگت
۽ برجہ انت۔

زاہدہ رئیس راجی:

بلوچی لبرانک ۽ دیروٹی ۽ ہر دور ۽ زمانگ ۽ مذہبی ۽ نیکراہی گلاں دیوال
بستگ بلئے روچ ۽ رژن پہ لنگک ۽ دیمادیک ۽ چیر نہ بیت۔ زاہدہ رئیس راجی یک
انچیں بلوچ بانکے کہ بلوچی زبان ۽ لبرانک ۽ ابید اردوزبان ۽ ہم نبشتہ یے کتگ ۽
اردو ۽ یک جوانیں شاعر ۽ نبشتہ کارے۔ آئی ۽ بازیں نبشتانک ۽ آزمانک نبشتہ
کرتگ کہ بازیں تاک ۽ ماہتا کاں چھاپ ۽ شنگ بوتگ انت۔ ہے رنگ ۽ آئی
۽ شعرانی یک دپتر ”خواب گردے“ ۽ نام ۽ اردوزبان ۽ چھاپ بوتگ۔ آوتی
شاعری ۽ بابت ۽ ہے شعری دیوان ۽ نبشتہ کنت:

”بحیثیت شاعر اور قلمکار میں نے کبھی بھی اپنی کسی تحریر کو جان
سے لگائے رکھنے کی کوشش نہیں کی، ماسوائے چند گنی چنی
تخلیقات کے کہ جن سے میرے جذبات وابستہ ہیں۔ میں اپنی
ہر تخلیق کو نقاد کی نظر سے نہ صرف دیکھا ہے بلکہ بیشتر نقادوں کے
تجاویز اور اعتراضات کو دل سے قبول بھی کیا ہے۔“ (۴۲)

زاہدہ یک پہک دل ۽ نہ ترسیں شاعرے۔ آزانت کہ بلوچ چاگردے
یک زالبولے ۽ حاطر اشعر ۽ شاعری ۽ پدادیوان ۽ مراگشاں شعر وانگ ۽ نبشتانک

نہشتہ کنگ ارزانیں کارے نہ انت۔ بلتے شال بہ بیت یا کراچی، گلین مکران ء
 لبرانکی مراکش ء مشاعرہ بہ بنت، زاہد رئیس ء الم ء آدیوان ء بہر زرتگ ء بلوچ
 زابلواناں یک سکینے داتگ۔

بلوچ زابلول انچو کہ گسی کاراں بلد انت ہے وڑا آباد انت آ زبان
 ء لبرانک ء خدمت ء مردینانی کمکو پگ بہ بنت۔ زہد رئیس راجی ء ہے چیز پدر
 کتگ کہ یک زابلولے ہم لبرانکی کاراں چومردین آدمے ء کت کنت۔
 عین عین دشتی :

بانک عین عین دشتی ء اصل نام عابدہ انت۔ آئی ء آرپیں پت ء نام عاشق
 حسین انت۔ بندر بانک ء کہول ء کٹم دشت ء نندوک انت بلتے نول دیر انت کہ
 گوادر ء جاہ منند انت۔ بانک عابدہ عاشق دشتی بزراں عین عین دشتی بلوچی زبان ء
 لبرانک ء یک انچیں نامے کار کارے و باز کت بلتے زندگی ء موہ نہ دات کہ
 چدوگیش کار بہ کنت۔ ۲۵ سال ء عمر ء بیران بوت۔

جنین ء آراتی آئی ء درشان ء درانگازی انت۔ اے درشان ء درانگازی
 شعری تہر بیت کہ ردانکی تہر ء بتل ء چاچ دراہ ہے جنینانی منت ء زندگ انت۔
 ہے کار آئی ء آراتی ء درشان انت۔ (۴۶) بازیں ہند ء جاہ است کہ آ بلوچ
 زابلولاں شاعری ء لبرانکی چست ء ایران بہر زورگ ء نیلنت۔ بلتے بلوچ زابلول ء
 توارچہر ایر جیگ کنگ نہ بوتگ۔ آمہناز بہ بیت کہ بانل دشتیاری، گوہر ملک بہ
 بیت کہ عین عین دشتی اے درانیں بانک بلوچ راجد پتر ء تاکانی براہ انت۔ عین عین
 دشتی ء لبرانکی درشان ء شعری پڑچین کتگ ات۔ بانک ء اے لچہ ء دگوش کن اتک

کہ وتی اندری مارشتانی ہمرائی ء دری جزبگاں چتوردرشان کنت:

”تہناتئی گم نہ انت“

من ء تہناتئی گم نہ انت

دل ہزارگمانی پاسپان انت

ادا ہر یکے دود ء ربیدگانی تہا بند یگ انت

ادا آجوتی نیست

ادا دپ ء سرینگ

زندیں گنا ہے

ادا کلم ء چست کنگ

دستانی مرگ انت

ادا بزات گہارے ء

لج ء پاسپان نہ انت

ادا کلما نٹیں دل ء

کلما نٹیں واہگ پیلو نہ بنت

ادا جنوزامی دانچی

سر جہلی انت

ادا قوم ء سروک

قوم ۽ پدانی پشت ۽ وتی پاداں ایر کن انت
 تو وت بگوش کہ چرے جاوراں من
 تراچے دات کناں
 تو چمن چے لوٹ ۽
 کہ ماں ہر دوئیں
 دودانی بندگیں
 وتی راج ۽ گمانی
 ماں ہر دوئیں دیمپان انت
 من مباں کہ
 وتی گانی داتگیں دادرد انت بلے
 منی قوم چے ازل ۽ اے درداں سلگ ۽ انت
 من چتورا ایشانی درداں ایر بجن آں
 من ۽ تہناتئی گم نہ انت
 کہ ماں ہر دوئیں
 وتی راج ۽ گمانی
 دیمپان آں“ (۴۷)

اے لچہ تہنابانک ۽ دل ۽ لہڑانی پاہار نہ انت بلکیں ہر بلوچ زالبول ۽ دل

ء آواز انت۔ بانک عابدہ نہ ایوک ء لچہ پر بستگ بلکیں آزمانک ہم نبشته کتگ۔
 آئی ء آزمانک بلوچ چاگرد ء زالبول ء اڑ ء ججالانی عکس ء نشان ء دینیت۔ بزاں
 حدامری عین عین دشتی بلوچ جنین آدم ء زالبولانی دل ء آوازے بوتگ۔

عندلیب گجلی:

بلوچی زبان ء لبرانک ء راجد پتر ء بندری شعر کہ مارا دست کپتگ انت
 آچا کری دور ء بوتگ انت۔ چدوسر ہم شعر گوشتی ء ربیت بوتگ بلئے اشعر نبشته
 دوشم ء نیست انت۔ کس اے گپ ء پھ لچھی گشت نہ کنت کہ بلوچی زبان ء شعر ء
 کسہ گوشتگ کدی ء چہ کجا بنا بوتگ؟ اگاں بچارات ہے شعر ء کسہانی پابازی ء بلوچ
 زالبولانی کردگیش بوتگ۔ بلوچ زالبولاں پچ دوچک، آپ کشتگ ء لوگپانی دیمپانی ء
 ابیدیک جوانیں کردے ماں زبان ء لبرانک ء ہم است انت۔ کچ ء دگ تمپ ء
 جاہ منندیں گودی عندلیب واجہ محمد خان گجلی ء جنک انت۔ بانک ء گوٹڈیں وہدے
 ء پوت ء یک جوانیں ء برزیرں جاہ ء مقامے ماں بلوچی لبرانک ء پیدا کرتگ۔
 عندلیب ء پھ بلوچی زبان ء لبرانک ء چے وڑ واہگ بوتگ ء آئی چے وڑ نبشته بندات
 کرتگ اے بابت ء آوت یک گلگدارے (انٹریو) ء نبشته کنت کہ

”منی خیال ء لبرانک زند ء ہما پڑ انت کہ ادا مردم وت گچین
 نہ کنت ء نیت بلکن آئی ء گول لبرانک ء حب ء آئی ء تہی بود
 آئی ء پھ بے سمائی لبرانک ء ہمگرنچ کنت۔ لبرانک ء تری
 کجام ہم پڑ بہ بیت۔ من ہم اردہ نہ کتگ بلئے نبشته کنگ ء

حب منا چہ در کسانی ء بوتگ۔“ (۴۸)

عندلیب ایوک ء بلوچی آزمانک نویسے نہ انت بلکیں یک وانندگیں ء
 سرپدیں گودی یے۔ آیوک ء کتاب نہ وانیت بلکیں وتی چاگرد ء چست ء ایران
 زانت سرپدانت۔ وتی چاگردی دودماناں جوانی ء زانت۔ ہے جاورانی آدینک ء
 عکس آئی ء نیشٹانک ء آزمانکانی تہا شریں وڑ ء سہرانت۔ عندلیب ہمک روچی
 ایں جاوراں گندایت ء آہاں وتی ند ء وسیلہ ء درشانگ ء جہد ء کنت۔ آگشیر
 گواچن نبیسے۔ آئی اولی آزمانکی دپتر ”آزاتی ء روکیں چراگ“ انت۔ ”ابدمانیں
 تاہیر“ آئی اولی آزمانک انت۔ (۴۹)

عندلیب وتی آزمانکانی تہا بلوچ چاگرد ء ایوک ء پدیں ندرگاں
 زنیاریت ء نبشتہ نہ کنت، بلکیں آچیر ء اندریں چیزاں ہم درگجییت ء وتی آزمانکانی
 زیب ء زینت جوڑ کنت۔ انچو کہ مردین آزمانکاروتی مارشت ء خیالانی درنگازی ء
 یک قابے جوڑ کن انت ء کسہ کارنت۔ ہے وڑا زالبول ہم وتی مارشت ء خیالاں
 درشانیت۔ اے بابت بانک عندلیب درائینت کہ

”اے گپ ء من نہ مناں کہ جنین ء ساچست گوں مردینے ء
 ساچست ء جنس ء سوب ء پرک بداریت۔ من یک گپے وتی
 لبزانک ء نگدکاراں گوشگ لوٹان کہ وہدے شماساچست ء دیم
 ء کنتے گڈاے گپ ء مہ جنئے کہ اے یک زالبولے ء شعریا
 آزمانکے۔ یک نبشتہ کارے تری شاعرے بیت یا
 آزمانکارے بہ بیت ادا جنینی تب ء نازرکی ء کجام گپ؟؟ ہاں
 تو یک جنکے ء سراسعراے نبشتہ کنتے یا آزمانک ء کارست

جنگے گڈا ترا زالبولی نازرکی ء تب ء حیال دارگ لوٹیت۔ اگن
 ناں بس اے کہ نبشتہ کنوک زالبولے گڈا اوترا آئی ء نبشتانک ء
 زالبولی نازرکی تب ء درگیجگ ء زلورت نہ انت۔ من وت ہے
 سرپدباں کہ لبزانک ء جنین یا مردین بونگ ہج معنانہ
 داریت۔“ (۵۰)

بانک عندلیب یک سرپدیں آزمانکارے ء آوتی آزمانکانی تہا انجیں
 کارست کاریت کہ آئی ء عہد ء ہمراہ انت۔ عندلیب گجلی بلوچی زبان ء اولی جنین
 نبشتہ کارانت کہ یکیں وہد ء دو آزمانکی کتابے نبشتگ۔ آہم یک انجیں وہدے ء
 کہ بلوچی زبان ء ردانکی پڑڈ کال ء آماچ انت۔ عندلیب ء اے وٹیں خدمت پہ
 بلوچ ء آئی ء زبان ء ہما جنین آدمانی واستہ یک بلائیں سکینے کہ انگت ء تو گام اش
 داشتگ انت۔ (۵۱) آئی ء بلوچ راج ء انجیں جیڑبانی بابت ء وتی ندکارمرز
 کرتگ کہ مردم آبانی بابت ء گپ جت نہ کنت۔ بے شک عندلیب گجلی نہ ترس ء
 دلیریں نبشتہ کارے کہ بلوچی زبان ء لبزانک ء راستگ۔

رخشنده تاج:

کچھ ء دگ سنگانی سرلبزانکی حساب ء بازررخیرزء سراہیں جاہے۔ ہے
 دگ ء بلوچی زبان ء نامداریں شاعر ء لبزانت پیدا ک کرتگ انت چو کہ بلوچی زبان
 ء مزن نامیں شاعر واجہ عطا شاد، میر عیسیٰ قومی، عثمان غریب، رئیس فدا احمد، ورنابیں
 شاعرانی تہا ارشاد پرواز، رزاق دیدگ، فاروق خالد، عارف عزیز، لطیف شہنواز، علی
 عادل، شریف واہگ، شکور زاہد، اصغر محرم، عابد علیم، بصیر قادر، ندیم شاکر، ناصر بشیر، قاسم

فراز، بالاخانہ ۽ کماش استاد حیات شوکت، آزمائش ۽ پٹ ۽ ڈاکٹر حنیف شریف، ہمے رنگ مزین نایب لیزانت ۽ پٹ ۽ پولکار واجہ غفار ندیم ۽ ہمے دمگ سنگانی سر ۽ صلاح بازار ۽ تاج محمد ۽ گودنیں جنک بانک رخشندہ تاج هو ارانت۔

بانک ۽ وتی وانگ ۽ زانگ چه وتی ہندی گریز اسکول ۽ بنا کرت ۽ چه گریز کالج تربت ۽ وانگے آسربوت۔ ہمے نیام ۽ آئی ۽ راگون لیزانک ۽ واہگ بوت۔ آئی ۽ ماں تربت ۽ ریڈیو اسٹیشن ۽ پروگرام ۽ مراگش کرت۔ چیریشی ۽ ابید آ HRCP تربت ۽ باسکی ۽ جہت ۽ کارے کت۔ بانک بلوچستان اکیڈمی تربت ۽ باسک ہم بوتگ۔ بانک رخشندہ ۽ نبشتہ پڑ آزمائش کارے۔ آئی ۽ آزمائش اولی دپتر ”قندیل ابدمان انت“ چه بلوچستان اکیڈمی تربت ۽ نیمگ ۽ ۲۰۱۲ چھاپ ۽ شنگ بوتگ۔

بانک ۽ آزمائش کاری ۽ بابت ۽ آئی ۽ استاد پروفیسر غنی پرواز گوشتیت کہ

” رخشندہ یک انجیں نامے کہ گرگ کرزیت انجیں مردے کہ گندگ کرزیت ۽ انجیں آزمائش نو یسے کہ وانگ کرزیت آئی ۽ آزمائش نویسی ۽ عمر دراج نہ انت بلئے آئی ۽ آزمائش نویسی ۽ سفر ۽ بازیں پندے جنگ۔ ہمے زانگ بیت کہ مہر ۽ بے مہری، وش ۽ گم، ترس ۽ نہ ترسی، امیت ۽ ناامیتی ۽ زند ۽ مرگ چٹ جتا جتا نہیں چیز انت بلئے اگن یکے ایشان یکجا ہی ۽ ہمراہی ۽ گندگ لوٹیت گڈ رخشندہ ۽ آزمائش الم ۽ بوانیت رخشندہ باز براں بے مہری، گم ناامیتی ۽ مرگ ۽ کورچاتاں

تیلانک دیگ بوتگ بلئے آئی ء ہر وہد ء وتی جند ء ء کلیں آلم ء
 واست ء مہر وشی نہ ترسی امیت ء زند ء واہگ داشتگ ء جہد
 کتگ بلوچی آزمانک نویسی دنیا ء رخشدہ نیں استارے ء
 اگن آوتی جہد ء ہے رنگ ء بر جابداریت گڈا آئی ء اے
 درپشوکی ء رخشدہ نی گوں وہد ء ودان بیت۔“ (۵۲)

رخشدہ یک خاموش تب ء سر پدیں آزمانکارے بلئے آئی ء آزمانکانی
 زبان خاموش نہ انت۔ آگوں قدرت ء ہر رنگ ء گپ کن انت۔ ماہ ء استالاں
 گوں تہاری ء ایوکی ء گپ کن انت۔ رخشدہ ء آزمانکانی کارست ء پلاٹ گیشتر
 یک وڑین انت پمشکہ برے برے وانوک ء یکوئی ء گمان بیت۔ رخشدہ ء
 آزمانکانی بابت ء ورنابیں نبشتہ کار ء آزمانک نویسی مقبول ناصر گوشت کہ

”قدیل ابدمانت“ رخشدہ تاج ء آزمانکانی اولی کتاب
 انت ء منی دل ء اے بلوچی لبزانک ء جنین آدمے ء بلوچی
 آزمانکانی ہم اولی کتاب انت۔ اے کتاب ء ہواریں
 چندے آزمانک انچیں انت کہ آہانی نبشتہ کنگ بید یک
 جنین نبشتہ کارے ء پہ مردینے ء ارزان نہ انت۔ رخشدہ ء
 بازیں آزمانکانی (Setting) (وہد ء جاگہ) یک چک ء
 یک رنگ انت۔ اشی ء سوب ء وانوک ہے ماریت کہ
 رخشدہ ء آزمانکانی بنگپ باز نہ انت۔ رخشدہ باسدانت دیمترا
 اشانی نیمگا دلگوش بدنت ء بلوچی زبان ء جوان ہیل بکنت۔
 اے کتاب پہ بلوچ جنین نبشتہ کاراں یک سکینے۔“ (۵۳)

بانک رخشندہء آزمائکانی دپتر ء چھاپ ء شنگ کنگ یک سکینے ء
 ہمرائی ء یک دیرونی ء پیگامے کہ بلوچ زالبول ء جنین آدم ہج وڈالبزائکی پڑ ء
 مردیناں چہ کتر نہ انت۔

رخشندہ تاج ء آزمائکانی تہا جنینی مارشت ، وتی چاگرد ء اندری ء داخلی
 احساس ، خیال درد ء گم ، ایستکی ء ایوکی چونائی ء گندگ بنت۔ رخشندہ وتی گیشتری
 آزمائکانی بندات ء جوانیں منظر نگاری ء کنت۔ آایشانی تہا نوکی ء جدت آرگ
 لوٹیت چوشکہ آوتی آزمائکانک ”قندیل ابدمانیت“ ء اے پیم بندات کنت۔

”مرچی موسم ء راپیلیینڈی ء دل ء انت کہ منی خیال ء ٹگلینت
 ء مناچکاس ء آماچ کنت ء منی بے تواریں باطن ء ساکمیں آپ ء
 سنگک دور دنت۔ آپ ء کول تالان بنت بلئے زاناں چیا انگت
 بزمینی دستاں نیانت چہ من سک دور تچنت۔“ (۵۴)

ہے رنگ ء بانک ء آزمائکانک ”مہر زندگ انت“ ء بندات ء ہم گوں
 ندرگی وڈے ء کنت ، اے ٹکر ء بچار ات کہ

”مغرب ء وہدات۔ گوات سبک سبک ء کشکات گوات ء
 پاداں گشنے پادینک بستگ ات۔ سرور دیگات شے مرید پہ
 پند ڈگارانی میانجی ء رہادگ ات جاگہ جاگہ اوشتات ء وتی
 ڈگارانی توک ء نندوکیں جنگل شانتل ء کپوت ء بال دات
 انت پدارہادگ بوت ڈگارانی کہ ہلاسی بوت ء وہدے شے

مرید بیتگ ۽ قبرستان ۽ کراست عشاء بانگ بوت۔ ماہ ۽ را
 چارده ات۔ درائیں جاگہ رثنا اتاں بلتے پدا ہم آئی ۽ را بیم
 پیداک ات۔“ (۵۵)

رخشندہ ۽ آزمانک آئی ۽ چم دستیں ندرگ ۽ آئی ۽ سرگوست ۽ دردانی کسہ
 انت۔ امیت انت کہ رخشندہ ۽ رخشندہ ہی پہ بلوچی زبان ۽ لبرانک ۽ ہمے رنگ
 ۽ دیروئی کنت۔

مہلب نصیر:

بانک مہلب نصیر بلوچی زبان ۽ شاعر، آزمانکار ۽ لبراننتے ۽ جہت ۽ زانگ
 بیت۔ آئی ۽ کے وهد ۽ بلوچی لبرانک ۽ پہ وت ۽ جوانیں جاہ ۽ مقامے ودی کنگ ۽
 سو بین بوتگ۔ بانک مہلب نصیر ۽ اصل نام زر جان انت۔ بندات ۽ ہمے نام ۽ نبشتہ
 یے کرتگ۔ بانک ۽ بنکی جاہ کچ ۽ دگ گوڈی انت۔ بانک ۽ سیالی گوں انجیں کہول
 ۽ کٹمے ۽ انت کہ آواندگ ۽ زانکاراں۔ بانک وت ہم گوں وانگ ۽ زانگ ۽ کاراں
 گلانش انت۔ بانک ۽ یک لچہ یے دلگوش کن ات آئی ۽ نام ”استی ۽ باور“ انت کہ
 آئی ۽ بلوچ شیرالانی نام ۽ نبشتہ کرتگ کہ

”استی ۽ باور“

گپ کہ زمزیل بنت

پاہو ۽ ساد بنت

من شہاراں کہ دستاں آگدگ بہ بنت

من کہ زندگ نیاں

پہ چشگ نیستی ء پرچا دارگ بہ باں

من پہ نیادان اگاں کہریں ارواہے ء

وہدے درنجگ بہ باں

مان دارگ بہ باں

من کد ء واہگے وہدے گندگ مہ باں

من کہ شانتل تباں

مہر ء نیم بالی ء تیر گوارگ بہ باں

من کہ رنگ زیمیل ء

من و دستونک ء شعرانی مارشت ء ساز

چہ سرورانی سیماں من سنگ بہ باں

بے وسیں جونے ء من ہمارگ بہ باں

ناں کہ برگ بہ باں نہ کہ دارگ بہ باں

من گوں تیر گوارگ ء ارواہ ء سمبگ بہ باں

چومن پُل ء وڑ ء کہ چڑینگ بہ باں

ایوک ء لیلی ء تہنا سمل بہ باں

من پہ نازینک ء تہنا ہائل بہ باں
 و ہدے کردانی توک ء چہ کشگ بہ باں
 من پہ ایوک نزوری کہ درور بہ باں
 من چے وڑ زندگاں!
 من کہ مارگ مہ باں
 پچہ آرگ مہ باں (۵۶)

مہلب نصیروتی اے لچہ ء یک زالبولے ء گیاں کنگ ء انت کہ آرم ء
 رواجانی زوراکیں تیلان گنگیر کنگ بوتگ۔ پرانی ء گپ جنگ یک ٹوہیں گناہے
 آگوشیت کہ زالبول ایوک ء شعرانی زینت انت ء عملی زند ء آئی ء حیثیت ء کردار
 نیست انت۔ اے رنگ ء دروشم آئی ء بازیں لچہ ء دستونکاں گنگ بیت۔ یک
 حسابے ء آوتی چاگرد ء زالبولانی حاطرا آواز چست کنگ انت۔ آگوں زمانگ ء
 ہے گلگ ء انت کہ زالبول ء بستار ء ارزشت منگ بہ بیت۔ زالبول ایوک ء یک
 لیبوک نہ انت۔ ہے خیال بانک ء اے لچہ ء چوسہرا کنت

”سوزمان“

چونیں زوراکی یے
 چونیں بے باکی یے
 من کہ بہمانگاں

انچیں بے وانکی بے

ساہگانی سفر روج ء در برتگ انت

چونیں اشتاپیں روچے کہ ایر بک اتگ

چونیں سیائیں شپے کہ تنگی نزانن

چونیں وابے کہ ہچبر اے چم پیچ نہ بنت

چوں چراگانی تیلانک ء سہبے بلیت (۵۷)

اے لچہ ء ہم بانک مہلب نصیر یک گلگے در شانگ ء انت۔ آیک انچیں

سہبے ء ودار یک انت کہ آئی ء امیت آئی ء نیست۔ آسہب پہ زالبولان یک انچیں

سہبے بیت کہ چاگرد ء زالبول ء بستار ء کردمنگ بیت۔

شاعری ء ابید بانک ء آزمانک ء نبشتانکانی تہا ہم ہے رنگ سہرا بیت۔

چوشکہ بانک ء آزمانک ”رژن ء ودار“ ء اے ٹکر ء سیل کن ات :

”منی بان ء چراگے واست ات، ڈیکی ء سراجلئے باکس باریں

کجا ایر ات۔ باکس منایات اتک کہ من دریگ ء دپ ء ایر

کتگ ات بلئے نوں آہور ء الم میتنگ باریں روک بیت یانہ؟

یک برے جیڑات کہ پادائیں بچارینن بلئے پاددل ء گشت

کہ چہ اڈگ ء کپگ ء گہتر انت کہ چہ تہمت ء ایر میائیں پدا

باریں چراگ ء تیل مان یانان ہشکلیں وٹ ء سوچگ ء پر

کنگ ء شمر ترانت کہ من پادمیائیں۔“ (۵۸)

بانک مہلب نصیر بلوچی لبرانک ۽ روژنائیں استالے ۽ دعانت کہ شالا اے
رژنہ بہ بات۔

ڈاکٹر سہمی پرواز:

بلوچی زبان ۽ مزین نائیں آزمانکار، گدار نویس، شاعر، نگدکار، رجانکار ۽
پٹ ۽ پولکار پروفیسر غنی پرواز ۽ کئے نہ زانت۔ غنی پرواز ۽ کار پہ بلوچی زبان ۽
لبرانک سک بازانت۔ واجہ پرواز ۽ تعلق چہ وانگ ۽ زانگ ۽ کسب ۽ بوتگ ۽
انوں ماں HRCP مکران ۽ کار مسترانت۔ واجہ غنی پرواز ۽ ہنکی سیالی چہ نظر آباد کچ
۽ انت۔ کچ تربت ۽ لبرانکی چست ۽ ایراں واجہ پرواز ہر وہد ۽ گون بوتگ۔ آ
بلوچستان اکیڈمی تربت ۽ بانی ہم زانگ بیت۔ اے وہد ۽ واجہ ۽ بازیں شاگرد بلوچی
زبان ۽ آزمانک نویسی کنگ ۽ انت۔ واجہ پرواز وت یک جاہے گوشتیت کہ
”کہ من کسانی ۽ قصہ وبتگ، ۽ گوشد اشنگ ۽ قصہ آورتگ۔ ورنای ۽ آزمانک
نویسی بنا کرتگ۔ یک زمانگے پہ ”سائل“ پروشی ۽ لانک بستگ چرائی ۽ رند“ بے
منزلیں مساپر“ پہ منزل ۽ شوہاز ۽ مک کتگ ۽ نون شری ۽ سرازاناں کہ ”مہر پہ بہا
گپت نہ بیت“ پمشکہ راستیں مہر پولی مہر سازی ۽ مہر درشانی ۽ دلگوشاں۔ (۵۷)

ہے شاہ زانتیں واجہ ۽ بانک سہمی پرواز ۽ ہم وتی آرہیں پت ۽ راہ گپتگ ۽
آزمانک نویس ۽ راہ ۽ مسافرانت۔ بانک سہمی ۽ وتی وانگ چہ تربت ۽ بناکت ۽
بولان میڈیکل کالج شال ۽ MBBS کرتے۔ بانک یک زانوگریں شیرزالی ۽
وتی پت ۽ وڑانہ ترسیں آزمانک نویسی۔ آئی ۽ آزمانکانی تہا بلوچ چاگرد، بلوچ
زالبول ۽ جیڑہ ۽ جخال ۽ یک انجیں زالبولے کہ آبلوچی دودانی دیناں پادبند کرتگ

انت۔ آئی آزمائکاں گیشترہے وڑیں ندرگ گندگ بنت۔ بانک ۽ آزمائکاں
 ”گزن ۽ دوزہ“ ۽ اے کسانیں بہر ۽ دلگوش کن ات:

”من نزانان دوزہی آس چون انت بلئے مرچی تبد چوزم
 نیگ ۽ شیکاں ات ۽ گرم چوترون ۽ گرم ترات ۽ روچ گشنے آ
 برزیں کہور ۽ برزتریں شاح ۽ سرا اڈتگ ات ۽ وتی گرمانی
 تزانان چہ ہر چیز ۽ مان دارگات بلئے اے تبد ۽ گرم ۽ جل ۽
 بلک مورتی گوں وتی چورہیں نماسگ کپوت ۽ وتی لٹ ۽
 جک دیان ات ۽ وتی نماشگ ۽ کوپگے کپتگ ات ۽ دیم پہ
 تروشاران ۽ لوگ ۽ روگ ۽ ات“۔ (۶۰)

بلوچی آزمائکاں نویسی ۽ اے یک مستاگے کہ سہمی ۽ ڈولیں زالبول ہم اے رد ۽
 ندرکاری کنگ ۽ انت۔ اے وہد ۽ بانک سہمی پرواز ۽ بازیں آزمائکاں ماں جتا
 جتا نیں تاک ۽ ماہتا کاں چھاپ ۽ شنگ بوتگ انت۔ بانک سہمی پرواز ۽ کسہ ساچی
 آئی ۽ اندری مارشت، تجربت، چم دیست ۽ آئی ۽ لوگ ۽ ماحول ۽ چاگرد ۽ برکت
 انت کہ آئی ۽ بلوچی لبرانک ۽ پہ وتا جاہ یے جوڑ کتگ۔ بانس دیں بلوچ زالبول
 آزمائکاں نویسی ۽ پڑ ۽ بورتاچی بکن انت ۽ بلوچی زبان ۽ لبرانک ۽ خدمت ۽ چہ
 مردینانی وڑا دیم ۽ روان بہ کن انت۔

زینل کلا نچی:

بانک زینل کلا نچی چہ نام ۽ پدرا انت کہ کلا نچ ڈسٹرکٹ گوادر ۽ جاہ منند
 انت۔ بلوچی کلاسیکل شاعری بہ بیت یا کہ نوکیں دور ۽ شاعری بلوچ زالبولانی یک
 جوانیں کردارے اے پڑا است انت۔

ہے وڑا بلوچ زالبولان زندہ اے دگہ پڑاں ہم وتی کرد پیش داشتگ آ
 ٹری ڈاکٹری بہ بیت یا کہ انجینئرنگ ٹیچری بہ بیت یا کہ اے دگہ آگدہ آہر جاہ ء
 وتی بودنا کی ء سنج پیش دارگ ء انت۔ (۶۱)

بلوچی لبرانک ء بانک زینل کلانچی ء نام چیریں نامے نہ انت۔ بلوچی
 شاعری ء زینل کلانچی جوانی ء پچا آرگ بیت۔

اے کوہ زر ء گیابان تاں درچک ء دار برجاہ
 بات انت ہمک دمان تئی نام ء توار برجاہ

پہ گندگ نہ بیت موہ زپیتس زہیر بس انت
 تاں دیدگاں سلامت ارسانی ہار برجاہ

رخاں کہ بیڑ بستگ مئے شاداں ہزین انت
 اے ہم ہزار گنج انت مئے ہوش ء سار برجاہ

پہچر نہ بیت مارشت دردانی سوزمان اش
 زینل پماہاں وہدے نریں سمار برجاہ (۶۲)

زینل کلانچی ء دستونک آئی ء اندری مارشت ء احساسانی یک درنگازی
 یے۔ آئی ء شعرانی تہا آئی ء درد ء گم، گرانیں ساعت، زمانگ ء شگان، جوانیں
 وڑے ء ظاہر ء سہرا بنت بلئے زینل امیت ء اوست ء دامن ء داریت آئی ء اوست
 ء امیت دائم ء گوں آئی گوں انت۔

ہمک اوستانی اوتاگ ء چونا پچامیاں سندے
ہتم پاس زرد ء آتراپ ء کہ ہر کٹڈ ء تو جاہ نندے

کتگ اندیم دل ء آدینک تئی چماں چہ بدواہاں
بچار ء دید ء آدینک ء کہ عکس ء تو وتی گندے

پیتگ ء راہ سران مہر ء نباں دلپروشتگیں دسی
نہ زیریاں منت ء ساہ ء کہ من بالاد تو زندے

کماگ ریدگیں زیزے خیالانی من مروارد
ہما گلانی دستونک ء ہما لبزانی پر بندے

اہیتگ ء دہر کوہیں غم نہ رنجینت من ء زینل

پہ درد ء تو ابگ ء رستگ من ء رادمب دل بندے (۶۳)

بانک زینل ء وتی شعرانی تہا ذگریں بلوچی لبز کارمز کتگ۔ پمشکا آئی ء
یک جتانیں درشاندا بے جوڑے کتگ۔ بانک زینل کلا نچی ء شاعری ء پہ بلوچ
زالبولاں یک پیگام ء کلوه یے دنت کہ بلوچ زالبول ہم چہ وتی زبان ء لبزانک ء
شموشکار نہ انت۔

عقیلہ سحر :

بلوچی زبان ء لبزانک ء زالبولانی کرد چوروج ء پدر ء چوماہ ء رزن ء جلوہ
 ناک انت۔ بلوچی شاعری ء ہمک دور ء بلوچ زالبولانی یک کردے بوتگ۔ ہے
 پڑء دگہ یک انچیں شاعرے کہ آئی ء سیالی گوں اور ماڑہ انت۔ اور ماڑہ بلوچستان ء
 تیاب دپی دمگے پہ بلوچی لبزانک ء زبان ء لکھنوپسنی ء چہ نر یک انت۔ ہے نر یکی ء
 سوب ء اور ماڑہ ہم لبزانکی حساب ء سرسبز ء شاداب انت۔ اور ماڑہ ء بانکیں گودی
 عقیلہ بلوچ بلوچی زبان ء یک جوانیں شاعرے۔

”ودار“

منی تنگیں چم پہ تئی دیدء

مدام ایرانت غم ء چانٹ ء سرء

بلئے کموروج انت

من اش کتگ

تو آتک ئے مئے شہرء

ء پداواتر بوت ئے

منی تنگیں چم پہ تئی دیدء

ہماوڑا ایرانت غم ء

چانٹ ء سرء“ (۶۴)

بانک عقیلہ سحر ء دستوں کاں چہ گیش آئی لچہ آئی ء اندری جیڑگ ء دردانی
 دزنگازی کن انت۔ آئی ء ہمے لچہ ”ودار“ ء یک انچیں ندارگے بیان کنگ
 بوتگ۔ آئی ء لچہانی تہا نوکیں رنگ ء دروشم ء ہمرائی ء نوکیں درشاندا ب ہم گنگ
 بیت۔ آئی اے لچہ ء دلگوش کن ات۔

”بے وسی“

من گوں وتی ایوکیاں
 ہر دیں رواں یک کرباں
 ء واہگ ء کرگین ء تی
 پہک ء شموشاں من وت ء
 اے زرد ء بے رنگیں جہان
 کست ء غمانی انکراں
 یک ناگہے سرکش ء تو
 لہمیں دریگ ء باتن ء
 درداں ندارگ تو کنتے
 چارے زہیرانی دل ء
 ارزان گوشیت پہاہوتی
 پہ دائمی بچکنڈگاں

مہرائی سردیں ساہگ ء (۶۵)

عقیلہ سحرؑ لچہانی تہا لبزانی انچیں ردؑ بندے گندگ بیت کہ وانوک ء
 دل ء زوت جاگہ کنت۔ عقیلہ سحر بلوچی زبان ء لبزانک ء یک وشبو یے کہ ماں
 ہر بلوچ ء دل ء تالان بوہان انت۔

شمریفہ شزار:

بلوچی زبان ء لبزانک ء اے وش سختی انت کہ آئی ء کلاسیکل شاعری ء
 مڈی بزاں عشقی ء جنگی داستان کہ بیان کنگ بوتگ انت ایشانی پہازی ء مزنیں
 دست ہواری یے جنین آدمانی بوتگ۔ بلوچ زالبولانی یک ٹوہیں لڑے بلوچی
 شاعری ء لبزانک ء براہ انت۔ اے لڑ ء یک گوہر قیمتی یے بانک شمریفہ شزار
 انت۔ بانک شمریفہ شزار ۱۹۶۵ ماں مشکت ء ودی بوتگ۔ آئی ۱۹۸۶ ء شاعری
 بنادات کت۔ بانک ء راوتی زبان ء گوں بے کساس حُب ء واہگ انت۔ دری
 لکاں گیشتریں مردم وتی شہد ء شیرکیں زبان ء بے تزانگ کنت بلئے شمریفہ ء وتی
 زبان ء دیماہرگ ء جہد کنگ ء انت۔ آمداں بلوچی دیواناں بہرزویت ء لبزانک
 ء دیروئی کاراں ہوار انت۔ بانک ء وتی حیلانی درشانی ء شعری پڑگچین کتگ
 ء یک شعرے دیوانے اوں چھاپ کتگ۔ (۶۶)

زہیراں تئی پدا زرتگ مروچی
 گشتے دل کنٹگاں سپتگ مروچی
 منا کولنج کتگ دنیا ء گپاں
 اے چھاں گوارگے زرتگ مروچی

بکن بزرگ منی حال ء سرا تو
 عزاباں زند منی درشتگ مروچی
 گلہ نیست انت منا اے دوست چه تو
 منی بحت چه من بر گوشنگ مروچی
 بہ پوشے تو منا گوں ادلس ء شار
 کہ چه تو من گتے گپتگ مروچی
 شزار ! پہ کئی گماں شب روچ نالیت
 چیا چو زند ء سرگوستگ مروچی (۶۷)

بانک شریفہ ء اے دستونک ء آوتی اندری جزبگاں درشان کنگ ء
 انت ء اے گلگ ء گوں چاگرد ء کنت کہ یک زالبولے ء حاطر ادنیاء ہروڑیں دود ء
 ربیدگ چو دیوالے پیم ء انت۔ آئی ء درد رنجانی کس دیمپان بونگ ء ساڑی نہ
 انت۔ دریگتیں بلوچ زالبول چو بانک شریفہ ء وتی ند ء کار بہ بنداں ء پہ شہدیں
 زبان بلوچی ء خدمت ء ساڑی بہ بنت۔

شائینہ شائین:

جنین آدم دنیا ء بہار ء زینت انت بلتے بازیں تک ء اے بہار ء زینت
 ڈالچار کنگ بوتگ۔ لبرانک ء پڑاں ہم گوں جنیناں انچو بونگ ء انت کہ بونگی نہ
 ات۔ (۶۸) بلوچ راج ء زالبول ء ہند ء مقام سک برز ء بالا انت بلتے لہتیں

ناواندگ ء نہ دستیں مردمانی چم ء زالبول پادانی سواس انت۔ میزان میزان ء اے دود
 بدل بوہان انت۔ مردمانی تہا زانت ء شعور ودی بوہان انت کہ زالبول ء ہم دنیا ء بہر
 انت ء آوانی ہم کردے است انت کہ منگی انت۔

تربت ء دمگ شاہی تمپ ء جاہ منندیں کسان سالیں گودی بانک شائینہ
 ء وتی عمر ء چہ سک باز کار کرتگ۔ آولی بلوچ زالبول انت کہ ”دزگہار“ نایں
 تا کبندے چھاپے کرتگ۔ اے تا کبند ہر سہ ماہ ء سمر اچھاپ ء شنگ بوت۔ اے
 اولی بلوچی تا کبند انت کہ پہ زالبول اچھاپ کنگ بوتگ۔ بانک ء ماں ٹی وی ء
 ہم کار کرتگ ء بلوچی مراگشانی بہر زرتگ۔ بانک یک جوانیں شاعرے ہم است
 انت آئی ء دستونک ء دلگوش کن ات کہ

مہلبیں زلیاں وتی وشبو سمارے پیچے

گچین پگر ء دستیں حیا لاں گچے

پگر ء کندیل ء نلین سیاہیں سپاں کن روژنا ہ

جہد ء مرواردیں بودشت ء کمالاں سررتیچے

مسکیں بچکند تئی گواڈگ ء پلاں شان انت

زارزار ء چومگرے شاہیں ء ارشاں رتیچے (۶۹)

بانک شائینہ شاہین ء ابید اے وہد ء دگہ بازیں زالبول است کہ گوں
 بلوچی زبان ء لبزانک ء ہمگر نیچ انت۔ آبلوچی شاعری ء ابید آزمانک، کسمانک

اے دگہ پڑاں نبشتہ کنگ ء انت۔ چیزے بلوچ زالبولانی نام اے وڑانت کہ
آہانی کرد پہ بلوچی زبان ء لبزانک ء سک بازانت چوکہ بانک سعیدہ حسن، فریدہ
انجم بلوچ، حانی بلوچ، مہناز بلوچ، سلمیٰ آرات بلوچی، مہلب زہیر بلوچ، رخسانہ
ملوک، قرانسا بلوچ، بانک نجمہ عبداللہ بلوچ، کریمہ بلوچ، عصمت سلطان بلوچ،
زمرہ بلوچ، راشدہ بلوچ، زینت بلوچ، دروشم بلوچ، عابدہ بلوچ، راشدہ بلوچ، مہ
جنین بلوچ، یاسمین محمد بلوچ، سہیلہ غلام بلوچ، ماہ روش بلوچ، بانک ملک،
ماہناز مینل، نانیلہ بلوچ، پروین بلوچ، سمی گل امام، شازیہ فاروق، رحیمہ ناز بلوچ،
زرگل بلوچ، نسیم بلوچ، انیسہ خاطر بلوچی، صائمہ بلوچ، عمرانہ قادر، سلطانہ بلوچ،
نازل جمعہ، فیروزہ بلوچ، بانک گل سمن، فرزانه بلوچ، بانک م مینگل، معرم الہی
ناز، رضوانہ شاہد، صاعقہ فقیر محمد، ثریا بلوچ، ماہ گل، اجالامینگل، روبینہ بلوچ، شناز
عبداللہ، زمرہ عبدالحمید ء مریم سلیمان ہاشم اے درائیں بانکانی آزمانک ماں
تاک ء تاکبنداں چھاپ ء شنگ بوتگ انت۔ ایشاں ابید دگہ بازیں بلوچ
گودی است انت کہ آبلوچی زبان ء لبزانک ء پڑاں نبشتہ کنگ ء انت۔

روزل خالد کہ تربت سنگانی سر ء بانکے ء نامداریں ورنائیں شاعر
حدامرزی فاروق خالد ء گہارانت۔ بانک روزل ء کسان عمری ء بلوچی شاعری ء پہ
وت ء بلائیں نامے درآورتگ انچیں زالبولانی سوب ء بلوچی لبزانک ء ہما کہ
شعر ء شاعری انت مدام سرسبز انت۔ بانک ء لچے لے دلگوش کن ات

مات ء اے دل ء ارمان انت

لیلو دنت شپ ء پاساناں

نازینیت وتی بیچ ء را
 درگاہ ء وتی رحمان ء
 برزاکنت وتی دستاناں
 عرضے کنت وتی رب ء گوں
 لوٹیت دعا قولے کنت
 عمرے دے منی بیچ ء را
 بخت ء تالہ ء نیکیں کن
 ساچاں سر ء ساہیل بات
 زند ء وشیاں بہر مند بات
 دوریں منزلاں آسان کن
 مات ء اے دل ء ارمان انت
 گوجاریت وتی بیچ ء را“ (۷۰)

بانک روزل خالد ء ابید بانک زینت زہری، بانک مہرنگ، بانکیں
 یاسمین روف بانک فریدہ نور، بانک شہ گل، بانکیں بی بی حافظ، بانک گراناں
 ء شعر بلوچی تاکانی بڑاہ انت۔ بلوچی لبرانک ء اے درائیں استال دائم ء روژناہ ء
 درپشناک بات انت۔

سرسون:

- 1- ندیم، غفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۹، تا کدیم۔ ۲۸۲
- 2- فتح پوری، ڈاکٹر فرمان، بلوچستان کا ادب اور خواتین، وعدہ کتاب گھر کراچی، ۲۰۰۶، تا کدیم۔ ۲۱
- 3- ندیم، غفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۹، تا کدیم۔ ۲۹۶
- 4- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۲۹۳
- 5- کوثر، انعام الحق ڈاکٹر، بلوچستان کا ادب اور خواتین، وعدہ کتاب گھر کراچی، ۲۰۰۶، تا کدیم۔ ۶۴
- 6- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۵۹
- 7- زہیر، عاصم، ایتانی تیاب، سید ریفرنس کتابچہ کراچی، ۲۰۱۳، تا کدیم۔ ۱۴
- 8- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۵
- 9- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۶-۱۵
- 10- دشتیاری، صبا، انگریں واہگ، سید ریفرنس کتابچہ کراچی۔ ۱۹۹۹۔ تا کدیم
۱۰۹-۱۱۰
- 11- مہر، رحیم بخش، بلوچی دستونک (ازم ۽ بنگپ) بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۳
تا کدیم۔ ۲۷۷-۲۷۸
- 12- زہیر، عاصم، ایتانی تیاب، سید ریفرنس کتابچہ کراچی، ۲۰۱۳، تا کدیم۔ ۵۲
- 13- دشتیاری، صبا، انگریں واہگ، سید ریفرنس کتابچہ کراچی۔ ۱۹۹۹۔
تا کدیم۔ ۱۱۹-۱۱۸

- 14- مہر، رحیم بخش، بلوچی دستونک (ازم ۽ بنگپ) بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۴ تا کدیم-۲۷۸
- 15- دشتیاری، صبا، انگریں واہگ، سید ریفرنس کتابجاہ کراچی-۱۹۹۹ تا کدیم-۱۲۰
- 16- پدا ہمیش تا کدیم-۱۲۱
- 17- زہیر، عاصم، امیتانی تیاب، سید ریفرنس کتابجاہ کراچی، ۲۰۱۴، تا کدیم-۴۷-۴۶
- 18- پدا ہمیش تا کدیم-۴۴، ۴۳
- 19- دشتیاری، صبا، انگریں واہگ، سید ریفرنس کتابجاہ کراچی-۱۹۹۹ تا کدیم-۱۱۳
- 20- زہیر، عاصم، امیتانی تیاب، سید ریفرنس کتابجاہ کراچی، ۲۰۱۴، تا کدیم-۲۸
- 21- گجگی، یوسف عزیز، میری بہن گوہر ملک، ماہنامہ سنگت کوئٹہ- مارچ ۲۰۱۱ تا کدیم-۱۹
- 22- بلوچ، علی دوست ڈاکٹر، بانک گوہر ملک، ماہتاک بلوچی گدان پنجگور، اپریل-۲۰۱۴ تا کدیم-۱۲
- 23- پدا ہمیش تا کدیم-۱۳
- 24- مینگل، شاکوہ، مکتوبات گل خان نصیر، میر گل خان نصیر چیئر، جامعہ بلوچستان کوئٹہ-۲۰۱۵ تا کدیم-۲۵
- 25- بلوچ، رمضان بامری، بلوچی ادب ۽ بلوچ جنین آدمانی کرد، سے مانی مستاک بلیدہ (جولائی تا ستمبر) ۲۰۱۲- تا کدیم، ۲۹
- 26- بلوچ، ایسان بی بی، زالبولانی کرد ۽ بستار ۽ مئے چاگرد- سے ماہی مستاک بلوچی بلیدہ (جولائی تا ستمبر) ۲۰۱۲- تا کدیم، ۲۹

- 27- طاہر، سیدی نغمانہ پروفیسر، بلوچستان میں خواتین کا ذہنی و فکری سفر، وعدہ کتاب گھر کراچی، ۲۰۰۶- تا کدیم ۱۷۴
- 28- داد، اے آر، پٹن تاکیں انجیر، بلوچ ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴، تا کدیم ۲۵-۲۴
- 29- پدا ہمیش تا کدیم- ۲۵
- 30- نصیر، گل خان، بلوچستان کی کہانی شاعروں کی زبانی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۵ تا کدیم- ۱۲-۱۱
- 31- ندیم، غفار، چاکرا اعظم، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۸۶، تا کدیم- ۱۰۹
- 32- شاہ، پروفیسر زینت، زبانی جست و پرس، جاگہ وحدت کالونی کوئٹہ، وہد و پاس، یکم نومبر ۲۰۱۵، روج اتوار- نیم روج 2:30
- 33- شاہ، پروفیسر زینت، زبانی جست و پرس، جاگہ وحدت کالونی کوئٹہ، وہد و پاس، یکم نومبر ۲۰۱۵، روج اتوار- نیم روج 2:00
- 34- ہمیش----- وہد و پاس 2:05
- 35- ہمیش----- وہد و پاس 2:20
- 36- ہمیش----- وہد و پاس 2:40
- 37- ہمیش----- وہد و پاس 2:23
- 38- ہمیش----- وہد و پاس 2:35
- 39- داد، اے آر، پٹن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴، تا کدیم- ۲۰
- 40- پدا ہمیش تا کدیم- ۲۳
- 41- پدا ہمیش تا کدیم- ۷۷۵، ۷۷۴

- 42۔ بلوچ، صائمہ، بلوچی زبان ۽ ادب، ماہتاک اس، اسلام آباد (ستمبر) ۲۰۰۸ء، تا کدیم۔ ۳۵
- 43۔ داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴ء، تا کدیم۔ ۸۱۸-۸۱۹
- 44۔ داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴ء، تا کدیم۔ ۳۴۲
- 45۔ راجی، زاہدہ رئیس، خواب گروندے، رئیس چھاپ ۽ شنگ جاہ، کراچی، ۲۰۱۴ء، تا کدیم۔ ۲۵
- 46۔ داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴ء، تا کدیم۔ ۲۲
- 47۔ داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴ء، تا کدیم۔ ۸۰۳-۸۰۴
- 48۔ گجگی، عندلیب، ”لبزانک زندء آدینک انت“ گند ۽ نند، سہیل شاہ دشتی۔ ماہتاک سچکان گوادر (ستمبر) ۲۰۱۴ء تا کدیم۔ ۱۰
- 49۔ صبا، صادق، تا کبند، ازم (اگست) ۲۰۱۵ء۔ تا کدیم۔ ۲۳
- 50۔ گجگی، عندلیب، ”لبزانک زندء آدینک انت“ گند ۽ نند، سہیل شاہ دشتی۔ ماہتاک سچکان گوادر (ستمبر) ۲۰۱۴ء تا کدیم۔ ۱۳
- 51۔ صبا، صادق، تا کبند، ازم (اگست) ۲۰۱۵ء۔ تا کدیم۔ ۲۲
- 52۔ تاج، رخشنده، قندیل ابدماننت، بلوچستان اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ء، پشتی ٹائٹل
- 53۔ تاج، رخشنده، قندیل ابدماننت، بلوچستان اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ء، تا کدیم۔ ۵

- 54- تاج، رخشندہ، قندیل ابدمانت، بلوچستان اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲،
تا کدیم-۴۲
- 55- پدا ہمیش تا کدیم-۱۲۴
- 56- نصیر، مہلب، ماہتاک بلوچی، کوئٹہ (ستمبر) ۲۰۱۴- تا کدیم، ندارد
- 57- نصیر، مہلب، ماہتاک بلوچی، کوئٹہ (ستمبر) ۲۰۱۴- تا کدیم، ۱۵
- 58- داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴، تا کدیم-
۲۸۵-۲۸۶
- 59- پرواز، غنی، مہر پہ بہا گیت نہ بیت، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۷، تا کدیم-۸
- 60- داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴،
تا کدیم-۵۳۵
- 61- بلوچ، ایسان بی بی، زالبولانی کردہٗ بستار مئے چا گرد، سہ ماہی مستاک بلیدہ
تا کدیم-۴۸
- 62- داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴،
تا کدیم-۸۱۴-۸۱۵
- 63- داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴، تا کدیم-
۸۲۶
- 64- پدا ہمیش تا کدیم-۸۱۳
- 65- پدا ہمیش تا کدیم-۷۹۷
- 66- پدا ہمیش تا کدیم-۱۱۴

67- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۷۹۶-۷۹۵

68- سر بازی، عبدالقیوم، جنین آدم، ماہتا ک بلوچی، کوئٹہ (مارچ) ۲۰۱۳،
تا کدیم۔ ۷۵

69- شاہین، شائینہ، ماہی مستاگ بلیدہ، (جولائی تا ستمبر) ۲۰۱۲، تا کدیم۔ ۱۷۳

70- داد، اے آر، پتن تا کیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۲،
تا کدیم۔ ۸۲۸-

بلوچ جنین آدمانی مہرائکی کارست

ہما جنین آدم کہ پہ مہرائکی کارستے ء جہت ء زانگ بیت آئی ء پجار بلوچی کلاسیکل شاعری ء چہ بوتگ۔ بلوچی کلاسیکل شاعری کدی ہنگیج بوتگ؟ آئی ء دور ء باریگ کجام انت؟ آئی ء اولی شاعر کئے بوتگ؟ اے رنگیں بازیں جستانی پسہ انگت شوہازگ نہ بوتگ انت۔ دنیگہ ہج پولکار ء لبز انت ء دمی ء بلوچی کوہنیں شاعری ء راجد پتر نہ پول اتگ۔ بلوچی کوہنیں شاعری چوشکہ نبشتہی رنگ ء دست نہ کپتنگ ء اے دور ء باریگ ء کلیں شاعری سینگ در سینگ سفر جننا ء داں مارا سر بوتگ انت۔ (۱)

بلوچی کلاسیکل شاعری کرداری شاعری ء رنگ ء انت۔ بازیں زبان زانت ء کواسانی گوشگ انت کہ اے شعر اے کردارانی نہ انت، بلکیں ایشانی نام ء پر بندگ بوتگ انت۔ بازیں لبز انت اے ہم گشت کہ ہر کرداروت شاعرے بوتگ۔

اے دور ء شاعری ء را کرداری شاعری پمشکا گوشگ بوتگ پرچکہ یک کردارے ء گوشگ ء دومی ء پسوداتگ۔ نامعلومیں شاعر اں ہے کردارنی زبان ء شاعری کتگ۔ البت چوہم بوت کنت کہ بازیں کرداروت شاعر بوتگ انت انچو کہ شے مرید ء بالاچ ء بابت ء گمان کنگ بیت کہ آوت شاعر بوتگ بلتے میر چا کر رند ء گوہرام لاشاری ء ایدگہ سرکماشانی بابت ء گمان ایش انت کہ اے وت شاعر نہ بوتگ انت بلکیں ایشانی واستہ کوہنیں بلوچی شاعر اں شعر پر بستگ۔ چھے کردار اں چہ

بازیں نامداریں کردار چوکہ میر چاکر، گوہرام، بیبگر، ریحان، جاڈو، گرانا، شے
مرید، حانی، حمل، مہناز، عومر، مرگو، عزت، دودا اگاں وت شاعر نہ بوتگ انت ایشانی
شعر ہا بلوچی کوہنیں شاعراں پر بستگ انت۔ (۲)

اے دورے چیزے ڈلگیں مہرائکی کارست کہ آزالبول انت، بلوچ راجد پترے
وتی یک محکمیں بالادی کردے دار انت۔ آبلوچی دودے ربیدگ، ننگ ء ناموس، لچ ء
میار ء نشان زانگ بنت۔ چریشاں چندے ء بابت ء جہل ء نویسگ بوتگ۔

بی بی مہناز:

مہناز بلوچ راجد پترے ہما نام انت کہ پہ وتی بے میاری ء بے گناہی ء
حاطرے تور چست کنت۔ بلوچ ء راجد پتر مدام مہناز ء نہ تُرسی ء پھر بندگ بیت۔

”مہناز کی داستان محبت اور اس کے جو اشعار ہم تک
پہنچے ہیں۔ ان کے مطالعے سے یہ ظاہر ہوتا ہے کہ مہناز
شہداد ہوت کی خالہ زاد بہن تھی۔ وہ بچپن میں اکھٹے کھیلا
کرتے تھے۔ لیکن بعد میں انہیں کچھ عرصے کے لئے الگ
ہونا پڑا۔ جانے سے پہلے انکی شادی ہو چکی تھی۔ شہداد مہناز
سے بہت دور چلا گیا وہاں اس کے والد کی مرضی کے مطابق
اس کی شادی مرگونامی ایک عورت سے ہو گئی۔“ (۳)

شہداد ء بابت ء بازیں زبان زانت ء کواسانی گو شگ انت کہ مہناز
شہداد ء دشثار بوتگ بلے لہتیں وت ماں وتی ناتپا کیانی سبب ء آہانی آروس تاں
دیر ء مہتل نہ بوت۔ راجد پترے تاکاں نبشتہ انت کہ شہداد ء رامرگونا میں جنکے ء
آروس دینت ء لہتیں جاگہاں شاری نامیں جنکے ء ذکر است انت۔

وہدے شہدادؔ مہنازؔ مردمانی وت ماں وتی ناتپاکی ؔ نہ وشی ہلا س بییت
گڑا شہدادؔ دل گوں مہنازؔ آروس کنگ ؔ حب ؔ واہگ کنت۔ آپہ وتی اے
واہگ ؔ سوب مند بییت۔ شہداد وہدے گوں مہنازؔ آروس کنت تہ اے جاور پیسری
لوگبانک ؔ نہ وشی ؔ تکاسرؔ راہ ؔ دراں پیچ کنت۔ شہداد گوں مہنازؔ وتی سہب ؔ
شپاں گوازینت۔ گوش انت کہ ہپوگ ہپت تل ؔ ہپت توک سوچیت اے مہری
داستان ؔ ہم انچوش بییت۔ اولی لوگ بانک پنڈل سازیت تانکہ شہداد ؔ مہرانی
شہدیں جوہ چہ مہنازؔ دور بہ بییت۔ (۴)

مہنازؔ اپوگ پنڈلانی آس ؔ ہر روج جمبور کنت کہ چے وڑا آ شہدادؔ وتی
نزیک ؔ بیاریت ؔ چہ وتی اپوگ مہنازؔ دور بکنت۔ آخر یک روچے کیت کہ
مہنازؔ اپوگ وتی پنڈل ؔ دور وگانی آس ؔ مہنازؔ سوچیت ؔ بُن دنت۔ مہنازوت
یک جا ہے اے پنڈل ؔ باروا گوشیت

آپے منی نقش بُن ؔ زرت انت

پر منی چممشود ؔ ریتک انت

اومر ؔ نال بستگیں سواس زرت انت

نمبگانی پشت ؔ پدے دات انت“ (۵)

مہنازؔ اپوگ ہر روج شہدادؔ گوشاں پُر کنت کہ مہنازؔ دل گوں
عومرؔ بستگ۔ آخر شہدادؔ دل چہ مہنازؔ پرشت۔ مہنازؔ اپوگ وتی پنڈلاں سو بین
بییت بلتے مہنازوتی بے گناہی ؔ پاکدامنی ؔ بابت ؔ گشیت

من ہما انجیراں پتن تاکیں
 برز پما کوہانی سراں رستوں
 گیشتر پما گٹ ء سرشماں بوتوں
 من ہما باگ ء برز تریں درچکوں
 سرمنی ہچ گوات ء نہ چنڈینتگ
 بشامی ہوراں بند نہ میسینتگ“ (۶)

مہنازوتی پاکدامنی ء بے گناہی ء خاطر ء وس کنت بلئے مرگو ء دروگ ء ونگڈیں
 پنڈلانی آس چہ شہداد ء دل سارت نہ بیت۔ یک روچے پہ شکار ء بہا نہ لوگ ء
 درکیت ء ہمے در آہگ ء سہت ء گوں بدیں دلے مہناز ء شگان جنت کہ
 توئے کہ منی پلین گندلاں وپتے
 توئے کہ منی چار کل ء اتکے
 توئے منی شاہی کا پر ء نشتے“ (۷)

وہدے شہدا چہ شکار ء واتر وتی لوگ ء کنت گڈا مہناز پہ وشیں تمیں
 دیمے پادکیت بلئے شہداد تہاریں دیے مہناز ء گوں دوئیں دستاں تیلانک
 دنت۔ اے ندرگ ء پداوں اپوگ ء دل سیر نہ بیت۔ آلوٹیت کہ مہناز ء اے لوگ
 ء مگندیت آئی ء اے واہگ ہم پیلو بیت۔ یک روچے شہداد مہناز ء راگوں
 موداں گپیت لوگ ء تہا بارت ء گوں چابکاں مان بندیت۔ نوں مہناز ء دنیا تہار
 بیت۔ مہناز مزنیں جاک ء کوکارے کنت بلئے شہداد گوش نہ داریت۔ اے جاو

حالاں آوتی شعرء چوش بیان کنت کہ

من رواں چار راہی سرے ننداں
 بلکیں وتی ملکی مردے گنداں
 چہ وتی پادینکاں جزے سنداں
 چہ وتی گوش ء کنلاں ٹالے
 چہ وتی شار ء دامن ء راڈے
 چہ وتی پاتین ء پدی کالکے
 رگوزی مرد ء پلو ء بنداں
 کہ شہداد منی ننگانی بلاہ زیر انت“ (۸)

وہدے مہناز ء پت ء برات آئی حال ء سہی بنت۔ گداوت ء راسر کنت
 ء مہناز ء گوں وت بر انت۔ مہناز وتی بے گناہی ء بے میاری ء سوگند ء وارت ء
 وتی بے گناہی ء پدر کنگ ء حاطرا تیل ء مندر یک ء دیوانے لوٹا نینت۔ آچہ گر میں
 تیلاں مندر یک کشیت ء آئی ء دست آبلہ نہ بیت۔ درائیں دیوان ء مردم مہناز ء
 بے گناہی ء بے میاری ء سر پد بنت۔

وہدے اے حال شہداد ء سر بیت گدا شہداد سک پشومان بیت۔ آئی ء
 پت ء براتاں منت ء دستنبدی کنت کہ مہناز ء چہ آئی ء جتامہ کن ات بلتے مہناز
 وتی جنینی جاگہ ء انکار کنت ء گوں عومر ء آروس کنت (۹) مہناز ء آروس ء پد شہداد
 سک بے چاڑ ء ملور بیت۔ آمہناز ء جتائی ء ترندیں زراب ء سگ ات نہ کنت ء
 ہے جدائی ء درداں شہداد مرگ ء ارجان بیت۔

بانک حانی:

بی بی حانی ء شے مرید ء مہری داستان انچو مشہور ء نامدار انت کہ ہر بلوچ
 اے کسہ ء زانت ء سر پد انت۔ اے مہری داستان ء شے مرید وتی بلوچ بونگ ء
 بلوچی قول ء دین ء وتی وابانی بانک ء دشتار ببادنت۔ اے داستان میر چا کر ء دور ء
 سیالی داریت۔ اے پانزدہمی کرن ء گڈ سری داستانے۔ اے داستان ء کارستاں چہ
 حانی مندوست، شے مرید، شے مبارک ء میر چا کر خان رند ہوار انت۔

گوش انت شے مرید، میر چا کر ء درباری شاعر بیت۔ آسکیں بہادر ء
 دلیرے بیت، پمشکا میر چا کر مدام آئی ء گوں وت سیل ء شکار ء بارت۔ (۱۰) شے
 مرید ء وتی دشتار حانی سک دوست بوتگ ء وتی شعر ء پر بندانی تہا گلین حانی ء منت
 کنت ء گوشیت کہ حانی تو منی غمانی دور کنوک ء

حانو منی راز ء گروخ

مس تانہی نودان جنوخ

لحمیں غمانی دیر کنوخ

حانی ترا شاہ یے سر انت

اژ ماسری ء جھنڈ مخن

مارا پہ نیم چماں مہ گند

دل کوتلی چیزے نہ انت

مہر پہ بہا گپت نہ بیت“ (۱۱)

حانی وتی بڑا ہداری ء شمرنگی ء سرجمیں ہلک ء نامدار ات۔ حانی شے ء دشتار
 نامینگ بوتگ ات۔ نامداریں سردار چا کر خان شکار ء وہدے وتی ہنکین ء آہگ ء
 بیت۔ تہ راہ ء آراتن گپیت، آگوں وتی ہمرہان دینار ء لوگ ء روت۔ لوگ ء
 مردین آدم نہ بیت۔ بلوچ روایتانی رد ء حانی درکیت ء میر چا کر ء آپ دنت۔ حانی
 آپانی تہ ء پُشگی تاک مان کنت تہنکہ آپ وروکاں آپ مہ گرایت۔ میر چا کرتن ء
 پروشگ ء رندواتر و کنت بلتے حانی ء شمرنگی ء دانائی آئی ء ذہن ء انچو نقش بیت کہ آ
 گون حانی ء آروس کنگ ء واہگ ء داریت۔ جست ء پرس ء رند ڈیکیں زالے کہ
 نامے سازین ات ہمانی ء مکم ء زوریت۔

سازین یک روچے حانی ء گوراء کتیت ء آراگوں میریں چا کر ء آروس ء
 گشیت بلتے آازکار کنت۔ چا کر انگت ایکم نہ بیت ء دگہ راہ ء درے چاریت دانکہ
 حانی ء وتی لوگ بانک جوڑ بہ کنت۔ آیک روچے دیوانے لوٹانینت۔ اے دیوان ء
 شے مرید ء ابیدنود بندگ، جاڑ و حلب، ہسیتان ء دگہ مردم ساڑی بنت۔ اے درست
 قول کن انت گڈی ء شے مرید ہم قول کنت ء گوشایت کہ

ایش انت منی قول ء بنا

پشمبے ء سہب ء سرا

من مسجد ء وانان نماز

کسے داد بلوٹیت چہ من ء

من داداں وتی بند نہ باں

شے مریدؔ سوگندؔ پد چا کرتی پندلؔ سو بین بیت۔ چا کر پنج شمبے روج
 ؔ چیزے ڈومب سہبؔ مہلہ شے مریدؔ لوگ ؔ دیم دنت تا نکہ آچہ شے مریدؔ
 حانی ؔ بلوٹ انت۔ شے ہمے ڈومباں باز منت کنت کہ آدگہ چیزے بلوٹ انت
 پرچکہ آئی ؔ دشتر انت۔

حانی منی دست ؔ در انت

دشتاری ؔ نامے پر انت

مات ؔ گہار انت ؔ پدران انت (۱۴)

حانی، شے مریدؔ اے بے وڑیں قول ؔ زبانداری ؔ چہ نہ وش بیت ؔ
 گوشتیت کہ تو من ؔ یک دلوتے ؔ پیم ؔ بکش اتگ۔ حانی ؔ زند ؔ چموکیں چراگ
 سیاہ گوات ؔ ارجان بیت۔ حانی وس کنت، پریات کنت کہ شے مرید کس دوستاں
 چوش نہ کنت ہمے حیال ؔ شاعر چو بیان کنت کہ

حانی ؔ گب ؔ درہک گنت

لگنت بہ کوشیں زانسران

ارس کہ بے تواری رچنت

بُز پے انارکانی سرء

جہل پرا دکانیں گوئر ؔ

بشکھت من ء پہ لانگوان
 مردے وتی میان ء لُڑ ء
 مردی کمان گوں جابو ء
 زین ء ہزاری مرکب ء
 کس پُچشیں کار ء نہ کنت
 ستلین پری دوست ء نہ دنت۔“ (15)

گلئیں حانی گوں چا کر ء آروس دیگ بیت۔ اے پر مڈائیں آروس ء
 مراکش پہ شانے جمینگ بیت ء ہر گور ء حانی ء چا کر ء آروس ء حال سر بیت۔ چا کر
 گل ء شاد بیت تاں دومی نیمگ ء شے مرید ہفتاد ء ہفت بنداں داگ پر داریت۔
 حانی چہ شے مرید ء بے وفائی ء اے وڑیں کاراں سک دلپدر بیت، بے آئی ء دل
 گوں میریں چا کر ء ہچ وڑا نہ لگیت، آچ رنگ ء چا کر ء قبول نہ کنت۔

چا کر باز جہد کنت کہ چے وڑا حانی ء دل ء وتی نیمگ ء بیاراں ء حانی ء پہ
 دل وتی لوگ ء بانک ء زینت جوڑ بکناں۔ چا کر ہر وڑ کنت بے حانی ء دل
 گوں شے مرید ء بستگ ات۔ چا کر وتی عہد ء بادشاہ ات بلئے یک جنین آدمے ء
 مہراں بہا زرت نہ کنت۔ چا کر ء تلاہیں کوٹ، زر ء مال ء زیور سیم کاریں گد ء
 پوشاک حانی ء دل ء چہ شے مرید ء مہراں چہ دو رگستا کنگ ء سوہین نہ بنت۔
 (16) حانی گوشیت:

چا کر پہ تئی عہداں دل منی رازیک نہ بیت
 چا کر تئی وردن منی دپ ء جور بنت کچلی

چا کرتی شارمنی گورء آس بنت انگری

چا کرتی سہرمن ء چو زردکی گومزیگ ء دجی

گنوک انت پمانوجوان ء زری“ (17)

یک نیمگے گلیں حانی شے مرید ء جتائی ء روک ء زریت تاں دومی نیمگ ء
 شے مرید ہم نہ سہریت۔ آئی ء را حانی ء جتائی ء درد ء گم نندگ ء نیلنت۔ آوتی ہند
 ء دیار ء یل دنت دیم پہ مکہ شریف ء ر ہادگ بیت۔ بلکیں اے پیمیں مبارکیں جاگہ
 ء آرام بہ رسیت بلئے آچہ ہمود ء ہم کپوت ء قاصد کنت ء وتی دل بُریں زہیراں کم
 کنگ ء جہد ء کنت۔ (18)

جی مکہ ء سبزیں کپوت

وہدے کہ شپ درنگاں گرے

بل نیم شپانی کواواں

منی زبیبیں دل ء آگاہ مہ کن

منی چم ء تہ ء داگ ء مہ کن

کہ حانی ء زپتیں زہیر

نیلنت من ء پہ نندگ ء

درانڈ یہی ء عذاباں پدء حانی ء زہیرانی زراباں چہ بیزاری ء شے مرید ء
 نندگ نیلیت آچہ مکہ ء واتر وتی دیار ء کنت اے بابت ء نبشتہ انت کہ

”شے مرید زیارت کعبۃ اللہ سے فارغ ہونے کے بعد وطن لوٹا تو یہاں اُسے کوئی بھی پہچان نہ سکا۔ یہاں تک کہ جب وہ فقیر کے لباس میں حانی کے محل کے پاس صدا دیتا ہے تو وہ اُسے اپنی دید سے محروم کر کے تال دیتی ہے۔ مرید کو سخت صدمہ ہوتا ہے اور وہ دیوانہ وار جنگل و بیابان کی طرف نکل جاتا ہے۔ آخری بار جب شے مرید واپس آتا ہے۔ تو تیر اندازی کے ایک مقابلہ میں اوّل آنے کی وجہ سے پہچانا جاتا ہے۔ قبیلے میں خوشیاں منائی جاتی ہیں۔ میر چاکر بھی اُس کی اس حالت سے متاثر ہو کر حانی کو اپنی قید سے آزاد کر کے شے مرید کے حوالے کر دیتا ہے۔ کہتے ہیں کہ اسی موقعہ پر شے مرید حانی کو اپنانے سے انکار کر دیتا ہے اور یہ عذر پیش کرتا ہے کہ وہ اب اُس کے قابل نہیں رہا۔“ (20)

ہے خیال ء شاعراں اے پیم بیان کتگ کہ

حانی! مکن زور اوری

میر چاکر ء نگران مکن

آ تیر کہ من پیش ء جنت

من پہ تنیگاں گار کتہ

مردی ء مردکاری نہال

برد ورواں سواری نیاں

عشق ء تنگ ء سُنکاں

جان ء سل ء پیلوشنکاں “ (21)

حانی ء بازیں زور ء پریات ء پد شے مرید حانی مہران مجبور ء لاچار بیت ء
حانی ء پیراں سری زوریت ء قبول کنت۔ دُونیں آروس ء پد یک جڑے ء سوار بنت
دیم پہ دراں ڈیہہ ء رونت باز گوشایت کہ حانی ء شے مرید زندہ پیر انت۔
گر اناز بیبگر :

بیبگر میر چا کر خان ء گوہارزتک ات۔ میر بیبگر بلوچ راجد پتر ء نمیر انیں
نامے ء جہت ء زانگ بیت۔ آراے نمیرانی آئی ء شاعری ء بخشاتگ ء دومی نیمگ
ء آئی ء زانت لائق ء بخشنگ۔ میر بیبگر بلوچانی وت ماں وتی مرط ء جنگ ء حق ء نہ
ات۔ آئی ء زانتگ ات کہ رند ء لاشاریانی جنگ ء اثرتاں دیر ء مارگ
بنت۔ پمیشکہ آمیر چا کر رند ء دیما مان تزیت ء آئی ء راجنگ ء مکن کنت۔“ (22)

چا کر پرچے ء بے سارے

براساں مازر ء گت دارے

سردار! کینگاں کوتاہ کن

دیم ء روگ ترا گراں باریت

پد تزگ پراہاں عیب انت

دیما رپتن ء نقصان انت

براسانی کُشگ تاوان انت

دُنیا گردش و گردان اِنْت

ترا پا دار نہ بیت اے خانی

تآنکہ زندگ ء اَرمانی (23)

”بیبگر ء نام گوں گراناز ء نام ہمگزنج اِنْت۔ اِشانی مہری داستان بلوچانی نمیرانیں مہری داستاناں شمار بیت۔ انچو کہ بیبگر وتی زانت ء زانگ ء نامدار اِنْت ہے پیم ء گراناز ہم شیرزالے اَت آئی بود ء لائق ہما و ہداں زانگ بیت و ہدے بیبگر چہ قندہار ء گراناز ء زوریت ء درکنیت گڈا گراں ناز بیبگر ء جست کنت کہ کئے تئی دوست ء کئے تئی دُژمن گڈا بیبگر گُشیت کہ چا کر مئے دوست اِنْت ء گوہرام مئے دُژمن، گڑا گراناز آئی ء گُشیت کہ بیا گوہرام ء گورا باہوٹی ء رواں۔“ (24)

بیبگر ء اگاں یک نیمگے بلوچ چا گرد ء پہ وتی عشق ء شاعری ء نام کٹ اِتگ ء وتارا بے نیاز ء خوداریں بامردے ثابت کت تہ دومی نیمگ ء زند ء اڑ ء جیڑہانی چہ جوانی ء سرپد بوتگ۔ (26)

بیبگر ء گراناز ء بابت ء نامداریں شاعر، لبزانت گل خان نصیر ء کتاب ”بلوچستان کی کہانی شاعروں کی زبانی“ ء نشتہ کنت کہ:

”بیبگر بلوچی عشقیہ داستانوں میں گراناز یا گران ناز کے ساتھ اُس کا معاشقہ بہت مشہور ہے۔ اس طویل نظم میں بیبگر تفصیل بیان کرتا ہے کہ کس طرح وہ قندہار پہنچا، گرفتار ہوا اور

پھر کس طرح اُس کی نظر قندہار کے بادشاہ امیر شجاع الدین
 زنون کی لڑکی گران ناز پر عاشق ہوئی اور کس طرح وہ گران ناز
 کو وہاں سے اڑا کر سیبی لے آیا۔ یہ واقعہ غالباً 1495 میں
 ہوا۔“ (27)

اے واقعہء یک نیمگے بیبگر ء دلیری، نہ ترسی بہادری ء جرات مندی ظاہر بیت۔

گال کُتہ مہلخ آ گلیں لال ء

سونہ و سر تاجی شکر گال ء

بیبگر باں وڈیرا مڑایانی!

گوں من ء بادشاہ ء دورینتے زیانی

ماہر دونان نئیلیت زندگ ودرہ ء

آگاں ترا مردی توکلے مان انت

من ء وتی ڈیہہ ء دربرگ جوان انت

برواں ہموداں کہ ملک بلوچی انت

ملک بلوچی ء شہر سیبی انت (28)

بزاں بیبگر ماہیں گراناز ء آئی ء جند ء لوٹ ء تب ء زوریت ء قندہار ء چہ

درکنیت ء باگیں سیبی ء روت۔ راہ ء نیم ء بیبگر ء را گراناز جُست کنت کہ تئی فوج ء
 طاقت چنکس انت ء تئی دژمن چہ تو چنکس زور آور انت۔ گڈ ایبگر گراناز ء تسلہ

دنت ۽ گوشیت:

چل هزار رند گون بارگیں بوراں
سی هزار میر حالی بہادر انت
دہ هزار راچی مئے گوانگ ۽ انت
پنجاہ هزار گواہرام ۽ لڑیں تیگ انت (29)

گرانا ز حساب جنت ۽ گوشیت کہ منی پت قندہار ۽ بادشاہ انت، آئی ۽
تاگت ۽ تمردی زیات انت۔ آمنی رند ۽ کئیت شمار ابا ج بارت۔ گڈا جُستے کنت کہ
کئے تئی دژمن انت۔ بیبگر جواب دنت گوہرام منی دژمن انت۔ گڈا گرانا ز بیبگر ۽
مشورہ دنت کہ تو وتی دژمن ۽ کرا برو ۽ آئی ۽ میار ۽ باہوٹ بو۔

بیارواں گوہرام ۽ لڑیں تیگ ۽
چاکر وت آرام نہ کنت لوگ ۽ “ (30)

بیبگر گرانا ز ۽ گپ ۽ زوریت ۽ روت گوہرام لاشاری ۽ لوگ ۽ آئی ۽
باہوٹ بیت۔ گوہرام ہم بلوچی میار ۽ پاسانی ۽ کنت۔ وہد گوزان بیت ۽ بیبگر وتی
دل ۽ جیڑ بیت کہ من شرنہ کتگ گڈا آ گرانا ز ۽ زوریت ۽ واتر قندہار ۽ چوش
یک جاہے گوشیت:

رپنگاں بیلا ۽ حدائی ۽
گون وتی مل ۽ بادشاہی ۽

اتلگ و ارد ء سرگون گپتگ
 مل من اُرد ء پلو ء بستگ
 رپتگاں وت گوں جوہری تیگ ء
 آتلگ و تمبو ء کنار گپتگ
 دیستگاں جاگوگ ء تر گیگ ء
 من وتی میان ء جوہریں ہندی
 چون ء چوگرندوک ء سیم بتک ء
 ساہ برتہ شاہ ء من راہ ء چوڑی“ (31)

بیبگر و ہدے گراناز ء پت ء تمبو ء ایوکی ء روت ء وتی زہم ء پہ آئی گردن
 ء نز ء کاریت ء نوں آئی ء چہ و اب ء پادکنت۔ زنون بیبگر ء اے دلیری ء بہادری ء
 سک باز متاثر بیت۔ گڈا آئی ء را پہل کنت ء وتی جنک گراناز ء نکاح ء گوں
 بیبگر ء کنت۔

مہروک:

پیردان یک کسانیں ہلکے ات۔ ہے جاگہ ء یک شیردروشمیں کاڑے
 نندوک ات کہ نامے مہرک ات۔ مہرک ء پت ء نام ء سالک ات۔

مہرک وتی شررنگی ء براہداری ء سک نامدار انت۔ آچہ کسانی ء گوں وتی
 ناکوزتکے ء نام گپت ات۔ مہرک ء شررنگی ء توسیپ ء ساڑا ہرکس ء کہ اش کت
 آئی دل ء الم ء لوٹ ات کہ آگوں مہرک ء وتی جبر ء بہ بارت بلنے کسی بخت ء جاہ

نہ جت۔ انچوگش انت کہ ملافاضل و ہدے مہرک ء شررنگی ء ذکر ء گوں ملاعزت ء
 کنت۔ تہ عزت ء دل ء پہ مہرک ء واہگ و دی بیت۔“ (32)

ملاعزت ء دل ء مہرک ء حیاں چول جنت۔ آمہرک ء زلفانی و شبو آں
 مارگ لوٹیت۔ آپہ مہرک ء انچود یوانگ بیت کہ ہر چیز ء آئی ء رامہرک ء عکس ء
 جمال گندگ ء کئیت۔ چہ مہرک ء حسن ء جمال ء دیوانگ بونگ ء سرہم عزت ء
 شاعری کرتگ ء شعر پر بستگ بلتے و ہدے آمہرک ء مہرانی بندیک بیت گڈا آئی ء
 شاعری ء یک نوکیں تازگی یے کئیت۔ آئی ء شعرانی تہا مہرک ء حسن ء تعریف ء
 توصیف شریں وڑے ء گندگ بیت۔ آوتی یک شعرے ء مہرک ء توصیف ء چو
 گوشت کہ

کورڈپی کبگے لڈیت جان گوں زمیں بکمللاں!

لسہہیں ماری شپان گراں روت پہ برزیں گوانگراں (33)

گوش انت یک روچے عزت پہ مہرک ء سانگ ء قاصدے دیم دنت
 بلے قاصدے را جوب دیگ بیت۔ عزت ء دل ایکم نہ بیت آدگہ قاصدے روان دنت
 گڈا مہرک ء مردم عزت ء لوٹاریننت ء پہ مہرک ء سانگ بندی ء حاطرا سک باز مال
 لوٹ انت۔ آگشت بلکیں بازیں مال ء لوٹگ ء عزت پد بیت ء آئی ء دل ء مہرک ء
 حب ء واہگ کم بیت بلے چوش نہ بیت۔ عزت ہر وڑیں مال دیگ ء تیار ء جاڑی
 بیت۔ آپہ مہرک ء سانگ ء مالانی حاطرا گوادے روت ء پوریات کنت۔ و ہدے عزت
 وتی پورنی ء کنت ء چہ گوادے دیم پہ پیردان ء رہادگ بیت۔ تہ راہ ء نیم ء آئی ء رامہرک
 ء مرگ ء حال رسیت۔ (34)

مہرک ءِ بیرانی ءِ بابت ءِ گوشتگ بیت کہ آیک روچے گوں وتی
 دزگہاراں جوہ ءِ جان شودگ ءِ بیت گڈایک کاروانے چموداں گوزیت - یک
 مردے ءِ چم مہرک ءِ کپ انت آمہرک ءِ نظر کنت - مہرک نادراہ بیت ءِ ہے
 نادراہی ءِ سبب ءِ بیران بیت - ہے حیل ءِ آوتی شعرے ءِ چوش گشیت:

ارمان پہ ڈریں مہر حاتون ءِ

گوں نہ کپتاں کہ بواناں یاسین ءِ

پہ ہزار ناز ءِ شکلیں گین ءِ “ (35)

مہرک ءِ مرگ عزت ءِ انچو بے تاہیر ءِ بے آرام کنت آنزانت کہ من
 چون بہ کناں آگوں بے چاڑیں دل ءِ تاں چل (40) روچ ءِ مہرک ءِ قبر ءِ سرا
 نندیت - مردمانی بازیں گوشتگ ءِ پد کہ تئی مہرک پہ مدامی شتگ ءِ چل من خاک ءِ
 چیر ءِ کنڈ کنگ بوتگ، تو آئی ءِ بے حیاں بہ کن - بلئے عزت یک سہتے ہم چہ مہرک
 ءِ حسن ءِ جمال ءِ سحر ءِ درنیت - مردم پہ زروئے آئی ءِ چہ مہرک ءِ قبر ءِ پاد کنت ءِ
 آمہرک ءِ پیردان ءِ یل دنت ءِ دیم پہ دگہ جاہے سرگیپت چوش کہ چہ اے شعر ءِ
 ظاہر انت:

من رفتگوں خراسان

ہندو ءِ کٹ و بوپان

سیل داتگوں یہودان

نیست صورتے گل اندام

کابل تاں غزنوی ءِ

گنداوگ تاں مری ء
 نہ گنداں چشیں پری ء
 مہرک تئی در وری ء
 سر باز شہر پیردان
 رفتوں تمام ایران
 کلر گدائی پنڈان
 چو کابلی فقیران
 ہر جا رواں نمیران
 نیست انت دل ء را ارمان
 من مہرک ء نہ گنداں
 باگ ء گلاباں سنداں“ (36)

عزت مہرک ء مرگ ء پدسک بے چاڑ بیت ء آپورا نیں دنیا ء چکر ء روت
 ء گردیت بے آمہرک ء مٹ ء درور ء نہ گندیت۔

ماہ گنج:

راجد پتر ء تا کاں حمل ء نامداری گوں پرتگیزیاں جنگ کنگ ء وتی ہند
 ء رکینگ ء انت۔ بلوچ راجد پتر ء اے پُنگ حمل کلمتی یا حمل ء جیند ء نام
 زانگ ء پچاہ آرگ بیت۔ یک نیمگے حمل گوں وتی جنگاں زانگ بیت داں دومی
 نیمگ ء آئی ء نام گوں مہری داستا نے ء بندوک انت۔ آئی نام گوں ماہ گنج ء نام
 بندوک انت۔ (37)

”جمل“ رندے ات چو کہ اژ آئی شاعری گالانی پد رانت۔ آڈیرہ بگٹی یا
 ”گورشانی“ ماڈی کوہ ء دامن ء گڑ ء کلچات ودی بوتگ۔ آئی ء نام حمل ء جنیند
 ہوت یا کلمتی ات، باز پولکار آئی نام ء جمل رند ء باز جمل ہوت ء توار کن انت۔

اوزری ملیراں منی احوالاں برات
 کنگریں پیرداد ء گلامو ء سرکن ات
 وت پشیدی کار ء قصواں گیگ ء گوم کن ات
 منی پر بھیں بور ء تردگ ء دور ء نرم کن ات
 ہما اصر فانی ہنکمیں نالانے درکن ات
 نگرہیں سنجان ء گوں ”سوجری“ زین ء ایر کن ات
 گڈا منی احوالاں ء مکہیں ماتیک ء دی ات
 بگو شپمنی شاماں مہلبیں گندیماں مہ دُرش
 پر منی نارُشتاں تو گرانڈاں ایر جیگ مکن
 پر منی آپاں تو شیر ہوار یں کنڈاں مہ ور
 رند ء منی احوالاں بمبئیں دوستی ء دی ات
 پر منی کٹ ء تو کر مزیں لیپ ء پچ مکن
 سر بر ء لیپ ء کیس ء ہپت رنگین چادراں
 پہ منی بور ء بارگیں روبنداں مہ ریس (39)

ہے ویلے بابت ء دگہ شاعرے اے پیم ء گالاں کتارایت کہ

”جن پرنگانی حمل ء پاسند نہ بنت

پشک اش گونڈانت ء ناپگانی کنڈش در انت

جن جہودننت و مرداش بے دینیں کا پرانت

دیم شود انت ء نئے حدائی نام ء گرت

وت گشتے ہوک انت چک گشتے ہوکے گلڑانت

نائی چانگالاں گوں مکساں ایر برانت (140)

حمل ء جیتند ء بلوچ تیاب ء رکینگ ء گوں فرنگاں جنگ کرتگ ء

آہاناں چہ بلوچ تیاب ء درکتگ۔ دومی نیمگ آئی ء دوستدار ء وابانی بانک ماہ گنج

آت کہ بلوچ راجد پتر ء مہرائکی داستاناں شمار بیت۔ وہدے آدستگیر کنگ بیت ء

ہندوستان ء بڑگ بیت گڈا آئی ء دژمن آئی ء راباز عذاب دینت ء آئی ء را

گوشانت کہ منے زالبولے ء گوں آروس بکن دانکہ آوانی زہگ اوں حمل ء وڑا

بہادر ء مزن جگر بہ بنت۔ بلے حمل پرنگالیانی گپ ء نہ گپیت۔ انچو گوش انت کہ

حمل وہدے پرتگیزانی گپ ء نہ نیت تہ پرتگیز حمل ء کش انت۔ (41)

حمل ء ماہ گنج ء داستان بلوچی مہرائکی داستان ء شمار بیت بلتے آوانی مہر ء یک ء دو

شعراں ابیددگہ ہچی نیست انت کہ آکدی ء چون یکے دومی ء مہراں گفتار بوتگ

انت؟ آوانی سور ء آروسے بوتگ کہ ناں؟ اے درائیں چیزانی انگت ء شوہازی

پکار انت۔ (42)

گراناز ء کسہ بلوچی زبان ء ایدگہ کسہاں جتان انت پرچکہ ایدگہ قصہاں
 گیشتر دوست دوستدار ء جتائی، چاگرد ء رسم وودانی سکیں سکی ء سوری، ورناء پہ وتی
 مہ گونگیں دوست ء بے تاہیری ء پُر مرادیں دل ء ارمانی ہوار انت بلتے گراناز ء
 قصہ ء عشق ء بے تاہیری آست ء نہ چوٹ بروتیں ورنائے پہ مہرنگیں کج ء سپت ء
 شاعری۔ اے دگہ مہری داستانانی وڑا گراناز ء لکہ ء مہری کسہ ہم بلوچ راجد پتر یک
 جوانیں داستانے زانگ بیت۔ (43)

لکہ و گراناز ء داستان چوش انت کہ کلمت ء یک سردارے کہ نامے میر
 باران ات، گراناز ہمانی لاٹریں جنک ات۔ آگول لکہ ء آروس دیگ بوت۔ لکہ
 و گراناز ء سور ء آروس ء دیر نہ گوستگ ات۔ یک روچے میر باران ء چیزے دیر یگیں
 حونی دار پرانی کلوه دیم دینت کہ ”بنگ ء مہ ورا یمن مہ بو“۔ میر لکہ زانت کہ اے
 مردم وتی بیر ء گرگ ء پیداک انت۔ ہے روچاں حالے ہلک ء سر بیت کہ میر باران
 ء خون دار ملک ء نزیک ء گوراں چروگرد ء انت میر باران ء گشیت کہ

نان ء دیگ سک انت

بلتے بیر ء گرگ حق انت“ (44)

دیر نہ گوست میر باران ء پہ جنگ ء لانک بست۔ آئی ء زانت کہ منی حونی
 دار پہ من پیداک انت ء منا جاہے نہ جاہے جن انت ء کُش انت۔ اے وڑیں
 مرگ ء چہ شتر تر انت کہ گول دژمن ء دیم پہ دیم بہ باں ء جنگ بہ کن انت۔ آجنگ

۽ تیاری ۽ کنت ۽ پھرتی حونی داراں سرگیپت۔ وهدے لکہ ۽ دیست کہ منی نا کو ۽ پھرتی
 جنگ ۽ سرگیپتگ انت من کجام دیم ۽ گوں لوگ ۽ بہ نندین۔ میرباران ۽ لکہ ۽ را
 گشت کہ تو جنگ ۽ منیا بلنے لکہ کہ دلجمیں بلوچے ات گوں وتی تازی ۽ دیم پھرتی
 جنگ ۽ پڑ ۽ رهاگ بوت۔ دیر نہ بوت کہ گوں وتی دشمن داراں دوچار بوت
 انت۔ (45) میرباران گوں یک انچیں ٹوہیں لشکرے ۽ دیم پھرتی دیم ات کہ آئی ۽
 گمان ۽ نہ ات۔

اے جنگ ۽ میرباران ۽ تنگوئیں بچ جنگ بیت ۽ آئی ۽ زامات لکہ پٹی ۽
 ٹوری ۽ آئی ہمراہ آئی ۽ اسپ ۽ سرا بے سدی ۽ لوگ ۽ روان دینت۔ وهدے لکہ
 سد ۽ ہوش کنت تاں گندیت منی اسپ ۽ من ۽ چہ جنگجاہ ۽ دور آرتگ۔
 میرباران گوں وتی زہگ ۽ اے دگہ ہراہاں جنگ ۽ بیت۔ وهدے گرانا زہ حال
 سر بیت کہ تئی پت ۽ برات جنگ ۽ جنگ بوتگ انت ۽ تئی مرد چہ میدان ۽ جستگ
 گڈاں گرانا زہ پھرتی لکہ ۽ اے شعر ۽ روان دنت کہ

گوش کن او لکہ بنگ و مسکانی
 کار نہ کپتگ چوشیں منا تانی
 لکہ تئی ہمبویں چوٹواں بیلی
 درست کمان میانیں سمہ انت قولی
 پھر من بستنت پیسری روچاں

گوں وتی جانی دزگہاراں
 کئیت تئی شیر کوش ء احوال
 گوں سری ورنایاں شلائنگیناں
 نیل کناں کل ء ہر چہار سریگاں
 در کناں پرہ کنڈیں کڈو لیگاں
 گوش بنانی پارستگیں ڈراں
 من سک ء نیل آپاں گراں سہراں
 درستاں من زیادیں حقہے شبپاں
 سرمصیبتیں میٹرہے ننداں
 سیل کناں جام ء بیریں کوٹاں
 من وتی تہلیں باہینکاں بہوریناں
 لہ تئی ہمراہاں منا گوشنگ
 لہ چہ جنگ ء پاروہء جستگ (46)

وہدے لہ ہوش کنت گڈا گراناز آئی ء راشگان جنت کہ تو چہ جنگ ء
 میدان ء جستگ ات۔ انچو کہ منی برات ء پت ء لاش اتلگ انت ہے وڑا تئی
 لاش بہ یتکین گڈا من شادان بوتوں۔ لہ نوں دوسری پریشان بیت کہ نا کو ء
 وسرک جنگ بوتگ انت ء دومی نیمگ ء آئی ء لوگ بانک آئی ء راشگان جنگ ء

انت کہ تو چہ جنگ ۽ میدان ۽ تشنگ ات۔ آگر انا زءِ را اے وڑ جواب دنت کہ:

گوش کن او دُر نوک زبادانی
 من نہ کرتگ سُستی اہل یاتانی
 مردو نامرد پیداو ۽ درست انت
 نامرد گوں شرمیگیں دپا ست انت
 شکلیں گیں وجان اش دوست داشت انت
 گوشنگ تئی درگوشاں بہ چڈایاں
 گومن اش نہ اشتنت زیادیں مٹاں
 بُن شنیں حونانی حدا بنداں
 زیادہیں زورانی گلام باتاں
 بادشاہاں پہ ڈمبک گیجاں
 راہے من سانڈانی سرء توکیں
 سے و چار چیز ۽ نیست وفاداریں
 جن اگن شر رنگ بیت چو حوریں
 بور اگن قیمتی بہ بیت لکھے
 ہر بہ پہ زین ۽ سوار بیت یکے
 مرد اگن پر بندیت بخت جکے (47)

گرانا زء و ہدے لہء ۛ قلوہ سر بیت گڈا آہم راستیں گپ ۛ سر پد بیت کہ
 لہ چہ جنگ ۛ میدان ۛ نہ جستگ بلکیں آپہ بے سدی ۛ بے ہوشی ۛ اسپ ۛ آورتگ
 گرانا ز پشومان بیت ۛ لہء ۛ را پدا پیغام راہی کنت کہ

بیتگ ۛ شاہ کاڑاں کنت پکرے

پرمنیک گونڈیں چارہے سازات

لہ ۛ منت کنت بازیں

ایرہ ۛ بیانت پھ موزگی یادا

دست جنت نو خطاں تنکیناں

لنک و مندریگاں طلائیناں

من دل ۛ رد داتگ وتی بانزی

کایاں پٹی تئی دست و انبازی (48)

لہء ۛ گرانا ز یک دل ۛ یکجاہ بنت۔ و ہدے لہء ۛ ٹپ درو بنت گڈا آوتی
 نا کوء و سرک ۛ بیر ۛ گپیت ۛ گرانا ز ۛ دشمن داران جنت ۛ کش ایت۔

شیرین:

بلوچی مہرائکی کسہاں چہ یکے کسہ یے دوستین ۛ شیرین ۛ گوما بندوک
 انت۔ دوستین بلوچانی رند تمن ۛ بامردے بوتگ۔ بلوچی لبزانک ۛ اے پیمیں کسہ
 باز کم انت کہ دوستارے گوں وتی دوستارے اے پیم ۛ مہربہ کنت۔ دوستین ۛ بابت ۛ
 پولکاراں چوش نبشنگ کہ

”دوستین بلوچوں کے رند قبیلے سے تعلق رکھتا تھا۔ اس کی منگنی لال خان کی لڑکی شیرین سے طے ہو گئی تھی۔ دونوں ایک دوسرے سے بے حد محبت کرتے تھے۔ اور اس روز کا انتظار کر رہے تھے۔ جب وہ ہمیشہ کے لیے ایک دوسرے کے ہو جائیں گے۔ لیکن قدرت کو کچھ اور منظور تھا۔ ایک دن ترکوں نے اچانک رندوں کے گاؤں پر حملہ کر دیا۔ رند جوانی حملے کیلئے تیار نہ تھے۔ اس لیے سخت مقابلہ کے باوجود انہیں شکست ہوئی۔ ترکوں نے متعدد افراد کو موت کے گھاٹ اتار دیا اور ایک بڑی تعداد کو قیدی بنا کر لے گئے۔ دوستین نے اگرچہ جرات اور دلیری سے ترکوں کا مقابلہ کیا، لیکن مسلح ترک سواروں کے سامنے اسے بھی ہتھیار ڈالنے پڑے۔ ترک سواروں نے اُسے بھی گرفتار کر لیا اور دیگر قیدیوں کے ہمراہ ”پڑند“ نامی شہر کے زندان میں مجبوس کر دیا۔ اسے یہاں طرح طرح کے ہولناک ازیتیں دی گئیں۔ مگر اس کے قدم نہ ڈمگائے۔ وہ رند قبیلے کا ایک معزز فرد تھا اور مصائب کا دلیری سے مقابلہ کرنا رندوں کی ریت تھی۔ مصوبتوں اور تنگ وتار یک زندان کی ڈسنے والی تنہائی کے باوجود وہ شیرین کو نہ بھلا سکا۔“ (50)

دوستین ء اے درائیں سکی ء سوری اوپار کت انت پرچکہ آئی دل
 ء شیرن ء مہرات دومی نینگ ء شیرن ہم دوستیں مہراں گنوک ء دیوانک ات۔

یک جا ہے شیرن دوستین ۽ یا تگمیری ۽ اے وڑ درشان کنت کہ
 ”زنگی“ انت منی وڈیرو
 ”گوہرام“ انت منی جامیں بیل
 زانکار شیریں ”شاہی“ ۽
 (کہ) ژالٹوکوخیں کش ۽ ویلی ات
 سوغند ترئی ریشان ات
 نوخیں رتکفیں سان ات
 سیفیں گورکتیں سیاہ ۽ را
 آفان ۽ نہ وڑات بن بیفاں
 لوٹی بانہڑاں دوست بیفاں
 لوٹیت وت میاریں جہداں
 پٹوخ ۽ دف ۽ مات گواراں
 دھوری پہ گماریں آفاں!!
 سوئی پری کہ من وھاواں
 مار واڈی جواں زوریں آں!
 وھاو ۽ پہ قرارے نیلیت
 مردے چہ حراسان آتکہ
 لیغار چادر ۽ ہنبوئیں

بارے رودنانی گون انت
 ہرچین مید ہیں بھنگانی
 سر بار قندہاری مسک انت
 پیغام گون انتے رندانی
 رندۂ بارگیں بورانی “ (51)

اے دگہ داستانانی پیمۂ دوستین ۽ شیرین ۽ مہرائکی داستان ہم چہ کلاسیکل
 شعرانی دروشم ۽ دیما اتلگ - نامداریں شاعر جام دُرک ہم وتی بازیں شعراں
 دوستین ۽ شیرین ۽ مہری داستان ۽ ذکر ۽ کتگ۔

شیرن لال خان رندۂ لاڈوکیں جنک ۽ دوستین ۽ دشارات۔ وہدے دوستین
 ۽ ہند ۽ جاہاں ترک اُرش کن انت گدا آبازیں مال ۽ اسباباں ابید دوستین ۽ ہم گون
 وتا بندی کن انت ۽ برانت۔ دوستین تاں چار سال ۽ بندگیک بیت اے بابت ۽ میر
 گل خان نصیر نبشتہ کنت کہ

دوستین چار برس تک وہاں قیدی رہا۔ ایک معمول ترک جو
 ہرات کا والی بھی تھا۔ دوستین اُس کے ہاں میر اصطلب
 رہا۔ ایک مرتبہ اُسے دو گھوڑے سدہارنے کی غرض سے حوالہ
 کر دیئے گئے تب اس نے ہمے کسے دوست شیرن ۽ کہلوا
 بھیجوا یا اور کہا کہ وہ جلد ہی لوٹ آئے گا تب اس نے وہی
 گھوڑا لیکر واپس اپنے علاقہ تک آ گیا۔“ (52)

دوستین و ہدے بند یگ بیت گڈا مردم دل اکیم بنت کہ نوں دوستین آجونہ
 بیت۔ آئی ۽ پت دگہ یک دوستین نائیں میرے ۽ گوں وتی زہگ ۽ سانگ کنت۔
 آروس ۽ روج ۽ دوستین چہ بندی جاہ ۽ تچیت و اتر کیت۔ و ہدے آشیرین ۽ لوگ ۽ سر
 بیت گڈا آئی ۽ حال رسیت کہ مرچی شیرین ۽ آروس انت، گڈا دوستین گوں سروز ۽
 یک پر بندے الہان کنت اے ہما پر بند بیت کہ شیرین ۽ پہ دوستین ۽ دیم داتگ
 ات۔ شیرین و ہدے اے پر بند ۽ اش کنت آ دوستین ۽ پچہ کاریت آپر بند اے وڑ
 انت کہ

دوستین ۽ شعر دات ٹکار

شیرین ۽ گوش ۽ کپت توار

پریاتی کرتگ، زار ۽ زار

گوشنگ گوں جانی دزگہار

اے مرد کہ شعران ۽ گوشتیت

آوازی مئے گوشاں کپیت

کس بید چہ دوستین ۽ نہ بیت

مئے گوشنگیں شعر گوشتیت

درکپ، بیار حالانی زیت

چو اشکر ۽ زردوں سچیت

بوتگ حبر یک ء جی
 مرد ء جنین بوتنت سہی
 دوستین انت آتگک واکئی
 سالونک اول دوستین ات پہ نام
 گوشگک گوں دیوان ء تمام
 دوستین کہ آہتگ سر سلام
 شیرین انت پمن نون حرام
 بیشک بکنتی آبرام!!
 ہرچی من داگک وج ء مال
 بانتت پہ شیرین ء حلال
 بشکتت پہ دوستین زر ء مال
 دوستین ء گوں ماہ دروشم ء
 پیٹگ نکاح گوں و مدام ء۔“ (53)

شیرین ء پچہ آرگ ء پدُرانیں مردم دوستین ء وش آتک کنناں، گڈا
 دومی دوستین، وتی زر ء مالان بخشش ایت۔ پدا دوستین ء شیرین مدامی یک دل ء
 یکجاہ بنت۔

مانٹرک بندکابان ۽ یلیں مست توکلی وتی عهد ۽ نامداریں شاعرے بوتگ
انچو کہ آپہ شاعری ۽ نامدارات ہے وڑا آسمو ۽ عشق ۽ ہم پجارگ بوت۔ گشنت کہ
یک روچے مست توکلی گوں وتی چندے ہماراں ماں کوہ ۽ پہ سنیل ۽ شکار ۽ سر
گیپت۔ وہدے آکوہ ۽ سر بنت گڈا آہاناں ہور گیپت۔ مست ۽ آئی ۽ ہمراہ دور یک
گدانے گند انت چہ ہور ۽ رگگ زور وتارا ہما گدان ۽ برنت۔ اے گدان سمو ۽
بیت۔ سمو یک سور کتگیں زالے ات۔ وہدے آگدان ۽ سر بنت تہ سمو آہاں بلوچی دود
۽ رد ۽ وش اتک سکنت ۽ دگہ گدانے ۽ جاگہ دنت دانکہ آہانی شپ بہ گوزیت۔ شپ
۽ نیم ۽ کہ سک باز گزند ۽ گروک ۽ ہور بیت گڈا سمو ڈن ۽ در کئیت گدان ۽ شر کنگ
۽ کہ گوات ۽ ہور گدان ۽ دورمہ دنت۔ وہدے گروک شہم کنت مست توکلی سمو ۽ جلوہ ۽
گندیت آئی ۽ زلپ کو پگانی سراشنگ ۽ شانگ ات انت۔ اے سہت ۽ مست ۽
تما میں ہمراہ اب بنت بلے مست توکلی تما میں شپ ۽ ہے اُمیت ۽ آگاہ بیت کہ پدا
کدی گروک شہمیت ۽ آسمو ۽ جلوہ ۽ دو بر گندیت۔“ (54)

توکلی ہے شپ ۽ پدمست بیت۔ مست ہر جاہ روت آئی ۽ گمان ۽ سمو ۽
پلیں دروشم ودی بیت۔ آئی ۽ دل ۽ سمو انچو جاگہ کنت کہ مست نندیت سمو، پادکیت
سمو۔ سمو زلیپانی مسکیں وشبو آئی ۽ دل ۽ مدامی جاگہ کنت، مست وتی شعرے ۽
گوشیت:

”دوست منی جانداران ۽ لمبواں یلے

رُستہ من کوہانی گری سایاں

دروشم ء دنت چو تاہی نوداں
 درپشی چو سر گواتاں سمینگاں
 سمبیت شیکینت چو زامری چیران
 پنی گردنت چو سمل ء دیم ء
 درے شوک انت بارگیں سرین ء
 ترزندنت چو آمطر داتگیں تیگہ ء
 واجہ پہ توپیک ء دل ء زیرنت
 چہ نیریدانی جنگ ء سامان ء
 سبز انت چو توتاں لکائینان
 طلیت من پلین بادشاہینان
 دوست منی نوکیں نوک سراں نوک انت
 دیدگاں مستیگاں تل و توک انت
 توک انت شاہ ء چادر ء نیام ء (55)

مست توکلی سموء عشق ء پیسریک سادگیں مردے بیت بلے و ہدے آسمو
 ء یاتانی زراب ء کیت گدا آملنگے جوڑ بیت۔

ماگنوخ دیزہ کوہ سلیمانے پنگھراں!
 نشک ہے راستاں داشتی ہمبو نیں سلام
 جُزفا او ذاکا نہلو کنگال اٹ تمام۔“ (56)

مست توکلی ء شاعری ء بندات چہ سمو ء ء شعرانی آسر گوں سمو
 ء بیت۔ مست یک جاگہ سمو ء رنگ ء زیبائی ء وتی شاعری چہر ء شبن ء چوساڑا
 کنت کہ

سمو چہ زین ء پلپلاں یکے
 سمو چہ درچکانی براں یکے
 سمو یک شیشہ یے سراوانی
 سمو یک سہر پلے انارانی
 سمو یک ڈیوائے تہارانی
 یاجڑی بوٹی یے رگامانی (57)

مست توکلی ہر جاہ کہ روت آئی ء دپ ء سمو ء پلپلیں بالاد ء دروشم توسیپ
 بیت۔ آپہ سمو ء دیوانگ بیت۔ سمو یک آروسی ایں زالے بیت پمشکا آئی لوگ
 ء مردماں اے گپ وش نہ بیت کہ ہر جاہ ء ہر دیوان ء سمو ء نام گرگ بہ بیت۔
 آمست توکلی ء راکشگ لوٹ آنت۔

سمو ء کہول ء یک ”گدہا“ نامیں مردے دل ء کینگ داریت کہ آمست
 ء تاوانے بدنت۔ یک روچے مست کوہ ء برزی ء نندوک بیت گڈا گڈہا مست ء
 راچہ کوہ ء سراتیلانک دنت بلتے مست چوبالی مرگ ء زمین ء کتیت ء سر بیت۔ اے
 حال ء مست توکلی وتی یک شعرے ء چوش بیان کنت:

یک گورے ما ء یک گورے گڈہا
 ہر دوسر جوانی ء نہ آنت سڈہا (58)

وہدے مست توکلی چہ کوہ ء جہل ء کیت ء آئی ء راہچ نہ بیت گڈا گڈبا
مست ء راسموء یک درویش ء حدائی ملنگے سر پد بیت۔

مست سموء عشق ء انچو بے چاڑ ء بے تاہیر بیت کہ روچے یک جاہے ء
روت۔ آئی ء راہچ جاہ ء آرام نیت، آسک ملور ء بے چاڑ بیت۔ دنیا ء ہچ جاہ ء آئی
ء دل آرام دات نہ کنت۔ آبرے سندھ ء درگاہ ء زیارتاں روت، برے کاہان ء کوہ ء
دمگاں، برے سبھی ء میدان ء پٹاں گواز کنت۔ مست گوں بے تاہیریں دل ء آ
روچ جاہ ء شب جاہ بیت۔

”یات کناں شاہاں کل ء پیرانی

حاضر ء ناصر شے کلامانی

تہنگویں تمہبو اٹ مری آئی

آسرو او امیت گریوانی

کہ اختنت ہر دم جاہ پہ جاہی ء

چُجٹاں مُراد و گڑتاں راضی ء

دستگیر سرتاج کل ء پیرانی

چمپتو ء پشت ایں مار مزارانی

مئے دل ء سوزاں حروف قرانانی

گونتاں پڑزائے کتابانی

دوست وتی ء شہد وزیرانی

ملگی بالاذ ء سمارانی

من گورے کنڈی آل ہزارانی

مست توکلی 65 سال ء عمر ء 1896ء بیران بیت۔ بیران بوٹنگ ء ساری
 اوصیت کنت کہ منی میٹ ء را یک اُشترے ء سرا کنگ ء اُشتریلہ دیگ بہ بیت۔
 اُشتر ہر جاگہ ء جُکیت ہمودا منا قبر کنگ بہ بیت۔ آئی میٹ ء را یک اُشترے ء سرا
 کنگ بیت ء اُشتریل دیگ بیت۔ اُشتر روت ء دوریک پٹے ء جُکیت ء پادنیٹ۔
 گڈا مست توکلی ہے پٹ ء سرا قبر کنگ بیت۔ انوں ہے پٹ ء نام ”مست
 میدانگری“ انت کہ یک زیارتے جوڑ بوتگ۔ روچ ء مروچی مردم مست توکلی ء را
 یک مزنیں بزرگے لیک انت ء آئی ء قبر ء زیارت ء رونت ء دعا لوتنت۔“ (61)

بانک سیمک :

راجد پتر نویس ء پٹ ء پولکاراں بانک سیمک ء بابت ء بازیں معلوم داری دست نہ
 کپتنگ بلئے آ، بانک سیمک ء را یک شاعرے ء جہت ء لبرانک ء بچار کنائینگ
 ء سوب مند بوتگ انت۔ بانک سیمک ء نام گوں نتھا ء نام ء ہمگر نچ انت۔ نتھا
 آئی ء دوستدار بوتگ یا لوگ واجہ، اے جبر ہم انگت ء گیشوار کنگ نہ بوتگ بلئے اے
 جبر چہ آئی شاعری ء تچک انت کہ آئی ء کلیں حیال و مارشٹانی بنزہ نتھا انت۔ آئی
 شاعری ء جاگہہ جاگہے گمان بیت کہ نتھا آئی ء لوگ واجہ بوتگ۔ انچو گشت کہ نتھا
 یک تمنی جنگے ء کُشگ بیت۔ (61) نتھا ء مرگ سیمک ء وتی جوزہ ء مارشٹانی
 درشانی ء لاچار کنت ء شعر پر بندیت چو کہ اے بنداں دلگوش کن ات :

شہ مجاں استین ء سر ء کشیت
 برز شہ ماران ء کمیں کوه ء
 کوکر، چو نتھا ء بیریں پاگ انت
 شپ گروک، میان گوہریں تیغ انت دریں شہ
 مل ء سیمیرین داگ انت

تانہی نودان گوں شما عرض انت
 گور صحادانی زیارتاں گوارت
 یک دے مونجاتی کنے نوداں
 درکپیت تنگو دروشمین نتھا

گال و بولی بیت گوں تانہی نوداں
 شما کئی تنی نین دل ء کائیت
 شما کئی چم ء گریتگیں ارس انت
 شما کئی منت ء من نیت

چو جواب داتہ تا نہی نوداں
 سچک ۽ مثنیٰ میں دل ۽ کاؤں
 سیمک ۽ چم ۽ گریتگیں ارسوں
 ماجن ۽ ویران گونگ ۽ دیشہ
 پہ توئے نتھا ۽ گنوغ بیشہ

پہ منی چن ۽ نتھا مہمان انت

پہ من ۽ کاریت چٹ و چُنیاں (64)

اے درائیں شعراں نتھا ۽ نام گرگ بونگ ۽ انت۔ اے شعر سیمک ۽ پہ
 نتھا ۽ ترانگ ۽ زہیراں گوشنگ۔ سیمک ۽ شعرانی بابت ۽ پولکار گشت کہ
 ”سیمک نے بلوچی کلاسیکی شاعری کی روایت و ہیت کا
 پاس رکھا ہے اور اپنے اشعار کو سادہ، براہ راست انداز پیش
 کیا ہے۔ اپنے دور کی بدوئی زندگی، ماحول اور معاشرہ کی
 واضح تصویر کرتے ہوئے تخیلات کی دنیا میں نہ صرف اپنی
 کائنات تخلیق کی ہے۔ بلکہ اپنا جہاں بھی بسا لیا ہے اور اسی
 میں ہی اپنے محبوب ساتھی کی زندہ تصویر کو تصور کی آنکھ
 سے دیکھ لیا ہے۔ تب سفید بادلوں میں اسکو نتھا کی پگڑی اور

سیاہ بادلوں میں اسکو گیوئے دراز نظر آتا ہے۔ گو کہ اس کی
حقیقت تشبہ بہت کی حد تک تو ہے مگر اس کا وجدانی تصور ایسے
گوشت و پوست کا انسانی جان لیتا ہے۔“ (65)

بانک سیمک ء باروا اے ہم گوشانت کہ نتھا ء مرگ ء رند آپہ گنوکی ء
سرکشیت ء ہے گنوکی ء میانجی ء انا گت ء وت سراوت سار بیت۔ یک روچے آئی
ء مات آئی ء جست کنت کہ تو گنوکی ء پدا انا کہ چون سار بوتے؟ سیمک مات ء
باز گشیت کہ منا جست ء مہ کن بلے آئی ء مات آئی ء سمرانہ کپیت آلاچار بیت ء
مات گشیت کہ نتھا چہ ہمک شپ چہ گور ء در کیت ء گوں آئی ء نند ء نیا د کنت بلے
آئی منا گوشنگ ات کہ اے راز ء کس ء حال مدے۔ نوں من آئی ء دیدار ء ہچمر
کت نہ کنناں ہے گیاں چہ پدا آوار گنوک بیت۔

وہدے آئی ء ہلک ء مردم آئی ء راسانگ ء گوش انت گدا آنہ من ایت۔
چو گشے آئی ء رانتھا ء مرگ باور نہ بیت ء ہے اُمیت ء وتی زند ء روچاں گوازینت کہ
نتھا پے آئی ء یک روچے الم ء کئیت۔ (67)

پرمی چن ء نتھا مہمان انت

پرمن ء کاریت چمیٹ ء چنی آل

سرمی چنی آل نہ بیت بازار

پادگوں لاہڑی رنگیں کوشاں (68)

سیمک تاں زند ء گڈی روچاں نتھا ء سوچا کیں یا تاں گوزین ایت۔

سدو (سد گنج):

کیا باہو دشتیاری ء نندوک ء مزنیں مالداریں مردے بوتگ۔ انجو کہ مالدار ء یک میتگ ء دوارے نہ بیت ہما جاہ کہ سبزہ ء چراگاہ بیت، آوتی دوار ء ہما جاہ ء بارت۔ ہے ڈول ء یک سالے وہدے باہو ء ڈکال بوت، گڑا کیا وتی مالاں زیریت ء دیم پہ بیلا ر ء روت۔ اے دمگ ء چراگاہ بیت۔ کلا نچ ء انگت یک ہونڈے است کہ آئی ء را کیا ء ہونڈ گشت۔ ہے گتان ء سربر ء مال ء اُشترانی بجاہ ء نشانی گندگ بنت۔ بازیں مدتے ء رند ہم اے جاگہ ء زمین مال ء دولت ء لڈ ء پروم ء رنگ ء زردی ء گندگ بنت۔ ہے جاہ ء کیا ء گوں سدو ء دو چاری بیت ء ہے گندگ ء یکے دومیگ ء مہراں بندیک بنت۔“ (69)

ایشانی دو چارنی کوہ آپے ء بیت۔ چو کہ یک روچے سدو گوں وتی رنگ ء کوہ ء ایرکپیت۔ کوہ ء جہل ء آپے است ات۔ کیا ء رنگ اوں ہے آپ ء دپ ء چرگ ء بیت۔ کیا یک چشے ء چیرا نندوک ات کہ آئی چم گوں سدو ء کپت ات۔ آئی شپاریں مہپرانان کیا ء دل ء سیر چارات انت۔ (70)

سدو ء گشان نہ دلگوشی ء چہ سر ء کپیت گڈا کیا بے سُد ء بے سار بیت۔ آسدو ء آسکی گردن ء کہ گندیت چدو گیشتر آئی ء مہرانی زراب چست بیت۔ آئی دل لوٹیت کہ سدو ء پہ سانگ بہ کنت۔ یک روچے کیا سدو ء پت ء کرا روت۔ سدو ء پت ء چہ کیا ء آئی حسب و نسب جست کت۔ پت ء پیروکی حال مالوم کتاں ء رندا لب ء دگہ خرچ و درچانی بابت ء کیا ء را گشت۔ ہر پیمیں دجھی ء پد آئی ء گشت، ہوت ء کلمتی یکلیں شلوار انت، تومنی باسک بوت کن ات، سانگ پکا بوت۔

چیزو کے روج ء پد اللہ مہربان بوت ء جمہراں گورت تیوگیں پٹ ء آپ
 تنگ - ہے موسم ء کیا دیم پہ باہو ء روگ ء تیار بیت تا کہ باہو ء سیر و آروس ء تیاری ء
 کت بہ کنت - باہور وگ ء پیسیر کیا ء دشتری گوں سدو ء کنگ بوت -“ (71)

کیا سدو ء نشا نگاں دنت ء دیم پہ باہو ء ر ہادگ بیت - وہد گوزان بیت
 بلے کیا ء حال ء احوال نیت - سدو ء پت ء مردم پہ کیا ء پیگام ء کلوه روان دات بلے
 کیا ء ہج حال نیست ات - سدو ء دز گہار ء ہمساہگاں ہر روج آئی ء پت ء راگشت
 کہ آباہو ء بہ روانت ء کیا ء حال ء بہ گرانت - دومی نیمگ ء سدو ء دل ء نہ من ات کہ
 کیا بد وفائی کت کنت - الم ء روچے کیت، آئی ء ہر وہد ء گشت کہ کیا روچے
 کیت ء من ء بانور کنت ہے خیال شاعری ء چوش بیان بوتگ کہ

گستا چہ بیلان ء بہ بر
 نرم نرم ء گوشان اش بگش
 کیا ء بدقول کہ توئے
 درائی دو پنچ روچے دیئے
 سال ء دوشش ماہ گوستگ انت
 کائے ء پیداک نہ بئے
 گورگیں گزانڈ پیر بوتگ انت
 ارتیں کوانٹ نیش بوتگ انت
 آرت دُرشنگیں کوگ کپتگ انت
 کوگاں ء کرماں وارنگ انت -“ (72)

سدوۂ بازیں پیغام ۽ کلوہ پہ کیا ۽ دیم دات انت بلتے آئی ہچ احوال نہ یتک
پمشکا آئی کہول ۽ مردماں سدرۂ گوں وتی کلم ۽ دگہ ۽ یک ورنہ ہے ۽ کنگ ۽ تیاری
کت۔ بلتے سدو نہ منیت آئی ۽ گشت تاں آو کیں گرماگ ۽ بہ جل ات اگاں کیا
نہ یتک گڈامن پہ سانگ ۽ رازی ہاں۔

ہے وڑ کنگ بوت تاں گرماگ ۽ کیا نہ یتک پمشکا فیصلہ بوت کہ سدو
۽ سانگ کنگ بیت۔ سانگ ۽ یک روچے پیسر کیا گوں سور ۽ دررائیں سامان ۽
مالاں کیت چہ باہو ۽ کیت۔ ڈہل ۽ سرورانی توار آئی ۽ گوشاں کپ انت آوتی
آیگ ۽ حال ۽ چیر اندری پہ سدو ۽ سرکنت۔ سالونک ۽ لوگ ۽ روگ ۽ یک شپے
پیسر، کیا، سدو ۽ دُزیت ۽ تچک ۽ باہو ۽ روت۔ باہو ۽ سر بونگ ۽ پد گوں آئی ۽ نکاح
کنت۔ وہدے سدو ۽ پت ۽ مردم سہی بنت کہ سدو کیا ۽ برتگ۔ تہ آچ گشت نہ
کن انت پرچکہ سدو آئی ۽ وتی دشتار بوتگ۔“ (73)

دوینانی نکاح ۽ پد دودل ہوار بیت ۽ ہر دووش ۽ وشد لیں زند گوزیناں ۽
بلتے کیا ۽ گہار ۽ آئی ۽ دسکیچ آئی ۽ راشگان ۽ جن انت کہ ترا کیا ۽ ذراتگ۔ آئی ۽ ہر
وہدے ہے شگان کہ اُش کتاں گڑادل ۽ ارمانی بوتگ۔ آئی وتی دل ۽ جیڑات کہ چون
بہ کنین کہ منی دستکیچ دز گہارانی شگان ۽ گپ چہ منی سر ۽ بہ چٹاں۔

یکروچے آوتی برات میر کلیر ۽ کلوکنت کہ باہو ۽ بیت انت۔ سدو سر جمیں
گپاں گوں آئی ۽ جنت ۽ وتی برات ۽ سکین دنت کہ آئی ۽ شگانانی بیر ۽ تو کیا ۽ گوبار ۽
دُز ۽ بیلہ ۽ بر، دانکہ منے گپ یک بہ بیت۔“ (74)

گدا ہے وڑ بیت ۽ میر کلیر سدو ۽ دیکچ ۽ دُزیت ۽ بیلہ ۽ بارت۔ رندا سدو
 دُرائیں گپاں کیا ۽ حال دنت، کیا پیسرا گرم گپت بلے پدا سر پد بیت کہ آئی چوش
 پرچہ کتگ پمشکا کیا دو نینانی سانگ ۽ کنت ۽ سدو ۽ شگان پہ داتم ۽ ہلاس بنت۔

سرسون :

- 1- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری بلوچستان اکیڈمی تربت ۲۰۱۲، تاکدیم۔
۲۵
- 2- شاہوانی، ایثر قادر، بلوچی زبان ۽ ادب، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۸، تاکدیم۔
۱۹۸
- 3- غور، عبدالرحمن، نغمہ کوسہار، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۶۸ تاکدیم۔ ۱۰۱
- 4- ہمرار، سلیم آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت ۰۱۲ تاکدیم، ۱۵۳
- 5- پدا ہمیش تاکدیم۔ ۱۵۳
- 6- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری بلوچستان اکیڈمی تربت ۲۰۱۲، تاکدیم۔
۷۲
- 7- ہمرار، سلیم آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت ۰۱۲ تاکدیم۔ ۱۵۳
- 8- پدا ہمیش تاکدیم۔ ۱۵۵-۱۵۴
- 9- پدا ہمیش تاکدیم۔ ۱۵۶-۱۵۵
- 10- طارق، غنی پروفیسر، چکاس بلد، معمار پبلی کیشن حب ۲۰۱۲ تاکدیم۔ ۱۹

- 11- مری، شیر محمد، بلوچی کہنیں شاعری، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۱ تا کدیم۔ ۷۶
- 12- ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۱۴۹
- 13- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۴۹
- 14- قزلباش، انجم، بلوچوں کے رومان، قلات پبلیشرز کوئٹہ، ۱۹۷۹، تا کدیم۔ ۲۲
- 15- نصیر، گل خان، بلوچستان کی کہانی شاعروں کی زبان، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۵ تا کدیم۔ ۱۱۹، ۱۲۰
- 16- ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۱۴۱، ۱۴۲
- 17- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۵۲
- 18- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۵۱
- 19- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۵۱
- 20- غور، عبدالرحمن، نغمہ کوسہار، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۶۸ تا کدیم۔ ۳۰-۳۱
- 21- نصیر، گل خان، بلوچستان کی کہانی شاعروں کی زبان، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۵ تا کدیم۔ ۱۶۲-۱۶۳
- 22- ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۱۵۷
- 23- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۵۷
- 24- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۵۷

- 25۔ مری، شیر محمد، بلوچی کہنیں شاعری بلوچی، اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۷۰ تا کدیم، ۱۵۷
- 26۔ ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۱۵۸
- 27۔ نصیر، گل خان، بلوچستان کی کہانی شاعروں کی زبان، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۵ تا کدیم۔ ۱۷
- 28۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۷۶۔ ۱۷۷
- 29۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۸۰
- 30۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۸۱
- 31۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۸۶
- 32۔ ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۱۵۸
- 33۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۹۱
- 34۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۹۱
- 35۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۹۱
- 36۔ قزلباش، انجم، بلوچوں کے رومان، قلات پبلیشرز کوئٹہ، ۱۹۷۹ تا کدیم، ۱۷۶۔ ۱۷۶
- 37۔ ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۲۰
- 38۔ مری، شیر محمد، بلوچی کہنیں شاعری بلوچی، اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۷۰ تا کدیم۔ ۹۸
- 39۔ ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۱۲۱۔ ۱۲۲

- 40- نصیر، گل خان، بلوچستان کی کہانی شاعروں کی زبان، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۵ تا کدیم-۳۰۹-۳۱۰
- 41- ہمرارز، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم-۱۲۱
- 42- پدا ہمیش تا کدیم-۱۲۱
- 43- بلوچ، بشیر احمد، لڈ گراناز، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۱۹۷۰ تا کدیم-۱
- 44- پدا ہمیش تا کدیم-۲۱
- 45- پدا ہمیش تا کدیم-۸
- 46- پدا ہمیش تا کدیم-۱۶-۱۷
- 47- پدا ہمیش تا کدیم-۲۰
- 48- پدا ہمیش تا کدیم-۲۴
- 49- مری، شیر محمد، بلوچی کہنیں شاعری بلوچی، اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۷۰ تا کدیم-۱۴۷
- 50- قزلباش، انجم، بلوچوں کے رومان، قلات پبلیشرز کوئٹہ ۱۹۷۹، تا کدیم-۳۰
- 51- مری، شیر محمد، بلوچی کہنیں شاعری بلوچی، اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۷۰ تا کدیم-۱۵۳-۱۳۲
- 52- نصیر، میر گل خان، دوستین شیرین، یادارہ ثقافت بلوچستان کوئٹہ، ۱۹۸۰ تا کدیم، ۱۲
- 53- پدا ہمیش تا کدیم-۱۹۷-۱۹۸

- 54۔ ہمز، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۱۹۳
- 55۔ نصیر، گل خان، بلوچستان کہ کہانی شاعروں کی زبانی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۵، تا کدیم۔ ۳۶۲-۳۶۵
- 56۔ مری، مٹھا خان میر، توکلی مست، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۲، تا کدیم۔ ۲۱-۲۲
- 57۔ ہمز، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۱۷۵
- 58۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۹۳
- 59۔ مری، مٹھا خان میر، توکلی مست، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۲، تا کدیم۔ ۱۵۶
- 60۔ مری، مٹھا خان، سمو بیلی مست، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۹ تا کدیم۔ ۱۰۲-۱۰۳
- 61۔ ہمز، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۱۹۶
- 62۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۹۹
- 63۔ مری، شیر محمد، بلوچی کہنیں شاعری بلوچی، اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۷۰ تا کدیم۔ ۲۰۰
- 64۔ غور، عبدالرحمن، نغمہ کوہسار، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۶۵ تا کدیم، ۱۲۵-۱۲۶
- 65۔ مری، شاہ محمد، بلوچستان کا ادب اور خواتین، وعدہ کتاب گھر کراچی ۲۰۰۶ تا کدیم۔ ۱۵۱
- 66۔ مری، شیر محمد، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۷ تا کدیم، ۱۲۸

- 67- ہمز، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲
تا کدیم ۲۰۱-۲۰۲
- 68- پدا ہمیش تا کدیم-۲۰۲
- 70- خان اکرم صاحب یات و سوگات ، بلوچی اکیڈمی کونٹہ،
۱۹۷۹ تا کدیم، ۱۵۹
- 71- پدا ہمیش تا کدیم-۸۷-۸۶
- 72- پدا ہمیش تا کدیم-۸۶
- 73- ہمز، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲
تا کدیم-۸۸
- 74- پدا ہمیش تا کدیم-۱۵۹

بلوچ زالبول ۽ گیدی شاعری، بتل ۽ گالوار

بلوچی لبزانک ۽ شاعری چه درستاں کوبهن ۽ قدیم ترین تهرانت که چریشی ۽ بلوچ راج ۽ بازین تاریخی حال ۽ احوالے مارا سر بوتگ۔ بلوچی شاعری ۽ بنیاد کدی ایر کنگ بوتگ؟ ایسی اولی شاعر کے ۽ کجام دور ۽ بوتگ؟ اے بابت ۽ سرجمیں حال ہے گیدی شعراں چه رست کنت۔ (۱)

شاعری لبزانک ۽ اولی پدیانک انت ۽ بید ایسی ۽ لبزانک ناسرجم انت (۲) بلوچی عہدی شعری مڈی تاروچ ۽ مروچی پہ سر پور ہی ۽ نوشتہ نہ بوتگ۔ ناکہ ایسی ۽ سراسر جمی ۽ پٹ ۽ پولی حساب ۽ دلگوش گور کنگ بوتگ۔ (۳)

بلوچی گیدی شاعری ۽ باز تهرانت کہ جتا جتائیں وهد ۽ پاساں درشان کنگ بنت۔ گیدی شاعری ۽ تعلق گوں بلوچ دود ۽ ربیدگان انت۔ ایسی ۽ شعراں مردیناں چه گیش زالبول الہان کن انت۔ اداں ہما تهرانی بابت ۽ نبشتہ بوت کہ جنین آدم اش گوش انت۔

ہالو:

ہالو بلوچی گیدی شاعری ۽ ہما تهرانت کہ پہ شادائیں روچاں چوکہ سانگ آروسی وهد ۽ پاساں الہان کنگ بیت۔ ہالو ۽ گوشگ ۽ وهد ۽ سرگوپ وش گئی ۽ ہالو ہلو

گشیت ء اے دگہ جنک گوں وش تواری ء جواب دینت۔ اے تہر پہ سالونک ء بانور
 ہر دویناں یک حساب جنگ بیت۔ ایشی ء ابید چکانی برک ء وہد ء ہم اے تہر کارمرز
 بیت۔ ہالو آروس ء سچہیں رسماں گوٹشگ بیت بزان بجاری ء بگرتاں کہ کورگ ء
 مبارکی ء روچاں ہالو گوٹشگ بیت۔ (۴) پہ درور اے ہالو ء دلگوش کن ات:

”ہالو ہلو ہلو ہلو

بہ نند کہ نندگ ء روچ انت مروچی

پلوہ ء پلک ات جار انت مروچی

سر ء شمشک کتار انت مروچی

بہ نند ء شر بہ نند بانور کسانیں

تئی وسیگ کئیت دسپکے گون انت

نبا وسیگ تراعیے بہ بندیت“ (۵)

ہالو گوٹشگ ء وہد ء یک شادمانی یے مارگ بیت۔ اے پر بند ء لہز ء
 گال پہ وشی ء شادی ء بابت ء گچین کنگ بنت۔

”شادی بیاہ کے موقعوں پر گایا جانے والا یہ گیت بھی سوت ہی کی
 ایک قسم ہے۔ لاڈو کے برعکس ہالو ہلو کی مسلسل تکرار اس کی
 خصوصیت ہے۔ یہ گیت دولہا دلہن کی تعریف و توصیف میں اس
 وقت چھیڑے جاتے ہیں۔ جب دلہن کو کلہ (جملہ عروسی) اور دولہا

کو کورگ (وہ مقام جہاں نشانہ بازی اور تیغ آزمائی کا مظاہرہ بھی کیا جاتا ہے) میں سجایا جاتا ہے۔“ (۶)

پہ سالونک ء پر بستگیں یک ہالویے دلگوش کن ات۔

بلو ہالو کن ات شیریں مزار ء

بلو ہالو کن ات دریا دل ء را

بلو ہالو کن ات میر ء منی ء

بلو ہالو کن ات زحم و کٹارا

بلو ہالو کن ات لُج و میارا

بلو ہالو کن ات میر ء منی ء

بلو ہالو کن ات شاہیں بلوچ آں

بلو ہالو کن ات اے ماہ روچاں

بلو ہالو کن ات میر ء منی ء“ (۷)

لولی لیلیو:

لولی بلوچی گیدی شاعری ء ہما تہر انت کہ یک ماسے وتی زہگ ء
 واپینگ ء وہد ء الہانے کنت۔ لولی ء چک ء جان سلامتی ء عمر دراجی ء دعا لوٹگ
 بیت۔ چہ دعا ء ابید بچانی بامردی، زہم جنی، داد بخششی ء گیرت ء پنت ء واہگ
 ء درشان کنگ بیت۔“ (۸) اے تہر ء بابت ء گوٹگ بیت کہ

”یہ ایک عام صنف ادب یا صنف شاعری یا لوک شاعری
 ہے۔ مگر ابھی تک ان کو جمع کرنے کا کوئی خاص انتظام نہیں

کیا گیا ہے۔ بلوچ لیلو کے بارے میں لکھتے وقت کچھ مضمون نگاروں نے عجیب سی باتیں کہی ہیں۔ حالانکہ سیدھی سی بات ہے کہ لیلو وہی لوری ہے لکھنے کو ہمارے نويسندے محض مضمون کو طول دینے کی خاطر بیکار کی ادھر ادھر کی باتیں تو لکھ دیتے ہیں۔ لیکن اس کے بارے میں تحقیق کرنے کی تکلیف گوارا نہیں کرتے۔ یہی وجہ ہے ہر ایک نويسندہ مثال کے طور پر ہمیشہ ڈیمز کی کتاب ”پاپولر پوسٹری آف بلوچیز“ میں دی ہوئی دوچار لوریان ہی پیش کرتا رہا اور اپنی طرف سے کبھی ایک ادھ لوری حاصل کرنے کی کوشش نہیں کی۔ (۹)

یک ماسے وتی نچء رالولی دیانء اے وڑگوشیت کہ

بچی لاڑکیں ورنہ بیت

بندیت ہر ششیں ہیتاراں

ڈہال ء توپک ء کاٹار ء

زیری جابو ء مورتیناں

تاچیت مرکباں ترندنیاں

جوریں دژمناں پر امیت

بدواہاں شکون دیم کنت

سردار قاصدے چو شائینت

بیارت زحم جنین ورنایاں

مئے جنگیں دژمنناں جوریناں
 ڈیھ ۽ ظالمیں بدواہاں
 اے مئے گوشتن ارماقی
 جنگ ۽ ساعتاں گرایناں
 زحم ۽ گوں وتا سر ساہ کنت
 ہیلان تئی سارواں
 گہار پہ دہیرواں دیرنیاں
 کاڑ پہ سموئیں قولى آں
 قوم پہ تئی بلوچی نام ۽
 مات پہ داتگئیں لولى آں
 آخر سوب منی پنچ ۽ بیت
 جوریں دژمنناں پرامیت
 لولى ۽ دیاں پنچ ۽ را
 لولى لکہ مرادیں لال ۽ را“ (۱۰)

لولى ۽ را روکپتی بلوچستان ۽ نازینک گوٹنگ بیت۔ اے بابت ۽ عین

سلام ۽ واجہ عطا شاد ۽ خیال انت کہ

لولى کو مغربی بلوچستان میں نازینک کہا جاتا ہے۔ نازینک
 نازینگ سے مشتق ہے، جس کا مطلب ہے بچے کو لوری
 دے کر سلانا ظاہر ہے۔ یہ گیت عورتیں ہی گاتی ہیں۔ بلوچی

نازینک یعنی لولی (لوری) میں عموماً بہادرانہ اور شجاعانہ
جذبات کا اظہار ہوتا ہے“ (۱۱)

لولی پہ زہگ ء واپینگ ء الہان کنگ بیت اے لولی ء بچاریت کہ

”لولی دیاں لال ء را

وتی لال ء وتی لولی دیاں

بچی منی چم ء چراگ

مئے دیدگ ء زرد ء مراد

زحم ء جن ء نام ء درآر

نام تئی پت ء وشنام بیت

قبر پیروک ء انبوه بیت“ (۱۳)

اے مشہوریں لولی یے کہ وہدء لوٹانی پڑدرا بلوچ راج ء تب ء چاڑانی

پیلویں جہگیری ء کنت۔

سوت :

سوت ماں بلوچی لبزانک ء اے دگہ شعری تہراں چہ نامدار ترانت۔

اے تہر ء شاعری ء بنی آدم ء زند ء چاگرد ء وڑ وڑیں گپ ء حیاں، دلانی ہل ء

واہشانی درشانی بیت چوکہ وش ء شادہانی، مہر ء دوستی، زہری ء دلگرانی، دوری ء جتائی

تژن ء شگان، بے فائی ء وفا ہے ڈولیں بنگپ سوتانی اندر ء بیان کنگ بنت۔

اے تہر ء گشوک زیات زالبول انت۔

”لوک گیت ہر تہذیب و ثقافت کی بنیادی عنصر ہے جو صدیوں کے تہذیبی عمل سے ترتیب پاتے ہیں۔ یہ لوگ گیتوں کے خالق بزرگ چرواہا اور سادہ لوح دیہاتی ہیں۔ ان گیتوں میں انتہائی سادگی اور دلکشی پائی جاتی ہے۔ ان میں معصوم جذبات کے ساتھ ساتھ خیالات کا ستھرا پن ان کی عوام میں مقبولیت کا سبب بنتی ہیں (بلوچی) لوک گیتوں میں بھی ہمیں یہی چیز نظر آتی ہے جو کہ قدرتی فطری ماحول گدانوں بے آب گیاب، چٹیل سنگلاخ پہاڑوں اور وادیوں میں جنم لیتی ہیں۔ ان لوگ گیتوں کے موضوعات میں تنوع پایا جاتا ہے۔ ان لوک گیتوں کے خالق زیادہ تر خواتین ہیں۔“ (۱۶)

سوت زالبولاں ابید مردین ہم گشت چو کہ اے سوت ء دلگوش کن ات۔

او ستارہ سری

یلہ بدئے ملگاں

مارا کشتہ تئی کبگی لڈگاں

او ستارہ سری

زلفاں وتی چنگ کنتے

چوں وتا شر رنگ کنے

او ستارہ سری

مہر کنتے قہر کنتے

داباں عجب تہر کنتے

او ستارہ سری (۱۷)

دگہ جائے سوت ء یک براہداریں زالبولے ء تعریف ء توصیف ء اے
رنگ ء کنت کہ

حاطرتی گران انت
تکسیر نیست دل ء
دل چو کپوت ء نالیت
پما سبز ء حاطر ء
باگ ء انار ء سنداں
سبز ء مراد ء گنداں
شپ تاں سبہ ء ننداں
پما سبز ء حاطرا ء (۱۸)

سوت یک انچیں تہرے کہ ایشی ء اندر ء ہر پیمیں ہنگپ بیان بوت کنت

”حالانکہ موسیقی یا فنون لطیفہ میں ”سوت“ کو کسی حد تک ایک
خاص علیحدہ مقام حاصل ہے۔ لیکن ہم اس کو ایک مشترک
چیز کہیں تو بے جا نہ ہوگا۔ شعری ادب میں اس کو وہی مقام
حاصل ہے جو ہندی زبان کے گیت کو حاصل ہے۔ یہ تو
معلوم ہی ہے کہ گیت ایک ہمہ گیر چیز کا نام ہے مثلاً شادی
بیاہ کے گیت، برہا کے گیت، ملن کے گیت، پہاڑی
گیت۔ اسی طرح سوت کی موسیقی پر ہر قسم کے اشعار مثلاً غزل
دو ہے، طربیہ، نظم نما غزلیں گائی جاتی ہیں۔“ (۱۹)

سوت بلوچستان ۽ ھر ھندءَ پر بندگ ۽ گوشدارگ بیت۔ اے تھرءَ کرد ایش
 انت کہ اے ھر ٲیمیں وشی ۽ ھر وڑیں گمناکیں و ھدءَ گوشگ بوت کنت۔ سوت جنگ
 ۽ و ھدءَ مردین ۽ جنین دوچاپی کن انت۔ (۲۰) سوتانی تهاچا گرد ۽ زند، دود ۽ ربیدگانی
 بابت ۽ جوانیں وڑے ۽ شاعر وتی حیاں ۽ لیکھاں درشان کت کنت۔ بلوچ چا گرد ۽
 سوت جنگ ۽ حاسیں و ھدءَ ٲا سے نیست انت، بلکیں سوت ھر وڑیں دیوان ۽ مراگھاں
 یا کہ راجی اے دگہ مراگش ۽ دیواناں جنگ بیت۔ (۲۱)

بیا منی زباد مال

نندے خراساں

بے تو مباتاں

بیا منی زباد مال

چماں داراں

دوست ۽ سلاماں

بیا منی زباد مال

کنڈیں گلاک

کاگدیں رکاں

بیا منی زباد مال

مرواردیں دنٹاں

لولیگ باتاں

بیا منی زباد مال (۲۲)

سپت:

سپت ۽ لوزی مانا توسیپ ۽ ثنا انت۔ اے گوں فارسی ۽ لوز صفت ۽ دپ
 وارت بلتے اے خاصیں اصطلاحی مانا ۽ بلوچی شاعری ۽ ہما تہرانت کہ جنیادم آرا پہ
 زہگے ۽ پیدا کی ۽ شپاں گوشتگ بیت۔ کپتو کی چنائی ۽ یک رسے کہ بازیں ہنداں تاں
 سہ و چارشپ ۽ گوشتگ بیت۔ مزنیں میر و سردارنی گس ۽ تاں ہپت و چارده شپ ۽
 ہم دارگ بیت۔ (۲۳) بلوچ چاگرد ۽ سپت یک دودے جوڑ بوتگ۔ چہ ایشی ۽ ابید
 ”زگریانی“ شپ نندی ۽ زگر ۽ چوگان ۽ راہم سپت گوش انت۔ نیکرا ہی سپتانی بنداں
 اللہ، رسول، پیر ۽ ولی ۽ بزرگانی ساڑا ۽ ستا، قدرت ۽ کائنات ۽ زیبائی، دین ۽ باروا
 پنت ۽ سوج دیگ بیت۔ ہما سپت کہ کپتو کی ۽ گوشتگ بیت اداں کپتوک ۽ ننک ۽
 جان سلامتی ۽ نیکیں واہگ ۽ مراد ۽ درشان کنگ بیت چو کہ

کے و اب و کے آگاہ

بندہ و اب و خدا آگاہ

سپت و سنا ۽ خدا لائق انت

خدا لائق انت و رسول لائق انت

بیرک گوں پلاں قائم ۽

بیرک گوں پلاں دائم

مست قلندر مست قلندر لاہوتی

شہباز قلندر لال لاہوتی (۲۵)

سپت ء بابت ء واجہ سید ہاشمی وتی حیالاں اے وڑ درشان کنت کہ
 ”سپت (س۔پ۔ت) کا لفظ عربی کی ”صفت“ سے
 ماخوذ ہے اور اسکی بلوچی شکل ہے۔ اس کے معنی بھی وہی
 ہیں جو عربی کے ہیں۔ بلوچی معنوں میں ’سپت‘ وہ حمد و نعت
 اور دعائیہ اشعار کا نام ہے جو زچہ اور بچہ کے لئے کم از کم چھ
 دن یعنی چھٹی تک عورتیں جمع ہو کر گاتے ہیں۔ (۲۶)

سپت ء زبان اولسی زبان بیت پمیشا ایشی تہا شرکنی ء وشی ء گمان زیات
 انت۔ ایشی ء زبان سادگ بیت کہ ہر کس ایشی ء جوانی ء پوہ بیت۔ جاگہ جاگہ
 وشی ء چہردی گندگ بیت۔ (۲۷)

کئی بوریں منی واجہ سواریں
 پاگ بلتے من دروازگ ء انت
 دژ مناں داگ من دل ء انت (۲۸)

بلوچی سپت ء چک ء ماس ء تعریف ء توصیف ء پر آئی ء نیک دعائی ء
 نیکیں واہشتانی درشانی ء درنگازی بیت چوشکہ

بیا ات زمینی کودکاں
 بیا ات حدا ء یات کن ات
 بیا ات حدا ء یات کن ات

دریں رسول ء زیارت کن ات

انشہی یات بیت من ء را

منی چراگ جان گوانزگ ء انت

منی چراگ جان گوانزگ ء انت

گوانزگ ماں تحت ء کش ء انت (۲۹)

سپت گوشگ ء دومزنیں مول انت یکے پہ نوک و دی بوتگیں ننک ء آئی ء
 مات ء جان سلامتی ء پہ حد اوند ء گنجیں در ء عرض ء پریات کنگ ء پہ نوک بوتگیں ننک
 ء وشی ء شادانی ء دعا کنگ بیت۔ دومی اے شپ آگاہی ء پہ سپت گوشگ بیت سپ
 آگاہی پمشکا بیت دانکہ ”جاتو“ میانت ء کپتوک ء آئی ء نوک پیداک بوتگیں ننک
 ء دل ء درمہ کن انت۔ چہ ہے ترس ء بیم ء خاطر آند انت ء اللہ پاک رسول پیرولی
 نیک ء پاکیں نازین جن انت ء ہمیشانی اے نازینگ ء نام سپت انت۔ (۳۰)

موتک:

موتک یا مودگ بلوچی گیدی شاعری ء ہما تہر انت کہ پہ گم ء رنج ء
 ساہتاں الہان کنگ بیت۔ موتک ء لبز چہ موت ء در اتلگ۔ موتک ء بزانت سوگ
 انت کہ مرتگیں مردم ء گم ء جتائی ء جاوراں پد رکنت۔ موتک ء رنگ ء دزوشم گوں
 زہیروک ء سک نزیک ء ہمدپ انت۔ زالبول و ہدیکہ مرتگیں مردم ء لوگ ء روانت
 تہ گریوگ ء پوہاڑ ء گوں موتک جن انت۔ حاسیں صورت ء مرتگیں مردم ء نزیکیں
 سیاد ء عزیز موتک جن انت۔

موتک پہ مردین ء جنیادم دوئیناں جنگ بیت بلئے آیانی گوشتگ ء رنگ
 ء دروشم جتا انت۔ موتک ء شاعر گیشتر جنیادم بنت بلئے گیدی شاعری ء مردیناں ہم
 موتک گوشتگ۔ (۳۱) موتک ء بابت ء واجہ سید ہاشمی کشیت کہ

”یہ لفظ اوستا میں (امیو) ہے اور پہلوی (ژند) میں یہ لفظ،
 لم مو فارسی میں ”موہ“ بلوچی میں ”(موتک یا مودگ)
 بلوچی موتک کی تعریف وہی ہے جو عربی میں مرثیہ یا مرثاہ
 کی ہے اور یہی عربی کا لفظ اردو میں بھی رائج ہے۔ یعنی کسی
 کی موت پر اس کی خوبیوں کو بیان کرنا اور اس کی تلافی پر
 اپنے غم و غصہ یا رنج و غم کا اظہار کرنا۔ عام طور پر عورتیں ہی
 ماتم ہوئی موتک کہتی اور بیان کرتی ہیں۔“ (۳۲)

یک ماتے پہ وتی تنگوئیں بچ ء چے وڑ موتک الہان کنت ء وتی دل ء
 لہڑاں رتچیت پہ درورائے شعر ء بچارات:

گار کنت مہری زیادیں دوستی
 قادر منی سبز ء مہ کن چو دور
 نادوائیں دردانی طیبی ء
 چکانی دیدار بے نصیبی ء
 مکہ ایں مات انت کہ چو بد حالیں
 مس شپانی پاسان زہیر نالیں
 ہر شپ ء شار ء دامن ء پیچی

تر و نگلیں ارساں یک دزدے ریچی
 غم من ء کارچیک ء دل ء لگنت
 تاسکیں بچانی روگ گرانیں
 مکہ این مات ء سینہ بریائیں
 ماں پشی پاساں نشتہ حیرانیں (۳۲)

وہدے کہ مردم چہ اے دنیا ء پہ بکی روت ء پدا ہچبرواترنہ کنت ء نیت گڈا
 چہ آئی ء مدامی روگ ء نیاگ ء آئی ء کس ء عازیز پہ آئی ء مرگ ء ہزار ارمانی
 بنت ء زارزار ء گریونت ء پریات کن انت کہ آبانی ہے گریوگ ء زاری ء را
 موتک گوش انت۔ (۳۳)

موتک ء غم زدگیں الہانی گوشداروک ء ہم غم زدکنت۔ باز براں ہما مردم
 کہ موتک کنگ ء انت آہم گریت۔ بیران بوتگیں براسے ء گوہارے چے پیہیں
 موتک کاریت دلگوش کن ات:

مرتگ منی جانی لال گوہارانی
 راگیں طوطی وش توارانی
 دست کشیں امب ء گجگ انارانی
 لسہیں آہوگ ملگزارانی
 آروچ کہ میرک گوں گوہاران ات
 نند ء نیادے ماں ہساران ات
 گپ ء دیوان گوں دزگوہاران ات

دیے جو نوک سبیں سگار ان ات

آپے ماں زرنقش بلوران ات (۳۴)

بلوچی لبرانک ء بازیں جنین آدمماں موتکی شعر گوشنگ - پوتی دوستدار ء
دوستیں مردمانی چوش کہ مرد، براس ء نزیکیں سیال ء عزیزاں - اے رد ء بانک
سیمک ء موتک بازانمدار انت کہ آئی پوتی دوستدار ء گوشنگ -

”سب سے قابل ذکر مرثیہ (موتک) ایک بلوچ شاعرہ
سیمک کا ہے۔ جنہوں نے اپنے شوہر نتھا کی یاد میں کہا
ہے۔ (جو کسی قبائلی جنگ میں لڑتا ہوا مارا گیا تھا) یہ مرثیہ
کرب و درد کے لحاظ سے انتہائی غم انگیز ہے اور اس کا تاثر
اتنا شدید اور گہرا ہے کہ قاری کا دل بے اختیار طور پر سیمک
کی دردناک آواز پر دھڑکنے لگتا ہے اور اس کے دکھ میں
خود کو شریک ہوتے ہوئے محسوس کرتا ہے۔“ (۳۵)

زہیروک:

زہیروک گیدی شاعری ء اے دگہ تهرانی وڑا یک توانائیں تهرے۔
زہیروک ء باز جاگہاں زہیریگ، زہیرونک، زہیرگ ہم گوش انت۔ اے تمامیں
گالپہ زہیروک ء کارمرزبنت۔ زہیروک اسل ء چہ زہیر ء دراتلگ ء زہیر ء بزانت
ء مانایات ء ترانگ انت۔ دوستدار ء یات ء حیال ء ہمالچہ ء گال کہ گوشنگ بنت آئی
ء زہیروک گوش انت۔ چونائی ء جتائی ء زہیرانی گپ ء حیال اے دگہ شعرانی تہا
ہم گوشنگ بنت بلئے اے دگہ شعرانی تہا ڈہیہ ء ملک کوہ ء درچک ء دارکشت ء

کشارانی حال ہم بیان بنت بلتے زہیروک ء بنگپ گیشتر جتائی ء زہیرانی حال بیان کنگ بنت ۔

زہیروک ء دو تہر انت ۔ یکے شاعری ء نیمگ ء روت ء دومی زیر ء نیمگ ء روت ۔ (۳۶) شعری زہیروک کے دلگوش کن ات :

او منی دوست او منی ارواہ
 چہ منی زند ء ترا مبات پرواہ
 بیا کہ بیابات ء سرمنی قربان
 تو منی ہر درد ء غم ء درمان
 گندگ ء تئی چم منی کوراں
 داشتگ من ء مرچی زیادہیں زوراں (۳۷)

چہ اے بنداں مردم سر پد بیت کہ زہیروک ء اندری حیاں ء لوٹ چونیں بنت ۔ اے جبر راست انت کہ زہیروک ء پر بندگ ء نیمگ ء گیش دلگوش گور کنگ نہ بوتگ ۔ نوکیں دور ء تہنا واجہ کریم دشتی ء زہیروک پر بستگ ۔ چہ عہدی دور ء زہیروکاں پد آئی ء پر بستگیں زہیروک بلوچی زبان ء جوانتریں زہیروک انت ۔ (۳۸)

مات ء پت بے گنجیں زہیران انت
 قول ء ندر اش گوں زند پیران انت
 جل ہما ماتانی دلاں بات انت
 پنج اش ماں ہندوستان ء سپاہی انت (۳۹)

زہیروک زہیر ء مانا انت ہمیشکا اے وڑیں شاعری ء گیشتر ودار ء
جتائی ء گال پر بندگ ء جنگ بنت۔

بلوچی دپتراں زہیرونک ء دگہ ہم گوشگ ء جاہے است انت۔ بلوچ
چاگرد ء کارے ء وہد ء ہم زہیرونک گوشبیت دانکہ کار ء دم بالائی ء کار ء زوت بلاسی
بہ بیت۔ بلوچ زالبول ہش ء سہرا ہم زہیروک جن انت۔ ہش ء توار ء اے گالانی اثر
گیش بیت۔ اُشتر بان ہم سفر ء وہداں زہیروک جنت۔ (۴۰)

چاڑ من ء داگ موسیٰ کوشاں
ترانگ ء پرینتگ زری نوداں
من زہیرانی کدہاں نوشاں
من تئی دردانی بلاہاں زوراں (۴۱)

زہیروک مردے ء دوری ء جتائی ء یات ء شعرے ء چریش ء غم ء تالان
کنگ ء دوریں مردے ء یات ء ہم گوشگ بیت۔ دانکہ دل ء لہڑ کئے سارت بہ
بنت چوکہ

چو پہ تئی عشق ء
من کپتنگوں کشک ء
واروں عذابوں
سینگ کبابوں
تئی سر ء دوری

چمانی کوری

بے تو من شیدا

کپتنگوں قیدا

مہبران رندے

منے دل ء سندے (۴۴)

ہما مردم کہ وتی دوستداریں مردے ء یاتاں موخجا بیت گڈا زہیروک

وت چہ دل ء درکیت ء الہان بیت چوشکہ

من بہار گاہ ء گواڈگ ء پلاں

گند منی گوگانیں دل ء ہلاں

کوچگ ء گیابان ء وت وسیلاں

یات من ء لوگ ء نندگا نیلاں

قاصد ء دوست ء چم منی راہی

دروت و احوالاں گوش مستانی

او منی جان او گل کہیبانی

عسبرو وشوئیں زبادانی

بیا کہ بیاہاتے او منی جانی (۴۶)

زہیروک ء گوشگ ء وہد ء زہیروک گشوکیں مردم ء آواز ء توار ہم

زہیپ بیت۔ آئی توار ء یک تورنا کی لیے ء دردے چست بیت کہ زہیروک

ء بنداں گیشتر پراثر کن انت۔

او سبزیں کپوت بر دئے سلاماں
 اودا کدی بوت سالے پدی بوت
 او سبزیں کپوت برائے سلاماں
 کائے نیائے باریں کجائے
 اوسبزیں کپوت برتو سلاماں
 کاروان جلان ات دوستی دل ء انت
 اوسبزیں کپوت بردئے سلامان“ (۴۷)

زہیروک ء باز جاگہ ء چہال ء الہان ہم گشت کہ ایشی ء را پہلوان جن
 انت۔ پہلوان جنگی یا کہ مہری شعرانی گوشتگ ء وہد ء چہیالاں کہ دینت اشاناں ہم
 زہیروک گوش انت۔ پہلوان آچیہال یا کہ زہیروک ء را چہ لے لڑولے لاڈو
 لڈے ء چہ بندات کنت۔ پہلوانانی اے وڑیں الہان یا کہ زہیروک سک باز
 انت ء آہانی نام ء جنگ ء وڑ ء بیم یک دمگے ء چہ دومی دمگ ء جتان انت چشکہ
 اشرف ء در زہیروک، میدی زہیروک، میانگ ء زہیروک، جنوزا میزہیروک،
 جنتری زہیروک، کردی زہیروک، باہوی زہیروک، زرکنگی زہیروک ء دگہ
 بازیں تھرے است انت۔ پہلوان فیض محمد ء گوشتگ ء رد ء زہیروک ء دوسد ء
 گیش تہر انت۔ (۴۸) زہیروک ء بابت ء واجہ سید ہاشمی وتی اردو کتاب ”بلوچی
 زبان و ادب کی تاریخ (ایک جائزہ)“ ء نبشتہ کنت۔

”سفر کی لمبی راتوں کو آسان کرنے کے لئے ساربان
 زہیریگ گاتا ہے۔ چرواہا بھی دامن کوہ میں اسی زہیریگ
 کا سہارا لیتا ہے۔ اس طرح کسی خوش آواز اور ترنم سے آشنا

گانے والے کولوگ اپنی مخصوص اور نجی مجلسوں میں بلا کر اس سے اس قسم کے زہیروگ سنتے ہیں کیونکہ عام طور پر یہ دوسری قسم کا زہیریگ عام گانے بجانے کی محفلوں میں نہیں گایا جاتا۔“ (۴۹)

زہیروگ یا زہیروک زہیرواریں چاڑانی درنگازی ء نام انت۔ اے چاڑ ء مولم انچو کہ مردین ء وتی امبازاں زوریت ہے وڑا اے کیف جنین آدمماں ہم وتی مولماں زوریت۔ گرماگی ماہکانیں شپاں جنتر ء بن ء جنین آدم زہیروک جن انت بلے جنتر ء بن ء جنین آدم ء زہیروک چہ گد دوچوکیں جنین آدم ء زہیروک ء ترند ء برز تر بیت۔ جنتر ء بن ء جنین آدم ہما و ہدی زہیروک جنت کہ آچہ دان ء ڈرشگ ء جنتر ء ترینگ ء دم بارت ء دم ء بالا کنگ ء آ جنتر ء راسبک سبک ء ترین ایت ء وتی آواز ء گوں جنتر ء توار ء ہمدپ کنت ء زہیروک جنت۔ کہ دوینانی آواز گوں شپ ء سارتی ء بے تواری ء سک باز دور رونت۔“ (۵۰)

بتل ء گالوار:

بتل ء گالوار زبان ء بتلی ہمراہ انت، پہ و ہد ایشانی تہا بدلی ء گیشی اتلگ ء کیت۔ ہر زبان ء بتلانی وتی رنگ بنت۔ بازیں بتل ء گالوارے گوں یکے دومی ء نزیکی کن انت۔ لہز ہما و ہد ء کار آمد ء پر مانا بنت کہ آ گوں دگہ لہزے ء یکجاہ گوشگ ء مانا یے بہ دنت۔ چشیں لہزانی سر ء یا آخر ء ہر لہزے کہ کار مرز بیت ہما لہزے یکجاہی ء دگہ نوکیں معنا یے دینت۔ انچیں یکجائیں لہز بتل ء گشتن ء ڈر وشم ء دیما کاینت۔

بتل بازوڑء رواج گپت۔ ایش دانا ء عقل مندیں مردمانی گوشتن آنت کہ
آہانی تجربہ ء زانت ء پداں جوڑ کنگ بیت۔ شاعرانی شعری بند ء بہراں چہ ہم بتل
جوڑ بنت۔ بازیں بتل و ہدء حالتانی پشت گردء رواج گر آنت۔“ (۵۱)

بتل یا نکہ متل گیدی لوزانک ء بز اہداریں بہرے ایشی ردوم ہما و ہدء
بوٹگ کہ زبان ء جند جوڑ بیت۔ مڈان مڈان ء زبان ء اے بہر دیماروان بیت۔ بتل
چوناہ ء کسان کسانیں ردانت کہ لہتیں لبزانی ہوری ء جوڑ کنگ بوٹگ انت۔ اے
یک نیمگے ء زبان ء سیروشائیکانی ء ظاہر کن انت دومی نیمگ ء راجی لوٹ ء راجی تب ء
پکر ء نشوندار کن انت۔ (۵۲)

بتل زبان ء یک امیں بہرے، اے ہر زبان ء کارمرز بیت۔ ایشی ء
کارمرزی ء زبان تامدار ء ڈولدار بیت۔ بازیں بتل پہ زانت جوڑ بنت ء باز پہ زانتی ء
باز پہ مقصدے ء رواج دیگ بنت و بازوت سرء وت رواج گپت۔

بلوچی بتلانی سرء چمشانکے ء رنداے گپ پدر بیت کہ بلوچی بتلانی رواج
گرگ ہم ہما پیم ء بوٹگ کہ اے دگہ راجانی بوٹگ بز اں زانوگریں مردمانی جند ء زاتی
تجربت و کواسی ء چہ اے جوڑ کنگ بوٹگ انت۔ (۵۳)

باز بتل چہ تاریخی واقعاں پد جوڑ بنت ء ایشانی پشت ء یک پیلوں تاریخی
قصہ یے بیت۔ اولس ہما تاریخی واقعاتاں ہیل زوریت ء وتی یات گیری ء ایشاں
نہشتہ کنت۔ بلوچی ء مشہوریں بتلے کہ ”میروء گول ء لڑاں گنداں بالگتر گورانی چراگ
جاہ انت“ ادا میرو یک تاریخی مردے ء بالگتر ماں مکران ء یک جاگہے کہ پہ وتی
آبادی ء کشاری سک مشہور بوٹگ۔ میرو ہے جاگہ ء سردارات بلتے سکیں بے

پروا ہے ات ۽ آئی ۽ ہے بے پروائی ۽ سرجمیں بالگترویران کت۔ پمشکا بے
پروائی ۽ نوبتاں ہے بتل گوٹگ بیت۔ (۵۴)

بنی آدم وتی ہموچی زند ۽ ہنچیں حقیقت ۽ گواچن گندیت کہ مدام
چریشاں ہیل گپت۔ اے ڈولیں گواچن مدام راستی ۽ سہراکن انت ۽ ایشی ۽ بتل ۽
جاگ پوشاں۔ براسی وسیال گندی پہ مال وزر ۽ جائیداد نہ انت پمشکا بلوچ دی
گشت کہ ”زر ۽ مدے اوزرزوال کہ زرداٹگیں برات نہ بنت“۔ (۵۵)

بلوچ قوم ۽ تاریخی سرگوست بلوچی راج ۽ دود ۽ ربیدگ، رسم ۽ رواج
آوانی تب ۽ نفسیات ۽ شونداں انت۔ اے جبرچہ کس ۽ چیر نہ انت کہ بلوچ راج ۽
سیاسی نزوری ۽ سوب ۽ ایشی ۽ گشتریں تاریخی ۽ دود ۽ ربیدگی گنج ۽ ملکیت گار ۽ بیگواہ
پوتگ۔ بلوچی زبان ۽ کوہن ۽ قدیمیں شاعری ۽ یک کسانیں بہرے پہ ماسر بوتگ
کوہن قصہانی مستریں بہرے بیگواہ انت۔ بلوچی شاعری ۽ مستریں بہر سپت،
نازینک، سوت، لیکو، ۽ زہیروک چہ مہلوک ۽ دلاں گار بوہان انت۔ ہرچی کہ پشت
کپتگ انت آہم چپ ۽ چوٹ انت۔ اگاں اے وہد ۽ چیزے متگ آبلوچی بتل
انت کہ تنی وہدی مہلوک ۽ دلاں است انت۔ (۵۶)

گوشتن ۽ گال بند بلوچ راجی تب، دود ۽ ربیدگ، تاریخ ۽ مانزمان انت
پمیشا بتل ۽ گالوار زبان ۽ آئی ۽ گوشوک گوں آئی ۽ تاریخ ۽ آئی ۽ سرزمین ۽ جڑ پتنگیں
راستی انت۔ بتلانی ہرلبز تاریخی ارزشتے داریت۔ پمیشا چشمیں لبرانی معنا بانی
گیشنگ ۽ وہد ۽ بلوچ تاریخ ۽ زانت ۽ فہم الی انت تاں کہ بتل ۽ گوشتن ۽ اصلی معنا ۽
مطلب در بیت۔ (۵۷)

بلوچی زبان ء بتل سک باز انت ء اے بتل جتا جتائیں وهد ء جتائیں
 جاہاں گوشگ بنت۔ ہر بتل ء یک جتائیں پُشد رے داریت۔ اے بتلاں مردین
 ء ہوار جنین آدم ہم گوش انت بلکیں بتلانی گیشتر بہر جنین آدمانی بابت ء انت۔
 لہتیں بتل پہ درور بچارات کہ پہ جنیناں گوشگ بوتگ انت :

☆ بلوچنی جو دے نہ انت مفت ء جناں گواچار دنت۔

☆ جناں مرد پیاز انت بچکاں درد ء پوک۔

☆ جنین پہ نشتن مردین پہ گشتن۔

☆ جنین چنگلیں کانزگ انت راست ء کنتے پر وشت۔

☆ جنین ء دپ چوز ہم ء تیز انت۔

☆ جنین ء کور پر کنت بلئے نہ تچیت۔

☆ زال گوں وتی جو دء مریت ء نوکر گوں جدی واجہہ ء۔

☆ زال ء کہ مرد زورگی مہ بیت گوشیت تئ ریش شر نہ انت۔

☆ زامات کہ نوک انت وسوگنوک انت۔“ (۵۹)

بتل بنی آدم ء زندمان ء گم ء وشی، سیال داری، کار ء کسب، مال داری جنگ
 ء جدل، بیر گیری، مردم گیری، بہادری، زات ء زریاتی، مہر ء دوستی، لُج ء میار،
 زبانداری، قول ء کرار، دور گندی، وطن دوستی ء دگہ بازیں بنگپ ہوار انت۔
 جہل ء چیزے تہرانی بتل پہ درور دیگ بوتگ انت۔

طاقتی :

- ☆ سرء سنگ مڑینگلی چیزے نہ انت۔
- ☆ زورء آہ پہ چیرء بری۔
- ☆ زورء سرء راہ انت۔
- ☆ مور پہ چرپی ء رچیت مگسک پہ شیر کنی۔
- ☆ دستے گوں حرء نہ رسیت کرگ ء پالام کنت“ (۶۱)

زبان داری بتل :

- ☆ صد کٹ ایت زبان صد بیا دنت زبان۔
- ☆ زحم ء ٹپ روت زبان ء ٹپ نہ روت۔
- ☆ زبان تئی باہوٹوں۔
- ☆ نک کہ بن ء کپیت پداچنگ نہ بیت۔
- ☆ باز جبر دیوان ء تام ء بارت۔
- ☆ مگسک نہ کشیت دل ء بد کنت۔
- ☆ سی دنناں ء چہ در کیت سی مردے اشکنت۔ (۶۵)

لج ء میاری بتل :

- ☆ دپ کہ وارت چم لج کاریت۔
- ☆ جوہر بلوچ ء غیرت انت۔

- ☆ میار چہ ٹیلگاں دوست ترانت۔
- ☆ آمرد کہ میاراں جلاں نیم روچاں نہ وپساں کلاں۔
- ☆ غیرت آپی ترنپے کپیت شت۔
- ☆ غیرت ۽ پوڈے آپ ۽ داتہ۔
- ☆ یک جنے صد جن ۽ لُج ۽ بارت۔
- ☆ لُج ۽ گوں حیا ۽ گوشته من شتاں تو دی منی پشت ۽ بیا۔
- ☆ یارک پہ لاپ گون انت۔
- ☆ نئے میار سنگے نئے دہ صدی یارنئے دپے جن کہ یک زدیں مار۔

(۶۷)

وت ستاء گلانی بتل:

- ☆ وت گلاء دپ پیماز ۽ بو ۽ کنت۔
- ☆ ہچ ندیستگ ۽ بیته بچے نام کنتے مزار۔
- ☆ بزوء ۽ رابزے بوت دوشگ ۽ بان ۽ سمر ۽ شت۔
- ☆ آ کہ گرنت نہ درنت۔
- ☆ کچک وکیت کاروان وتی راہ ۽ روت۔
- ☆ چم وتی عیب ۽ کور انت۔
- ☆ ہماجر ۽ بکن کہ دپے داریت۔

☆ گپے بور گپے لنٹاں مش۔

☆ کلاگ ء دگراں ء کلاگ گپت وت کلاگے بوت۔

☆ دل ء پھ واجہ ء بدی مان نیست۔ (۶۹)

☆ پدگیری بتل:

☆ اسپ ء وت ء راناں کت کٹک ء وت ء رامیمے جت۔

☆ گولوشت کبگ ء رواجاں وتی رواجے بے حیاں کت ائت۔“ (۷۰)

☆ صبر ء اشتاپی:

☆ صبر ء بن شیر کن ائت۔

☆ اشتاپیں کار ء پاد پلار ء اڈیت۔ (۷۲)

☆ وطن دوستی:

☆ وائے وطن ہمشکیں دار۔

☆ ساہ ء دیگ سک این چوشیں جاگہہ حقیں۔ (۷۳)

☆ تپاکی:

☆ چاپ یک دست ء توار نہ کنت۔

☆ یکے ء پتر ء گوات بارت۔

☆ اڑے اڑے کاسگی پرے۔ (۷۴)

تجربہ:

- ☆ پیریں ء چادر ء لمب ء بند۔
- ☆ مچ ء سر ء مرد چمان کپ ء بیا۔
- ☆ پیر بے میر نہ بے۔
- ☆ منی سرد و صد ء وہ دیگ ء گرسنگ۔ (۷۵)

دزی و بدکاری:

- ☆ دُز ء مات ہر روج پیگ پتک نہ کنت۔
- ☆ دست مزور ء دل ملرز۔
- ☆ لوگ ء مہر کن رندا ہمسائیگ ء دُز کن۔

اے وڑیں دگہ بازیں تہر ء بہر ء بتل است انت کہ گوں کہ مہر ء بے
مہری، وشی ء بدی، شرکاری ء بدکاری ء پھ گوشگ بنت۔

سرشون:

- 1- شاہوانی، اشیر قادر، بلوچی زبان و ادب، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۲، تا کدیم، ۱۹۷
- 2- طارق، غنی پروفیسر، چکاس بلد، معمار پبلی کیشن حب، ۲۰۱۲ تا کدیم، ۲۵
- 3- شاد، عطاء، درین، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۱ تا کدیم۔ ۲۰
- 4- طارق، غنی پروفیسر، چکاس بلد، معمار پبلی کیشن حب، ۲۰۱۲ تا کدیم، ۲۵
- 5- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۲۷
- 6- شاد، عطاء، درین، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۱ تا کدیم، ۶۳
- 7- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۷۰
- 8- طارق، غنی پروفیسر، چکاس بلد، معمار پبلی کیشن حب، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۲۲۴
- 9- ہاشمی، سید، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ، سید ہاشمی اکیڈمی کراچی، ۱۹۸۶ تا کدیم، ۹۵-۹۴
- 10- شاہوانی، اشیر، عبدالقادر، بلوچی ثقافت گیتوں میں، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۱۹۹۴ تا کدیم ۸۵-۸۶
- 11- شاد، عطاء، درین، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۱ تا کدیم - ۸۰
- 12- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۹۱
- 13- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۸۲
- 14- بزدار، واحد، شاہیم، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۱۹۹۷ تا کدیم، ۱۳۵

- 15- ہمراز، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم ۱۶
- 16- مری، شاہ محمد بلوچستان کا ادب اور خواتین ، وعدہ کتاب گھر کراچی
تا کدیم۔ ۷۷
- 17- شاد، عطا، درین، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۱ تا کدیم۔ ۱۷
- 18- ہمراز، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۲۳
- 19- ہاشمی، سید، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ، سید ہاشمی اکیڈمی کراچی،
۱۹۸۶، تا کدیم۔ ۹۹-۹۸
- 20- طارق، غنی پروفیسر، چکاس بلد، معمار پبلی کیشن حب، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۲۲۳
- 21- ہمراز، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۲۳
- 22- شاد، عطا، درین، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۱ تا کدیم۔ ۲۵-۲۶
- 23- ندیم، عبدالغفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۹ تا کدیم۔ ۷۲
- 24- ہمراز، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲
تا کدیم۔ ۱۶
- 25- شاد، عطا، درین، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۱ تا کدیم۔ ۷۸
- 26- ہاشمی، سید، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ، سید ہاشمی اکیڈمی کراچی،
۱۹۸۶، تا کدیم۔ ۱۲۰
- 27- ندیم، عبدالغفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۹ تا کدیم۔ ۷۹
- 28- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۷۹

- 29- ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۱۷
- 30- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۱۷
- 31- طارق، غنی پروفیسر، چکاس بلد، معمار پبلی کیشن حب، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۲۲۵
- 32- شاد، عطا، درین، بلوچی اکیڈمی کونٹہ، ۲۰۰۱ تا کدیم۔ ۱۵۸-۱۵۷
- 33- ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۳۸
- 34- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۳۸
- 35- بزدار، واحد، قدیم بلوچی شاعری کا تنقیدی جائزہ، قائد اعظم یونیورسٹی اسلام آباد ۱۹۹۸ تا کدیم۔ ۱۱
- 36- ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۲۸
- 37- ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۲۹-۲۸
- 38- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۲۹
- 39- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۲۹
- 40- طارق، غنی پروفیسر، چکاس بلد، معمار پبلی کیشن حب، ۲۰۱۲ تا کدیم۔ ۲۲۵
- 41- پدا ہمیش تا کدیم۔ ۲۲۵
- 42- شاد، عطا، درین، بلوچی اکیڈمی کونٹہ، ۲۰۰۱ تا کدیم۔ ۹۱

- 43 پدا ہمیش تا کدیم۔ ۹۱
- 44۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۹۱
- 45۔ ہاشمی، سید، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ، سید ہاشمی اکیڈمی کراچی، ۱۹۸۶ء، تا کدیم۔ ۲۸
- 46۔ شاد، عطا، درین، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۱ء تا کدیم۔ ۹۸
- 47۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۹۴
- 48۔ ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ء تا کدیم۔ ۳۰
- 49۔ ہاشمی، سید، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ، سید ہاشمی اکیڈمی کراچی، ۱۹۸۶ء، تا کدیم۔ ۱۱۱
- 50۔ ہمرار، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲ء تا کدیم۔ ۲۹-۳۰
- 51۔ رگام، شے، بتل، گوشتن ء گالبد، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، تا کدیم، ۲۰۱۲ء، تا کدیم۔ ۱
- 52۔ شاہوانی، اشیر قادر، بلوچی زبان و ادب، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۸ء، تا کدیم۔ ۳۵۱
- 53۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۳۵۱
- 54۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۳۵۲
- 55۔ پدا ہمیش تا کدیم۔ ۳۵۳

- 56- ہمز، سلیم، آدینک (گچین تاک) بلوچی اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲
تاکدیم-۱۶۷
- 57- رگام، شے، بتل، گوشتن ء گا لبند، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، تاکدیم، ۲۰۱۲،
تاکدیم-۱
- 58- پدا ہمیش تاکدیم-۵۵-۵۶-۵۷
- 59- پدا ہمیش تاکدیم-۱۵۱
- 60- ندیم، عبدالغفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۹، تاکدیم-۱۵۶
- 61- پدا ہمیش تاکدیم-۱۵۶
- 62- پدا ہمیش تاکدیم-۱۵۸
- 63- پدا ہمیش تاکدیم-۱۵۸
- 64- شاہوانی، اشیر قادر، بلوچی زبان و ادب، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۸،
تاکدیم-۳۶۷
- 65- شاہوانی، اشیر قادر، بلوچی زبان و ادب، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۸،
تاکدیم-۳۷۶
- 66- دیم، عبدالغفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۹، تاکدیم-۱۶۵
- 67- شاہوانی، اشیر قادر، بلوچی زبان و ادب، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۸،
تاکدیم-۳۶۷
- 68- پدا ہمیش تاکدیم-۳۸۱
- 69- پدا ہمیش تاکدیم-۳۸۱

۳۸۲- تا کدیم	پدا همیشه	-70
۳۸۲- تا کدیم	پدا همیشه	-71
۳۸۲- تا کدیم	پدا همیشه	-72
۳۸۲- تا کدیم	پدا همیشه	-73
۳۸۳- تا کدیم	پدا همیشه	-74
۳۸۳- تا کدیم	پدا همیشه	-75
۳۸۳- تا کدیم	پدا همیشه	-76

بلوچ زالبول ء دود ء ربیگ

دود ء ربیگ انسان ء بنکی پچار انت۔ آئی ء زندگوارینگ ء درائیں وڑ ء پیم
 آئی ء دود ء ربیگ گوٹنگ بنت۔ پریشی ء ایچ۔ ای برنز (H.E.BRANES)
 انسان ء زندمانی درستی کاراں ثقافت ء نام دنت۔ بزاں ایشی ء زبان، لباس، رسم و
 رواج، عادت ء نندگ ء وڑ، روایات چاچ، شعر چوبگوش کہ یک قوم ء زند ء درستی
 چیزانی نام ثقافت انت۔ (۱) انچو کہ وهدوتی گامان دیما جنان کنت ہے وڑ ابنی آدم ء
 کار ء کسبی رہند ہم دیما جزان ء مٹ بوہان بنت۔ ہر راج ء قوم وتی دود ء ربیگانی
 ساہگ ء زندگوارینگ ء انت۔ ہر راج ء وتی جتا ئیں دود ء ربیگ بنت بلے
 باز جاہ ء اے پ ورا انت۔ بلوچ کہ وتی دود ء ربیگانی پاسدار انت چه قرنان ہے
 چیزانی پہر بندی ء کنت۔ (۲)

راجانی شری ء حرابی ء اندازگ آئی ء دود ء ربیگ ء چه بیت۔ ہر راج ء
 سریں مردم پہ وتی دود ء ربیگانی پاسداری وتی ذاتی نپ ء پاندگاں سرگوزنت ء انچیں
 دروردنیا ء ایر کنتت کہ دنیا آباں مدام گیر کاریت۔ چا کر ء گوہرام ء داں سی سال ء وتی
 جنگ ء بجنگ بر جاہ داشتگ ات۔ اے جنگ ء ہزارانی کساس ء مردم بیران بوتگ
 انت۔ اے جنگ ء سبب دوئیں کماشانی ذاتی گرز ء پائیدگ نہ بوتگ انت بلکیں
 ربیگانی پہر یزی ء اے جنگ بوتگ انت۔ (۳)

بلوچ دودے ریبیدگانی ہمک بہرے زالبولے ۽ چیدگ گندگ بیت۔ بیائے چیزے انجیس
دودانی تپاس ۽ کنیس کہ آوانی سیادی تچکی ۽ گوں زالبولان انت۔

ودیگی (پیدائش):

بلوچ چاگردے ودی بونگ ۽ بگرتاں مرگ ۽ دودے ریبیدگانی چیدگے گندگ
بیت۔ زندے ہرہماکار کہ یک حاسیں رہندے ۽ کنگ بیت آدودے ریبیدگ گوشگ
بنت۔ ہر زالبولے کہ آروس کنت آیک روچے ماتے الم بیت۔ بلوچ زالبول
آروس ۽ پدوہدے کپوکی بیت گڈا آوتی مات ۽ لوگ ۽ روت۔ حاس ہماوہدے کہ آئی
۽ اولی لاپ پڑی بیت۔ لاپ پڑی ۽ وہدے کپتوک وتی مات ۽ لوگ بیت یاوتی جند
۽ آئی ۽ راکارگرگ نہ بیت۔ آئی ۽ حاطرا جوانیں وراک ۽ وردن جوڑ کنگ بیت ۽
آئی ۽ حیالداری کنگ بیت۔ مروچی سائنس ۽ ٹیکنالوجی ۽ دورانت زہگ ۽ ودی
بونگ ۽ پیسرزانگ بیت کہ چک جنکے یا بچکے۔ اگاں کسے ۽ چک بچکے گڈا آئی ۽
واستہ زیادہ وشی کنگ بیت زیات حیالداری کنگ بیت بلتے ہما کہ آئی ۽ چک جنکے
بیت گڈا جنکیں چک ۽ پیدائش ۽ زیادہ وشی کنگ نہ بیت ۽ ہما کپتوک ۽ را آعزت
۽ شرب ہم دیگ نہ بیت کہ بچکے ۽ مات ۽ رادیگ بیت۔ (۴)

اے رسم بلوچانی درائیں ہند ۽ جاہاں نیست انت پرچا کہ وانگ ۽ زانگ
۽ برکت ۽ مردم پوہ بوتگ انت کہ چک اللہ تعالیٰ ۽ نعمتے ۽ اے نعمت بچکے بیت یا کہ
جنکے مانا یک انت۔ بازیں جنین ۽ آروس (سور) ۽ پدوہدے چک نہ بیت گڈا آ
پیر ۽ زیارتان روانت ۽ اللہ پاک ۽ گورا دعا لوٹ انت۔ اے بابت ۽ سبی ۽ یک
کماشے واجہ دوست محمد گوشت کہ

”بلوچانی یک رسمے کہ زہگ ء واستہ پیر ء زیارتاں دعا لوٹگ
 بیت۔ وہدے زہگ پیدا بیت گڈا آئی ء موددارگ بنت ء مزن
 کنگ بنت۔ زالبول تاں چل (۴۰) روچ ء پیسر ء نہ روت
 وہدے چل (۴۰) روچ پورا بیت گڈا ہر وہدے کہ آپیر ء کرا
 روت گڈا وتی چک ء موداں دور کنت۔ پدا ہما پیر ء گورا یک
 در چکے ء یا لٹے ء بندایت۔ اے رسم ء جنڈ گوشگ بیت۔“ (۵)

مکران ء دنگ ء زگری فرقہ ء مردم ہم اے رسم ء کن انت۔ آزیارت ء رو
 انت ء وتی چکانی موداں چن انت۔ ہے وڑا سندھ ء جاہ منندیں بلوچ ہے رسم ء
 منوگر انت۔ اے رسم ء دود بلوچ راج ء چیدگاں چہ اے دگہ راجاں جتا کنت ء یک
 جتا نیں پجارے بلوچاں دینت۔ (۶)

یک بلوچے ء لوگ ء چکے پیدا بیت تہ پیدا کی ء ششمی روچ ء آئی ء نام پر
 بیت۔ مس بلوچاں بچ ء پیدائش ء سراوشی درشان کنگ بیت۔ اے روچ ء دعوت
 کنگ بیت کہ ہمیشی ء ”ششگان“ گوشگ بیت۔ (۷) زہگ ء ودی بونگ ء رسم
 ء درائیں دمگاں دارگ بیت۔ زہگے ء پیدائش ء تاں شش شپ ء زالبول کائینت
 کپتوک ء لوگ ء سپت جن انت ء ششمی روچ ء چک ء نام ایر کنگ بیت۔ اے
 سپتانی تہاننگ ء آئی مات ء جان سلامتی ء دعا کنگ بیت ء پہ پاکیں بنی ء اللہ پاک ء
 تعریف ء توسیپ کنگ بیت۔

سانگ ۽ سانگبندی:

سانگ ۽ سانگبندی ۽ رسم ۽ ہما و ہد ۽ دارگ بیت کہ سور ۽ سر مردے یکے ۽ جنک ۽ لوٹیت۔ اے یک کوہن ۽ قدیمیں دودے کہ تنے و ہدی بلوچانی تہا است انت۔ البت اے رسم ۽ جتا جتا نئیں ہند ۽ جاہاں جتا جتا نئیں وڑ ۽ پیم ۽ دارگ بیت۔ بلوچ راج ۽ دودانی تہا محکمیں زندے ۽ گوازینگ ۽ درائیں جوانی است انت۔ (۸) بلوچ ۽ ہے براہدار ۽ جوانیں دودانی تہا سانگبندی ۽ دود یک جتا نئیں جاہ ۽ پجارے داریت۔ سانگبندی چو اے دگہ دود ۽ ربیدگانی وڑ ایک محکمیں رسمے۔ رخشان ۽ ہند ۽ اے دود چہ سور (آروس) ۽ رسماں زیات ارشت دار انت۔ اے بابت ۽ یک بتلے ہم است انت کہ ”سانگ ۽ بکن راج ۽ آروس ۽ بکن حبر ۽ بن ۽“ بزاں تئی سانگبندی ۽ درائیں راج سہی ۽ سر پد بہ بیت۔

رخشان ۽ ہند ۽ دمگاں سانگ ۽ پروگرام ۽ مراکش چہ سور ۽ آروس ۽ گیشتر براہدار ۽ مزن بنت بلتے مکران ۽ کراچی ہند ۽ دمگاں سانگ ۽ سانگبندی حاموشی ۽ بے تواری ۽ کنگ بیت ۽ آروس ۽ سور ۽ مراکش ۽ پروگرام مزن ۽ براہدار کنگ بنت۔

دگہ یک رسمے کہ آئی ۽ رائک گوش انت اداں مال ۽ زربندگ بنت۔ ٹک اصل ۽ ہما آواز ۽ چہ زورگ بوتگ کہ فائرنگ ۽ بیت۔ اگاں یکے ۽ لوگ ۽ تو پک ۽ وتا سے مہ بیت گڈاٹینے یا مٹکائے زمین ۽ جنت دانکہ یک آوازے پیدا بہ بیت۔ ٹک چہ ہے آواز ۽ زورگ بوتگ۔ (۱۰)

اے آواز ء نزکیں مردم ء ہمساہگ سر پد بنت کہ یکے ء سانگ بوتگ ء
آئی ء مال بندگ ء قبول کنگ بوتگ انت۔ چونائی بلوچانی جتا جتا نیں ہند ء دمگاں
سانگ ء آروس (سور) ء رسماں جتائی است انت بلئے ایشانی بازیرں چیزے مشترک
انت۔ لہتیں جاہ ء سانگ ء پد آروس بیت بلئے بازیرں جاہاں سانگ ء پد مزنیں
مدتے ء آروس نہ بیت۔ انچیں جاہ ء دگ است انت کہ اود ء تاں دہ ء دوازده
سالاں پد آروس بیت۔ سانگ ء پد جنک وتی دشتار ء لوگ ء پچ وڑاشت نہ کنت بلئے
وہدے جنک وتی دشتار ء تروزہگ، نا کوزہگ یا نزکیں سیادے ء آئی ء معلوم بہ کنت
کہ منی دشتارے اے وقت ء لوگ ء موجود نہ انت گڈا آپہ وتی ترو ء یا دسکیچ یا ہے
لوگ ء دگہ مردمانی سوج ء شت کنت بلئے بچک ہر وہد ء وتی ترو ء نا کو ء بزاں وتی
دشتار ء لوگ ء شت کنت۔ (۱۱) سانگ بندی ء جنک ء راہچ جست ء سوج کنگ نہ
بیت۔ آئی ء مستریں کماش فیصلہ کن انت کہ آوتی جنک ء دینت یا نہ دینت بلئے
بچک جست کنگ بنت اے گوں جنین آدماں یک ظلمے بلئے اے دود بلوچی
ربیدگاں کوہن تریں دوداں چہ یکے پمشکا اے انگت ء برجاہ انت۔ (۱۲)

نوکیں دور ء مات وتی جنک ء راہم جست کنت ء آئی ء را اے حق
دنت کہ تئی سانگ گوں پلاں مردم ء کنگ ء بوتگ ء انت۔ باز براں جنک انکاری
اوں بنت۔ نوکیں دور ء جنکانی گپ ہم زورگ بیت۔ جست گرگ ء نہ گرگ ء چہ
گیش اے جبر جوان انت کہ بلوچ چاگرد ء سانگ بندی یا سانگ ء دود ء ربیدگ
محکمیں رنگے ء تئی وہدے است ء برجاہ انت۔

سورۂ آروس:

بنی آدم وتی زندہ بازیں غم ء گرتی گندیت ء بازوشی ء شادہانی ہم۔ ہے
 زندمان انت کہ رنگ رنگیں چیزانی شون ء دنت۔ ہرکار پہ یک حاسیں وڑے ء
 کنگ بیت۔ بے راہندیں کاراناں ہیچ آسرنیست پممشکہ ہرکار پہ یک حاسیں
 راہندے ء کنگ بوتگ دانکہ زندمان وتی درائیں کاراں پہ شری ء جوانی سہراہ
 کنت۔ دود ء ربیدگانی جوڑ کنگ ء مول ہم ہے بوتگ کہ درائیں کار پہ وڑ ء پیم بہ
 بنت۔ (۱۵)

بلوچ وتی دود ء ربیدگانی سوب ء درائیں دنیا ء نامدار ء مشہور انت۔ بلوچ
 چاگرد ء انچو کہ سانگ ء وتی رسم ء دود انت، ہے وڑا ” آروس“ ء ہم چیزے دود ء
 است انت۔ بلوچ چاگرد ء سور ء رسم باز جوانی ء دارگ بنت۔ بلوچ قوم وتی درائیں
 جیڑہ ء وشیان گوں ربیدگانی آدینک ء چارایت ء ہمیشانی پلہ مرزی ء کنت۔ سورانی ہم
 جتا ئیں دود انت کہ بلوچ ہماوانی منوگر انت۔ ہے آروس ء بابت ء اسلام ء بیان
 انت کہ

”چنانچہ ارشاد باری تعالیٰ ہے: اور جن عورتوں سے تمہارے
 باپ نکاح کر چکے ہوں۔ ان سے ہرگز نکاح نہ کرو، مگر جو ہو چکا
 سو ہو چکا، درحقیقت یہ ایک بے حیائی کا فعل ہے، ناپسندیدہ
 ہے اور برا چلن ہے، تم پر حرام کی گئیں تمہاری مائیں، بیٹیاں
 بہنیں، اور خالائیں، بھتیجیاں، بھانجیاں اور تمہاری وہ مائیں
 جنہوں نے تم کو دودھ پلایا ہو اور تمہاری دودھ شریک تمہاری

بیویوں کی مائیں اور تمہاری بیویوں کی لڑکیاں جنھوں نے
تمہاری گودوں میں پرورش پائی ہے۔“ (۱۶)

بلوچ چاگرداء آروسء سر، سانگبندی یا سانگ بیت۔ باز جاہء ایشیء
حبر بندیء حبر سندی ہم گوش انت۔ سانگء پدیک روچے بچکء مردم روانتء
سورء تاریخء گرانتء پدا آروسء تیاری کنگ بیت۔ بلوچانی تہا آروسء رسم چہ
کوئیں زمانگء برجاہ انت۔ (۱۷)

بلوچ چاگرداء سورء چہ سر لہتیں دود بنت چوشکہ یک دودے ”سویلی“
انت، بانورء سورء دوروچ پیش سویلی بیت۔ بزاں آئی گوزرا ایوک آئی سویلی یا
جانی مانیتء گوں آئی نندنیادکن انت۔ اے دوروچ بانورء جاندراہی ووشمنائیء
پہ ہرڈیں دلگوشی دیگ بیت۔ (۱۸)

ہے ڈرا دگہ یک رسمے پہ بانورء سورء سر کنگ بیت۔ اے رسمء را
”کیگدی“ گوش انت۔ گمان ایش انت کیا گھندیء مرکبیں گالاں جوڑ بیتگ یا
کیا گودیء گالاں چہ جوڑ انت۔ کیاء مطلب شاندار یا شاہانہ انت۔ کیا ماں بلوچیء
کیابء کہیب کیمو، جوڑ بیتگ۔ کیگدیء جشنء میڑ چہ سورء دوروچ پیش
کنگ بیت۔ ایشیء جنین زہگء زالبول بہر زورانت۔ (۱۹) اے رسم بوت
کنت دگہ قومء راجانی گوزرا بہ بیت بلتے بلوچانی سورء سراے رسم کنگ بیت۔ دگہ
رسمے است انت ”پاس ہنام“ گوشگ بیت۔ اے دود سورء یک شپے آدیمء
کنگ بیت۔ ایشیء درستیں سیالء ہلکی مردم لوٹانینگ، نان ونگن بہر کنگ بیت۔
پدا ہنام آں، مولدء ڈومب زیرنتء بانورء بوپء سرا نادینت۔ کلہ بزاں گدان

ء اندرء درستیں دزگہار پہ زور آئی دستان پیچ کن انت ء آئی ء پنجگ ء دستان ہنام جن
انت۔ (۲۰)

دگہ یک رسے ”دیم حونی“ گوشگ بیت۔ سورء سیمی روچ ء بانور ء پت
یا برات یک پسے بانور ء گدان ء راستیں تند یا چوڑی ء گوترء کش ایت۔ ہے پس
ء گٹ ء حوناں یک ٹکے بانور ء پیشانی ء جن انت۔ پدا پس ء گوشتاں لہر دینت ء
ہمساگ ء سیالاں بہر کن انت۔ دیم حونی ء چہ رند سالونک بانور ء وتی گس ء
بارت۔“ (۲۱)

بلوچ چا گردء زندگوں دود ء ربیدگانی انچو بندوک ء پیوست انت کہ ہچ
حساب ء جتا بوت نہ کنت۔
کلمانٹ (ستی):

ستی یاستی جتی ہما زالبول ء راگوش انت کہ آئی ء آروس مہ بیت ء آئی ء
عمرزن بہ بیت۔ ستی ء دودء بابت ء باز کس گوشیت کہ اے بلوچانی دود نہ انتہیلے
باز گوشیت کہ بلوچ چا گردء ستی ء دودچہ پیش ء است بوتگ۔ ستی یاستی جتی بازیں
وڑا بیت چوکہ ”ہما جنک کہ آئی ء سور نہ دینت بزاں ہما جنک کہ گنو کے
معذورے بہ بیت یا بد صورت ء بد شکلے بہ بیت۔ آئی ء کرا کسی رشتہ نیت۔ بازیں
ٹک ء چوکہ مری آنی تہا بازیں کٹم ء مردم دگہ ٹکاں وتی جنکانی سور نہ کن انت ء
بازیں مردم پہ مال ء جائیداد ء ترس ء وتی جنک ء نہ دینت۔ باز قوم ء خاندان
چاریت بزاں بچک ء قوم ء راج ء چاریت۔ اگاں بچک ء قوم ء راج سست انت
گڈا آوتی جنک ء نہ دنت۔ اے وڑا آ جنک نندیت ء آئی ء سور نہ بیت۔ اے

وڑیں جنکا سستی حتی گوش انت۔ (۲۲) رشتہ نہ بونگ ء سوب ء و ہد گوزان بیت ء
 جنک پہ سانگ ء رشتہ ء و دار ء وتی زند ء روچاں گوازینت بلئے یک انجیں و ہدے
 کیت کہ آئی ء عمر پہ سانگ ء آروس ء حد ء گوزیت گڈا پرائی ء کس نیت ء اے وڑا
 آ جنک درائیں عمر بے سور ء آروس ء گوازینت۔ پیش ء بلوچاں گوشتگ کہ
 ”سانگ ء سانگ بندی پہ رضا انت“ ہر مردم ہر قوم گوں پہ دیم وتی جنکا سانگ نہ
 کنت۔ (۲۳)

ستی بونگ پہ زالبول ء و شیں جبرے نہ انت بلئے ہر قوم ء راج وتی دود ء
 ربیدگانی پابند انت۔ ہے وڑا بلوچ ہم وتی دودانی پابند ء پاسدار انت اگاں کسے ء
 جنک بے سوری ء پیر بیت داں مردم آئی بہت ء طالع ء راڈ و بار انت۔
 خون بہا:

دنیا ء ہر چیز پہ وت ء یک جوڑا یے داریت چوشکہ سرد ء گرم، شپ ء
 روچ، آپ ء آس، پل ء کنٹگ ہے وڑا مرد ء جن، چک ء مات، برات ء گوہار،
 ہر جاگہ کہ چاگردے بیت اود ء جنیادم ء بونگ المی انت پرچا کہ چچ چاگردا ابید
 جنیادم ء سرجم نہ بیت۔ زالبول تری مات ء دروشم ء بہ بیت، گوہارے بہ بیت یا
 زہگے بہ بیت یا کہ لوگ بانکے اے کلانی وتی وتی کردار است انت۔ جنیادم ء کلیں
 دروشماں مات ء کردار مستر انت بلئے چشیں چاگرداں است انت اوداں ماتانی
 عزت کنگ نہ بیت پمشکا اے پیسیں چاگردیراں رواکت نہ کن انت کہ آزوت
 تباہ ء برباد بنت۔ (۲۶)

زالبول دنیا ۽ دراہیں راجانی تہا ایر دستیں مہلو کے زانگ بیت۔ ہے
 بلوچ چا گرد ۽ ہم زالبول ۽ حیثیت ۽ کردار آوڑ نہ انت چو کہ مردینے نیگ انت۔ مرد
 ہروڑ زور آور ۽ تمر دانت۔ آئی ۽ فیصلہ ۽ دیما زالبول بے وس ۽ لاچار انت۔ سانگ
 ۽ آروس بہ بیت، یا وانگ ۽ زانگ آئی ۽ مستری نیست انت۔ دانکہ آئی پت ۽
 برات آئی ۽ را اجازت نہ دینت آوت چچ وڑیں فیصلہ کرت نہ کنت۔ ہے وڑا
 بلوچانی بازیں معاملہ است انت کہ چراہاں زالبول ۽ رادور دارگ بیت بزاں آبانی
 گپ ۽ رادگوش دیگ نہ بیت۔

سور ۽ آروس بہ بیت یا جنگ ۽ جیڑہ یے مردین ۽ ٹک ۽ مستر نند انت
 فیصلہ کن انت ۽ جنین آدم گپ ۽ تران ۽ ہوار کنگ نہ بنت۔ بلوچانی یک دودے
 است انت کہ آئی ۽ ”حون بہا“ گوش انت۔ اے رسم جنگ ۽ داو ۽ ودے مردے
 کشگ بیت گدا آئی ۽ حون معاف کنگ ۽ یک جنکے دیگ بیت۔ باز جاہ ۽ ایشی ۽
 ”حون عوض“ ہم گوش انت۔ حونی جنگ ۽ فیصلہ ۽ حاطر امیڑھ ۽ مر کہ کنگ بیت،
 پدا حون ۽ عوض یا حون بہا ۽ وتی جنکے وتی دژمن ۽ دیگ بیت۔ اے بابت ۽ جنک ۽
 راچجست کنگ نہ بیت۔ اے نون جنک ۽ قسمت انت کہ آئی ۽ دژمن ۽ سانگ
 بند آئی ۽ راعزت ۽ شرپ دینت یا نہ دینت۔ (۲۷)

اے یک المیس گپے کہ حونی داریں دژمن ۽ لوگ ۽ اگاں یک جنکے
 آروس دیگ بہ بیت دژمنی ۽ جنگ ہلاس و بیت بلنے آجنک ۽ عزت ۽ شرپ آ
 لوگ ۽ نہ بیت۔ آئی ۽ راچج وڑا آ جاہ ۽ مقام دیگ نہ بیت کہ مردم وتی پسند ۽
 لوگبانک ۽ رادنت۔ دوٹکانی حونی فیصلہ ۽ یک جنکے دیگ بیت بزاں یک جنکے
 قربان کنگ بیت۔ اے فیصلہ ۽ رد ۽ اگاں یکے ۽ جنین چکے است گدا آئی ۽ سور

دینت۔ اگاں آئی ء را جنین چک مہ بیت گڈا آوتی گوہارے یا بڑات زہگ ء
گوہاررز گہے دنت۔ (۲۸)

ہے پیم ء دگہ انچیں دودے ”لاپ بہا“ انت کہ بلوچ چا گرد ء کنگ بیت۔

”لاپ بہا اے وڑ انت کہ اگاں تئی چک بچکے ء ترا جنک نیست
گڈا ترا دگہ چکے بوت ء آجنکے بوت گڈا ترا دیگی انت۔ اگاں ترا
چک نہ بوت گڈا بچک ء را چکے بوت آجنکے بوت آئی ء بدے
بزاں ترا ہر وڑاوتی حاندان چہ یک جنکے دیگی انت۔“ (۲۹)

اے دود ء را باز جاہ ء ”ونی“ گو شک بیت۔ اصل ء ونی بلوچانی دود نہ
بوتگ بلے لہتیں مردم اے دوئیں چیزاں یکے سر پد بیت۔ بزاں بلوچانی ہے خون
بہا ء را ونی سر پد بیت کہ گواچن ء چش نہ انت۔ خون بہا ء حرا بیانی بابت ء بی بی
سلطان بخت گشیت کہ

خون بہا جنک ء جاہ ء اگاں مال ء زریا زمین دیگ بہ بیت جوان
انت۔ جنگ ء فیصلہ و بیت بلے یک جنکے ء زندگی حراب بیت
چوش ہم بوت کنت کہ خون بہا ء دا تگیں جنک زند چہ سور ء پد
وشحال بہ بیت ء آئی ء حونی دار ء دژمن ایں سانگ بند آئی ء عزت ء
شرپ ء بکن انت بلے اے وڑا باز کم بیت۔“ (۳۰)

بلوچ دودانی دیما بازیں مردم لاچار بیت ء آئی ء دل ء نہ منگ ابید ہم آئی
ء آئی ء را دودانی پاسدار بوتگ لوٹ ایت، خون بہا ء دود ہم انچیں دودے کہ مردم ء
دے نہ لوٹ ایت بلے آئی چہ دوداں مجبور انت۔

جنوزام:

زندمان وشى ۽ گم ۽ هواریں چیدگے، ہر شپ ۽ را یک روچے بیت ۽ ہر
 روچ ۽ پد یک شپے کنیت۔ وشى ۽ پد گم ۽ گم چہ رند یک وشى یے الم کیت۔ مات ۽
 پتانی پہ وتی چکاں یک گے کہ مستریں گم گوشگ بیت آگم وتی چکانی سانگ ۽
 آروس ۽ گم انت۔ آئی ۽ جوانیں باندات ۽ گم انت، ہے گم ۽ بار ۽ سبک کنگ ۽
 حاطرامات ۽ پت ۽ پت ۽ وتی چکانی حاطرا جوانیں ۽ ثریں رشتہ شوہاز انت۔ وہد سانگ
 ۽ آروس بیت گڈامات ۽ پت تاہیر گر انت حاس ہامات ۽ پت کہ آہانی چک
 جنک انت۔

یک جنین چکے ۽ وہدے سور ۽ آروس بیت گڈا آئی ۽ زند ۽ مستریں واہگے
 پیلو بیت بلے بنی آدم دیم ۽ کاراں زانت نہ کنت کہ چے بیت ہے بانور کہ ذی آئی ۽
 دست ۽ پاد پینانی رجا ۽ سہر بوتگ انت ناگت ۽ آئی ۽ دنیا تہار بیت ۽ آئی ۽ مردم
 دگہ نامے ۽ توار کن انت جنوزام۔ بزاں زالبول جنوزام سہ ۳ وڈا بیت یکے آئی ۽ مرد
 وفات بیت دومی آئی ۽ مردم آئی ۽ رایل بکنت ۽ سیمی آوت وتی مرد ۽ رایل بکنت ۽
 وتی سہنان بہ بگپت۔ ہر سہ ایں وڈا پرائی ۽ وش ۽ جوان نہ انت۔ جنوزام ۽ را وتی مرد ۽
 جائیداد ۽ بہر ۽ حصہ دیگ نہ بیت آئی ۽ مرداگاں وتی جند ۽ مرگ ۽ بہ مریت ۽ آئی ۽ را
 بچکیں چک مہ بیت گڈا آئی ۽ جائیداد ۽ میراٹاں آئی ۽ برات زور انت ۽ بر انت۔
 (۳۱) اے بابت ۽ بی بی سلطان بخت گوشیت ”من جنوزامے اوں منی مرد دیر انت
 وفات بوتگ ۽ منی مرد ۽ پنشن ۽ زراں ہم منی مرد ۽ برات کشگ ۽ انت۔“ (۳۲)

جنوزا میں زالبول منے چاگرد ۽ تاں مزنیں مدتے ۽ سور ۽ آروساں شت
 نہ کنت۔ آہانی پچ ۽ پوشاک ہم اے دگہ لس زالبولانی وڈا نہ بنت، جنوزامی ۽ وہد ۽

تیاب دپی دگ چوشکہ کراچی، گوادر، پسنی، اور ماڑہ ء زالبول اسپتیں سادگین پیچ
 ء پوشاک پرکن انت بلئے اے دگ ہنداں جنوزام سیائیں پیچ ء پوشاک پوش انت
 ء گوراکن انت۔ جنوزام تاں چل روچ ء وتی لوگ ء در نہ کپیت ء ڈن ء درانہ
 روت ء کار نہ کنت بلئے وہدے چل روچ کہ سرجم بنت گڈا آئی ء را سور دیگ
 بوت کنت ء آوتی لوگ ء چہ درشت کنت۔“ (۳۳)

اگان یکے سون دیگ بہ بنت گڈا آئی ء راحق ء مہر دیگ الی انت بزاں
 ہما سون داتگیں جنوزام ء چیزے حق است انت ہے رنگ ء مئے مذہب ہم پہ
 جنوزام ء حقانی حاطر اگوشیت ”

”بیوہ کے حقوق کے بارے میں ہمیں اللہ تعالیٰ یوں ہدایت
 عطا فرماتا ہے۔ ترجمہ: تم میں سے جو لوگ مر جائیں ان کے
 پیچھے اگر ان کی بیویاں زندہ ہوں تو وہ اپنے آپ کو چار مہینے
 دس دن روکے رکھیں پھر جب ان کی مدت پوری ہو جائے تو
 انہیں اختیار ہے اپنی ذات کے معاملے میں معروف طریقے
 سے جو چائیں کریں تم پر اس کی کوئی ذمہ داری نہیں۔ اللہ تم
 سب کے اعمال سے باخبر ہے (سورۃ البقرہ ۲۳۴: ۲) اسی
 سورۃ کی ایک اور آیت مبارکہ میں اللہ تعالیٰ کا ارشاد ہے،،
 اس طرح جن عورتوں کو طلاق دی گئی ہو۔ انہیں بھی مناسب
 طور پر کچھ نہ کچھ دے کر رخصت کیا جائے یہ حق ہے متقی
 لوگوں پر۔“ (۳۴)

انچو کہ اسلام گوشتیت وتی جنوزا میں زالبولان حیا لدری کنگ بہ بیت۔
 جنوزام ۽ مرداگاں وتی جند ۽ موت ۽ مرگ یا کشگ بوتگ گڈا اے وڑیں جنوزامانی
 ارزشت ۽ بستار چہ ہما جنوزام کہ آسہن کار بوتگ انت یا وتی بدیں پیلانی سوب ۽
 مرد ۽ یلہ داتگ ۽ سون داتگ انت آئی ۽ وڑا نہ بیت۔ اے وڑیں زالبولانی بلوچ
 چاگرد ۽ جوانیں چھے ۽ چارگ نہ بیت ۽ اے وڑیں زالبولاناں کس آشرب ۽ عزت ۽
 نہ دنت کہ اے دگہ جنوزاماناں دیگ بیت۔

سون ۽ مہر ۽ ربیت چہ قدیمیں دور ۽ زمانگ ۽ بلوچ راج است بوتگ
 چوش کہ ”بلوچانی عہدی کسہ شہداد ۽ مہناز ۽ ہم انجیں واکیا یے دیم ۽ کیت انت
 مہناز شہداد ۽ دومی لوگ بانک بیت ۽ آئی اپوگ مرگو بیت۔ مرگو انجیں پنڈل ساز
 ایت کہ شہداد مہناز ۽ سہناں دنت۔ مہناز دلپروش بیت وتی دلپردی ۽ یک
 شعرے ۽ اے پیم ۽ درشانیت کہ

” لٹ پما بے از میں جناں جوانیں
 چابک پہ کم زانتیں ہتائیاں
 گشیتر پہ ٹی ۽ مولدی چکان
 ناکہ پہ مہناز ۽ گلیں جان ۽
 من ہما انجیراں پتن تاکیں
 برز پما کوہانی سر ۽ رستوں
 گیشتر پما گٹ ۽ سرشماں بوتوں
 من ہما باگ ۽ برز تریں درچکاں

سر منی ہچ گوات ء نہ چنڈ یتنگ
 ہنڈ منی ہچ ہور ء نہ مسینتگ
 من ہما کور ء شنگریں گزاں
 کہ سر ہمک توپان ء منی چیرانت“ (۳۵)

مہنازوتی پاک دامنی ء پدري ء پہ تیل ء مندریک ء شرک ء دیوان ء کنت ء چرے
 کار ء پدربیت کہ مہنازبے میار بوتگ ء شہدادوتی کتہ کاریاں چہ پشومان بیت۔

بلوچ چاگرد ء اگاں یک زالبولے ء را آئی ء مرد طلاق بہ دنت گڈا آچار
 ماہ ء دہ روچ ء پدگہ مردے ء گوں سور کرت کنت (۳۷) سون ء دیگ حاطرا
 باسیں وہد ء پاس نیست ء ایشی ء حاطرا بلوچ چاگرد ء راج ء پہ سون ء دیگ ء ہما دود
 ء رسم انت کہ اسلام ء گوشتگ انت ”بلوچ قوم ء اگاں یک مردینے وتی جن ء سن
 دنت گڈا آجنک ء رازبانی یک ء دو، سے گوشیت بازیں جاہ ء سے سنگ ()
 ڈوک) بازیں ہنداں سے کلدار دیگ بیت۔ اگاں یک زالبولے سیا کاری
 یے ء سہن دیگ بہ بیت گڈا آجنک کشگ بوتگ (۳۸) سون ء طلاق ء دود
 یک مجبوری یے کسی دل نہ لوٹیت کہ یکے زندے تہار بہ بیت بلتے اے دود ء رسم
 بلوچ راج ء راچہ وتی بنداتی روچاں ہمراہ انت ء بلوچ راج وتی دود ء ربیدگانی
 پاسانی ء ہر حساب ء کنت۔

سرشون:

- 1- شاهوانی، ایثر عبدالقادر، بلوچی دودئربیدگ، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۰ء، تاکدیم-۳۹
- 2- شاهوانی، ایثر عبدالقادر، دوصوت، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۶ء، تاکدیم-۸۳
- 3- داد، اے آر، پتن تاکیں انجیر، بلوچی ادبی جہد کار بحرین، ۲۰۱۴ء، تاکدیم-۳۲۸
- 4- عمرانی، صادق (گندونند) دیم پہ دیکی، جاہ نصیر آباد-۱۶-۲-۱۳ و ہد 10:15 سہب
- 5- دوست محمد (گندونند) دیم پہ دیکی، جاہ سی-۱۶-۲-۱۳ و ہد 10:15 سہب
- 6- شاهوانی، ایثر عبدالقادر، بلوچی دودئربیدگ، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۰ء، تاکدیم-۱۵
- 7- پدا ہمیش تاکدیم-۲۵
- 8- پدا ہمیش تاکدیم-۸۶
- 9- محمد، ملا شفیع (گندئربند) دیم پہ دیکی جاہ، خاران-ر مس-۱۶-۳-۲۵ و ہد شپ ۸ بج
- 10- سلطان، بخت، (گندئربند) دیم پہ دیکی، جاہ سی-۱۶-۲-۱۲ و ہد ۰۰:۱۰ سہب
- 11- دوست محمد (گندونند) دیم پہ دیکی، جاہ سی-۱۶-۲-۱۳ و ہد 10:15 سہب
- 12- دوست محمد (گندونند) دیم پہ دیکی، جاہ سی-۱۶-۲-۱۳ و ہد ۰۰:۱۰ سہب

13- پدا ہمیش و ہدء پاس ۱۰:۴۵ سہب

14- عمرانی، صادق (گندونند) دیم پہ دیکی جاہ، نصیر آباد -۱۶-۲-۱۳ و ہدا: ۳۰: نیم روج

15- شاہوانی، ایثر عبدالقادر، بلوچی دودء ربیدگ، بلوچی اکیڈمی کونٹہ، ۲۰۱۰، تا کدیم -۳۶، ۳۵

16- رحمن، خالد سلیم، عورت خاندان اور ہمارا معاشرہ، انسٹی ٹیوٹ آف پاکستان اسٹڈیز، ۲۰۰۷، تا کدیم -۱۳۵

17- شاہوانی، ایثر عبدالقادر، بلوچی دودء ربیدگ، بلوچی اکیڈمی کونٹہ، ۲۰۱۰، تا کدیم -۷

18- پدا ہمیش تا کدیم -۱۰۲

19- پدا ہمیش تا کدیم -۱۰۱

20- پدا ہمیش تا کدیم -۱۰۴

21- پدا ہمیش تا کدیم -۱۰۸

22- دوست، محمد (گندونند) دیم پہ دیم، جاہ، کلی در محمد سی -۱۶-۲-۱۳- و ہد ۲۰: ۱۰: سہب

23- پدا ہمیش و ہد ۱۰:۴۸ سہب

24- پدا ہمیش و ہد ۱۰:۵۵ سہب

25- سلطان، بخت (گندونند) دیم پہ دیکی، جاہ سی رس -۱۶-۲-۱۲- و ہد ۳۰: ۱۰: شپ

26- داد، اے آر، پتن تائیں انجیر، بلوچ ادبی جہد کار بحرین ۲۰۱۴ تا کدیم

- 27- صفیہ، بی بی (گندہ نند) دیم پہ دیکی، جاہ کلی دہپال سبی، رمس-۱۶-۲-۱۲ و ہد بیگاہ ۶ بج
- 28- پدا ہمیش و ہد پاس ۶:۱۰ بیگاہ
- 29- پدا ہمیش و ہد پاس ۶:۱۸ بیگاہ
- 30- سلطان، بخت (گندی نند) دیم پہ دیکی جاہ، سبی رمس-۱۶-۲-۱۲ و ہد ۵
- ۱۰: شپ
- 31- پدا ہمیش و ہد پاس ۱۰:۵۰ شپ
- 32- پدا ہمیش و ہد پاس ۱۰:۵۲ شپ
- 33- پدا ہمیش و ہد پاس ۱۰:۵۶ شپ
- 34- رحمن، خالد سلیم، عورت خاندان اور ہمارا معاشرہ، انسٹی ٹیوٹ آف پاکستان اسٹڈیز اسلام آباد، ۲۰۰۸ تا کدیم-۶۶
- 35- داد، اے آر، تین تا کیں انجیر، بلوچ ادبی جہد کار بحرین ۲۰۱۴ تا کدیم-۵۳-۵۲
- 36- سلطان، بخت (گندہ نند) دیم پہ دیکی، جاہ سبی رمس-۱۶-۲-۱۲ و ہد ۱۰:۵۰ شپ
- 37- پدا ہمیش و ہد پاس ۱۰:۵۵ شپ
- 38- پدا ہمیش و ہد پاس ۱۰:۵۸ شپ

آسری تران

بلوچ راج ء جنین آدمانی یک جوانیں جاہ ء بستارے است انت۔
 بازیں ہنداں ایشی ء رابد سختی ء فساد ء بنیاد ء چمگ زانگ بیت بلتے اے راست
 نہ انت۔ اے پٹ ء پولکاری ء ہے جہد کنگ بوتگ کہ بلوچ زالبولانی ہما دروشم
 پدر کنگ بہ بیت کہ چد ء ساری کسی دیم ء ظاہر نہ بوتگ۔

اے ہم جہد کنگ بوتگ کہ زالبولانی کرد ماں بلوچ چاگرد ء چے پیم
 انت، آئی چاگردی بستار چون انت اے چیز پدر کنگ بوتگ۔

اے پٹ ء پول ء بلوچ زالبول ء زند ء گیشتریں تک ء پہناتانی سرا
 چمشانکے دیگ بوتگ۔ چریشاں اولی در ء بلوچ زالبول ء راگوں دنیا ء اے دگ
 راجانی زالبولاں گوں دیم پہ دیم کنگ بوتگ۔ زالبولانی راجد پتری ارزشت، آئی ء کار
 ء کسب ء چاگردی بستار ہم پیشدارگ بوتگ انت۔ ہے وڑا بلوچ زالبول ء رنگ ء
 دروشم (خدوخال) ء بابت ء ہم گوشتگ بوتگ۔

بلوچ زالبول انچو کہ وتی دود ء ربیدگ ء پاسپان انت ہے وڑا آچہ وتی
 رنگ ء دروشم ء ہم نامدار انت۔ بلکیں وتی غیرت ء ننگ، وفاداری، عزت ء حیا ء
 پردہ داری ء سوب ء سرداں پاداں یک بزاہداریں ء شمر رنگیں دروشمے ء چیدگ
 انت۔ اے در ء بلوچ زالبول ء کسب ء ہنر ء آئی ء چاگردی جیڑہانی بابت ء

چمشانک دیگ بوتگ۔ بلوچ زالبول ایوک ء وتی لوگ ء پلگارگ ء سینگار ء نہ کنت بلکیں وتی لوگ واجہ ء مردمانی کمک ء دائم ء ساڑی بیت۔ ہے وڑا بلوچ زالبول ء بستار ء کردپہ وانگ ء زانگ ء پڑ ء ہم ظاہر کنگ بوتگ۔ یک و ہدے بوتگ کہ بلوچ زالبول ء حاطر اوانگ ء زانگ ء در بند بوتگ انت بلتے نون بلوچ زالبول وانگ ء زانگ ء پڑ ء جوانی ء دیم ء پیداک انت۔ ہے پیم ء بلوچ لئیب ء گوازیں زالبولانی گوازیں سرائی ہم چمشانک دیگ بوتگ۔ بلوچ زالبول ء سیالی بزاں رشتہ آنی بابت ء تران کنگ بوتگ ء آئی چا گردی اگدہانی بابت ء چوکہ مات، گہار، جن، دشتار وڑیں جہتاں چہ پولگ جہد کنگ بوتگ۔ بلوچی گیدی شاعری ء بتل ء گالورانی تہا بلوچ زالبولانی بابت ء نبشتگیں بتلانی بیان بوتگ ء ہما جنین آدمیں کارستانی بابت ء ہم تران کنگ بوتگ۔

اے پٹ ء پولی مقالہ ء بلوچ زالبول ء ربیدگی زند ء بلوچی دودانی بابت ء چمشانک دیگ بوتگ۔ اے پٹ ء پول ء بلوچ زالبول ء راجی، ربیدگی ء چا گردی زندمان ء یک سرجمیں عکسے ء نشان دیگ ء پیشدارگ بوتگ۔ آئی ء زند کساس درائیں تکانی سراسر جمیں وڑے ء چمشانک دیگ ء جہد کنگ بوتگ۔ اے پولکاری ء پہ بلوچ زالبول ء آئی ء زند، آئی ء کرد ء بستار ء بابت ء کارکنوکیں نودر برانی حاطر ایک راہشون یے دانکہ آوکیں و ہدے بلوچ زالبولانی دگہ تک ء پہناتانی شوہازی ء ارزانی بہ بیت۔

کتابا بیات

1- سید شرافت حسین شفقت، عورت مذہب اور حکومت، بزنس ایڈ وایزر کراچی،

2- سیون دی بووا۔ عورت فلشن ہاوس لاہور (ترجمہ) یاسر جواد ۱۹۹۹

3- ڈاکٹر مبارک علی۔ تاریخ اور تحقیق، فلشن ہاوس لاہور۔ دوسرا ایڈیشن ۲۰۰۵

4- اشفاق احمد۔ سفر در سفر

5- پتن تائیس انجیر، ردء بند، اے آرداد۔ بلوچی ادبی جہد کار بھیرین ۲۰۱۳

6- پروفیسر عزیز بگٹی۔ بلوچستان ادب ثقافت اور سماج۔ سپنزر پرنٹرز کوئٹہ۔ ۱۹۹۵

7- خالد رحمن سلیم منصور، عورت خاندان اور ہمارا معاشرہ۔ انسٹی ٹیوٹ آف پالیسی اسٹڈیز

اسلام آباد ۲۰۰۸

8- ملک غلام مصطفی تبسم۔ ماں۔ نیشنل بک فاؤنڈیشن اسلام آباد ۲۰۱۵

9- ڈاکٹر کرنل ظفر محمود خاور۔ تعلیم نسوان، نیشنل بک فاؤنڈیشن اسلام آباد ۲۰۰۳

10- ڈاکٹر سلیم اختر، یہ جو عورت ہے، ملتان انسٹی ٹیوٹ آف پالیسی ریسرچ، ۲۰۱۱

11- فرید داود روکاڑیا۔ پاکستانی خواتین۔ ۲۰۱۳

12- شاہدہ بخاری۔ یہ پیارے لوگ۔ شاد پبلی کیشن کوئٹہ۔ ۲۰۰۶

13- شاہ محمد مری - عورتوں کی تحریک - سنگت بک سینٹر کوئٹہ - ۲۰۱۵

14- ڈاکٹر انور سدید - بانو قدسیہ - (شخصیت اور فن) اکادمی ادبیات اسلام آباد

۲۰۰۸-

15- احمد پراچہ - اردو ادب اور اہل قلم خواتین - نیشنل بک فانڈیشن اسلام آباد ۲۰۰۰

16- ایثار عبدالقادر شاہ ہوانی - بلوچی دود و ریدگ - بلوچی اکیڈمی کوئٹہ - ۲۰۱۰

17- بشیر بلوچ - درچین (جام درک) بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۲۰۰۶

18- بشیر بلوچ - پھکیس اشرفی (ملا قاسم) بلوچستان پیپل کیشن کوئٹہ - دومی چاپ

۲۰۰۸

19- عطا شاد، گشبین شاعری - بلوچی اکیڈمی کوئٹہ - ۲۰۰۸

20- میر مٹھا خان مری - توکلی مست بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۲۰۱۲

21- گل خان نصیر - بلوچی عشقیہ شاعری - بلوچی اکیڈمی کوئٹہ - ۱۹۷۹

22- غفور شاد، کلاسیکل شاعری - بلوچستان اکیڈمی تربت - ۲۰۱۴

23- رحیم مہر، ہیبتان عمر - بلوچی ریدگی راہبند - بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۲۰۱۵

24- ڈاکٹر شاہ محمد مری - بلوچستان کا ادب اور خواتین - وعدہ کتاب گھر کراچی - ۲۰۰۶

25- عاصم زہیر، امیتانی تیاب - سید ریفرنس لائبریری کراچی، ۲۰۱۴

26- صبا دشتیاری، انگریس واہگ - سید ریفرنس لائبریری کراچی، ۱۹۹۹

- 27- رحیم بخش مہر، بلوچی دستونک، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۳
- 28- شاہو مینگل - مکتوبات گل خان نصیر، میر گل خان نصیر چنیر جامعہ بلوچستان، ۲۰۱۵
- 29- پروفیسر ڈاکٹر سیمی نغمانہ طاہر، بلوچستان میں خواتین کا ذہنی و فکر سفر، وعدہ کتاب گھر کراچی، ۲۰۰۶
- 30- سردار خان گشکوری، چاکر اعظم، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۲۰۰۵
- 31- زاہد رئیس راجی، خواب گروندے، رئیس چھاپ و شنگ جاہ کراچی، ۲۰۱۳
- 32- رخشندہ تاج، قنديل ابدمان انت، بلوچستان اکیڈمی تربت ۲۰۱۲
- 33- غنی پرواز، مہر بہا گپت نہ بیت، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۷
- 34- ایثار عبدالقادر شاہوانی، بلوچی زبان و ادب، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۸
- 35- عبدالرحمن غور، نغمہ کوہسار، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۶۸
- 36- آدینک، (سالتاک) بلوچستان اکیڈمی تربت، ۲۰۱۲
- 37- پروفیسر غنی طارق، چکاس بلد، معمار پبلی کیشن حب ۲۰۱۲
- 38- میر شیر محمد مری، بلوچی کہنیں شاعری، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۲۰۱۱
- 39- انجم قزلباش، بلوچوں کے رومان، قلات پبلیشرز کوئٹہ، ۱۹۹۷
- 40- گل خان نصیر، بلوچستان کی کہانی شاعروں کی زبانی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۵
- 41- بشیر احمد بلوچ - لہ گراناز، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۷۰

42- میر گل خان نصیر، دوستن شیرین، ادارہ ثقافت بلوچستان کوئٹہ، ۱۹۸۸

43- اکرم صاحب خان، یات و سوگات، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۷۹

44- سید ہاشمی، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ، سید ہاشمی اکیڈمی کراچی، ۱۹۸۶

45- عطا شاد/عین سلام، درین، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۰۱

46- واحد بزدار، شاہیم، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۷

47- ایثر عبدالقادر شاہوانی، بلوچی ثقافت گیتوں میں، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۱۹۹۴

48- واحد بزدار، قدیم بلوچی شاعری کا تنقیدی جائزہ، قومی ادارہ برائے مطالعہ

پاکستان اسلام آباد، ۱۹۹۸

49- شے رگام، بتل، گوشتن، گالبند، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۲

50- عبدالغفار ندیم، کنزی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۱۹۹۹

51- ایثر عبدالقادر شاہوانی، دو صوت، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۱۹۹۶

ماہتاک ءِ تاکبند (رسائل و جرائد)

- ۱۔ ماہنامہ سنگت کوٹہ
- ۲۔ ماہتاک بلوچی گدان پنجگور
- ۳۔ سے مائی مستاک بلوچی بلیدہ
- ۴۔ ماہتاک اُلس اسلام آباد
- ۵۔ ماہتاک سچکان گوادر
- ۶۔ تاکبند ازم کو لوہاہ
- ۷۔ ماہتاک بلوچی کوٹہ

گندہ نند (انٹرویو)

- ۱۔ حمید بلوچ
بروری روڈ کوئٹہ
- ۲۔ فاطمہ رند
کلی ڈر محمد سٹی
- ۳۔ بلقیس
خاران
- ۴۔ عائشہ
خاران
- ۵۔ جان بی بی
بروری روڈ
- ۶۔ پروفیسر ڈاکٹر زینت شاہ
بروری روڈ کوئٹہ
- ۷۔ صادق عمرانی، ڈی ڈی ای او ایجوکیشن
نصیر آباد
- ۸۔ دوست محمد
کلی ڈر محمد سٹی
- ۹۔ ملا شفیع محمد
خاران
- ۱۰۔ سلطان بخت
چاکر خان روڈ سبی
- ۱۱۔ بی بی صفیہ
کلی دہپال سبی